

Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas
Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas

Daiva Kirtiklienė
Bibliotekų ir informacijos centrų vadybos
magistrantūros studijų programos studentė

VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS VAIDMUO BENDRUOMENĖJE

Magistro darbas

Vadovė lekt. R. Petuchovaitė

Vilnius, 2008

Daiva Kirtiklienė

_____
(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

Viešosios bibliotekos vaidmuo bendruomenėje

_____
(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

The Role of the Public Library in the Local Community

_____
(magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro/ magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.

Daiva Kirtiklienė

_____
(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad bakalauro/ magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus

Daiva Kirtiklienė

_____
(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Magistro baigiamąjį darbą ginti

_____
(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

_____
(data)

_____
(bakalauro/ magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Magistro baigiamasis darbas įregistruotas

_____
(instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

_____
(data)

_____
(instituto/ katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Recenzentu skiriu

_____
(recenzento vardas, pavardė)

_____
(data)

_____
(instituto/ katedros vadovo parašas)

Darbą recenzuoti gavau.

_____
(data)

_____
(recenzento parašas)

Kirtiklienė, Daiva

Ki 182 Viešosios bibliotekos vaidmuo bendruomenėje: magistro darbas / Daiva Kirtiklienė; mokslinis vadovas lekt. R. Petuchovaitė; Vilniaus universitetas.

Daiva Kirtiklienė

Ramunė Petuchovaitė

Komunikacijos fakultetas. Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas. – Vilnius, 2008. – 73 [51] lap.; 3 lent.; 11 diagr.; [17] lap.: priedai – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 51-54 (43 pavad.).

UDK 021 (474.5)

Raktiniai žodžiai: *Viešoji biblioteka, informacijos ištekliai, bibliotekų paslaugos, bendruomenė, socialinė sistema, sociokultūrinė aplinka, individas, anketinė apklausa, rezultatų analizė*

Magistro darbo objektas – viešosios bibliotekos vaidmuo bendruomenėse.

Darbo tikslas – apibrėžti ir įvertinti viešosios bibliotekos, kaip sociokultūrinio objekto, vaidmenį bendruomenėje.

Darbo uždaviniai: išanalizuoti svarbiausius bendruomenės gyvavimo aspektus ir bruožus, teoriniu požiūriu išnagrinėti viešosios bibliotekos paskirtį ir kaitą, išsiaiškinti Marijampolės savivaldybės viešosios bibliotekos filialų vaidmenį mažose bendruomenėse.

Atlikus literatūros analizę ir atvejo tyrimą, kuriuose informacijai ir duomenims gauti naudotasi bibliotekos nepublikuotų ataskaitų, statistinių duomenų analizės bei anketinės apklausos metodais, prieita prie išvados, kad viešoji biblioteka užima reikšmingą vietą socialinėje bendruomenės sistemoje; pastebėta bendruomenės, kaip socialinės sistemos, funkcionavimo priklausomybė nuo sociokultūrinės aplinkos bei švietimo ir kultūros paslaugų infrastruktūros išvystymo.

Analizuojant socialinę bendruomenės sistemą, jos vystymosi bei struktūros pokyčius bei viešosios bibliotekos, kaip socialinės institucijos transformacijos požymius, atkreiptas dėmesys į viešosios bibliotekos galimybes vietos bendruomenėje jos sociokultūrinei, informacinei bei edukacinei situacijai gerinti ir viešosios bibliotekos pokyčių, lemiamų bendruomenės poreikių, perspektyvas.

Išanalizavus bendruomenės teritorinius bei socialinius aspektus, prieita prie išvados, kad individo socializacija ir integracija į pilietinę visuomenę vyksta gyvenamosios vietovės pagrindu susiformavusioje socialinėje aplinkoje per kryptingą bendruomeniškumo ir sociokultūrinį ugdymą. Taip pat pastebėta, kad bendruomenėje, veikiančioje kaip socialinė sistema, egzistuoja mainų tinklai tarp joje gyvenančių individų ir vietinių organizacijų, ir tuose tinkluose dalyvaujantys individai pasižymi aukštu bendruomeniškumo lygiu. Viešoji biblioteka, kaip socialinės sistemos dalyvė, turi potencialą palaikyti bendruomenių pastangas didinti informatyvumo, kultūrinio žinojimo ir pažinimą, mažinant socialinę atskirtį, skatina vietinį vystymąsi, puoselėja ir įvairina žmonių visuomeninio gyvenimo reiškinų sampratą ir jų gebėjimų ugdymo strategijas.

Atlikus tyrimą Marijampolės savivaldybės kaimo bendruomenėse, analizuojant empirinę medžiagą, prieita prie išvados, kad socialinė sistema stipriau veikia didesnėse bendruomenėse, turinčiose paslaugų infrastruktūrą, o neturinčioms jos labiau būdingi teritorinės bendruomenės bruožai. Viešoji biblioteka yra stipri bendruomenių socialinės sistemos dalyvė, padeda sukurti sociokultūrinę bendruomenių aplinką, įtakojančią jos individų socializaciją, visuomeninį aktyvumą bei pilietinę brandą, yra aktyvus bendruomenės partneris. Tačiau sudarydama tradicinio kultūros vertybių vartojimo galimybes kaimo bendruomenės nariams, viešoji biblioteka nepakankamai tenkina šiuolaikinės visuomenės reikalavimais paremtus jų informacinius poreikius, ypač nutolusiose nuo viešosios bibliotekos bendruomenėse.

Darbo aktualumas – surinkta ir susisteminta informacija apie bendruomenės socialinio funkcionavimo ypatybes bei jos institucijos, viešosios bibliotekos, misijos bei funkcijų kaitą, gali padėti formuoti naują požiūrį į vietos biblioteką, kaip daugialypio informacijos, socialinio bei edukacijos objektą, didinantį bendruomenių potencialą bei ugdantį bendruomeniškumą ir pilietiškumą.

Magistro darbas gali būti naudingas viešųjų bibliotekų specialistams bei jų vadovams, komunikacijos disciplinų dėstytojams ir studentams bei visiems, besidomintiems šia sritimi.

TURINYS

ĮVADAS	6
1. BENDRUOMENĖ – ŠIUOLAIKINĖS PILIETINĖS VISUOMENĖS SAVIORGANIZACIJOS FORMA.....	9
1.1. Bendruomenės sąvoka ir jos analizės požiūriai.....	9
1.2. Socialinės aplinkos ir institucijų įtaka socializacijai.....	10
1.3. Socialinio ir kultūrinio kapitalo funkcijos bendruomenėje.....	12
2. VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS MISIJA BENDRUOMENĖJE IR JOS FUNKCIJŲ KAITA.....	16
2.1. Viešosios bibliotekos veiklos filosofija.....	16
2.2. Lietuvos bibliotekų sistemos veiklos pagrindai.....	18
2.3. Užsienio šalių viešųjų bibliotekų kaitos pagrindiniai bruožai.....	22
3. MARIJAMPOLĖS PETRO KRIAUČIŪNO VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS ATVEJIS.....	26
3.1. Marijampolės Petro Kriaučiūno viešoji biblioteka ir jos aplinka.....	26
3.2. Tyrimo „Vietos bibliotekos vaidmuo bendruomenėje“ tikslai ir metodai.....	28
3.3. Tyrimo „Vietos bibliotekos vaidmuo bendruomenėje“ rezultatų analizė.....	31
IŠVADOS.....	48
Bibliografinių nuorodų sąrašas.....	51
The Role of the Public Library in the Local Community.....	55
Priedai.....	57
1 priedas. Lentelės.....	57
2 priedas. Anketos pavyzdys.....	60
3 priedas. Diagramos.....	64

IVADAS

Svarbus modernios valstybės uždavinys yra ugdyti pilietinę visuomenę. Pilietinė visuomenė, išreikšdama piliečių vertybes ir elgesio normas, yra demokratijos ramstis ir jos stiprinimo būdas.

Pamatai pilietinei savivokai, elgsenai dedami visuomenėje, kurios pirmine socialine organizacijos forma yra bendruomenė. Bendruomenėje žmonės, šeimos ar interesų grupės jungia tam tikros bendro naudojimo vertybės, grupių sąveika, tarpasmeniniai santykiai ir jų bendrumas bei organiškai susieta veikla. Tačiau nebūtina interesus bei požiūrius į visokeriopas gyvenimo sritis suvienodinti. Žymiai svarbiau – sukurti palankią aplinką kaip bendruomenei, taip ir individams kūrybingai formuoti savo socialinę ir kultūrinę problemų sprendimo erdvę.

Bendruomenės negali egzistuoti be individo. Individo tapsmas asmenybe, bendruomenės branda, ugdant stipriąsias žmonių savybes bei sugebėjimus įgyvendinti interesus, įsijungimas į saviugdos, kultūrinės saviraiškos, veržlumo ir komunikabilumo plėtrą, lemia sėkmingą individo ir bendruomenės sąveiką. Bendruomenės pagrindas yra vientisas žmogus, o ne vienokį ar kitokį vaidmenį socialinėje tvarkoje atliekantis žmogus. Bendruomenė semiasi psichologinės jėgos iš motyvacijos, viršijančios visuomeninius norus ar interesus. Bendruomenė – tai individų bendro mąstymo, tradicijos, įsipareigojimo, narystės ir norėjimo bendrai veikti lydinys (Niesbet, 2000). Bendruomenės poreikių pagimdytos institucijos (švietimo įstaigos – darželiai, mokyklos, sveikatos apsaugos, socialinės sferos, kultūros įstaigos) ir jų veiklos kokybė yra vienas svarbiausių sėkmingos pačios bendruomenės bei jos individų integracijos besikeičiančioje visuomenėje veiksnių. Biblioteka yra svarbi informacijos, kultūros, edukacinio bei rekreacinio socialinio užsakymo vykdytoja ugdant atvirą bendruomenę kaip efektyvios visuomenės dalį. Pamatiniai visuomenės suformuoti uždaviniai bibliotekai – skleisti ir išsaugoti žmonijos raidoje užfiksuotą kultūros ir mokslo žinią. Technologinės pažangos sukeltos pastarųjų metų visuomenės paradigminės transformacijos ne tik nepaneigė šių uždavinių, bet ir suteikė bibliotekoms didesnę potencialą prisidėti prie ekonominės ir socialinės visuomenės gerovės. Žinių žmogus – mąstanti, savarankiška, kūrybinga asmenybė, pilietinės visuomenės prielaida. Būtent šiuolaikinis pasaulio vystymasis šiuo institucijų ir bendruomenės ryšių aspektu suaktualina bibliotekos vaidmenį. Visos bibliotekos, tiek universaliosios, tiek specialiosios tarnauja savo bendruomenėms, tačiau labiausiai bendruomeniška savo prigimtimi yra viešoji biblioteka. Jos vaidmuo pakito dramatiškai – tai ir gebėjimas žinoti kaip panaudoti naujausias technologijas, suprasti taksonomiją, atrasti naujus informacijos išteklius, būti informacijos politikos vystymosi žinovu. Viešosios bibliotekos iš naujo apibrėžia savo vaidmenį ir paslaugas, siekdamos kuo geriau išpildyti šiuos naujus imperatyvus. Daugelis jų turi transformotis

į informacijos centrus vietos bendruomenei, kur žmogus gali mokytis, plėsti akiratį, žinias, susitikti su bendraminčiais ir diskutuoti, bendradarbiauti įvairiais klausimais.

Vykstant transformacijai visuomenėje, kultūroje ir technologijose, iššauktiems integracijos ir globalizacijos procesų, iškyla **problema**, kaip išvengti mažų bendruomenių sociokultūrinės atskirties; kaip charakterizuoti sąveiką tarp bendruomenės ir jos institucijos – viešosios bibliotekos; kokį vaidmenį šiame procese gali suvaidinti biblioteka šioje pilnoje iššūkių postmodernioje vartotojiškoje visuomenėje; kokios bibliotekų paslaugos yra būtiniausios ir perspektyviausios. Todėl šio darbo **objektu** ir pasirinktas viešosios bibliotekos vaidmuo mažose bendruomenėse.

Pagrindinis **tikslas** – apibrėžti ir įvertinti viešosios bibliotekos, kaip sociokultūrinio objekto, vaidmenį bendruomenėje.

Siekiant šio tikslo darbo eigoje buvo sprendžiami tokie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti svarbiausius bendruomenės gyvavimo aspektus ir bruožus.
2. Teoriniu požiūriu išnagrinėti viešosios bibliotekos paskirtį, pasiūlą ir kaitą.
3. Išsiaiškinti Marijampolės Petro Kriaučiūno viešosios bibliotekos filialų vaidmenį mažose bendruomenėse.

Siekama, kad tyrimas padėtų formuojant naują požiūrį į vietos biblioteką, kaip daugialypio informacijos, socialinio bei edukacijos objektą, didinantį bendruomenių informacinį potencialą bei ugdančią bendruomeniškumą, pilietiškumą, demokratiją.

Darbo eigoje **pirmą kartą** Lietuvoje atlikti ir apibendrinti viešosios bibliotekos reikšmės mažose bendruomenėse empiriniai tyrimai bei bibliotekos veiklos veiksnius įtakančius bendruomenės gyvenimo kokybę. Tokiu būdu šie duomenys **papildo** bibliotekos vadybos **žinias** bei gali būti panaudoti gerinant bibliotekų mažose bendruomenėse veiklą.

Kaip rodo **literatūros** analizė, pastaraisiais dešimtmečiais sociologijos moksle jaučiamas pagyvėjimas. Tai glaudžiai siejasi su globalizacijos bei integracijos procesais, postmodernios visuomenės suklestėjimu ir vykstančiomis socialinėmis bei kultūrinėmis permainomis kaip individo, taip ir visuomenės gyvenime. Bendruomenių vystymosi bei struktūros klausimai yra gvildenami daugelyje sociologijos klasikų darbų. Lietuvoje, kaip ir daugelyje pasaulio šalių, pastebimi akivaizdūs bibliotekos kaip kultūros institucijos transformacijos požymiai. Šie klausimai išsamiai analizuojami A.Glosienės, R.Petuchovaitės, R.Racevičiūtės knygoje *Viešoji biblioteka. Tradicija ir modernumas* (1998). Europos Sąjungos projekto PULMAN gairėse (Viešosios bibliotekos skaitmeninės eros sankryžose) pristatomas bibliotekos dalyvavimas socialinėje politikoje, naujaisi valdymo ir organizacinės plėtros principai bei technologijų diegimas bibliotekose.

Verta pastebėti, kad per keletą metų nuo 2002-ųjų situacija ne tik didžiųjų Europos valstybių, ES senbuvių, bet ir Lietuvos bibliotekose pasikeitė. Daugelis Lietuvos ir užsienio autorių

naujausių darbų fiksuoja iš esmės naujas bibliotekų veiklos formas ir turinį (Glosienė, Petuchovaitė ir Padaigaitė, 2006; Petuchovaitė, 2004; Johannsen ir Pors, 2005; Dorte ir kt.). Šio darbo teorinė analizė remiasi šiomis nuostatomis:

- bibliotekos veikla suvokiama kaip profesionali veikla vietos bendruomenėje ieškant galimybių jos sociokultūrinei, ekonominei bei edukacinei situacijai pagerinti;
- bibliotekos veiklos pokyčiai vykdomi atsižvelgiant į bendruomenės aktyvumą, jos poreikių diferenciaciją bei sprendimo perspektyvas.

Darbo eigoje taikyti šie mokslinio tyrimo metodai – literatūros analizė ir atvejo tyrimo metodas, kuriame informacijai ir duomenims gauti naudotasi bibliotekos nepublikuotų ataskaitų, statistinių duomenų analizės bei anketinės apklausos metodais.

Darbą sudaro trys dalys:

Pirmoje darbo dalyje aptariama susiformavusi mokslinėje literatūroje bendruomenės samprata ir bendruomeninio judėjimo specifika;

Antroje dalyje analizuojama bendruomenės institucijų, viešųjų bibliotekų, misija bei visuomenės plėtros sąlygoti bei bendruomenės įtakoti viešųjų bibliotekų funkcijų, paslaugų ir veiklos formų pokyčiai.

Trečioje dalyje plačiau apsisistojama ir pateikiama Marijampolės Petro Kriaučiūno viešosios bibliotekos veiklos patirtis ir analizuojami tyrimo „Vietos bibliotekos vaidmuo bendruomenėje“, atlikto Marijampolės savivaldybėje, rezultatai.

1. BENDRUOMENĖ – ŠIUOLAIKINĖS PILIETINĖS VISUOMENĖS SAVIORGANIZACIJOS FORMA

1.1. Bendruomenės sąvoka ir jos analizės požiūriai

Bendruomenė yra pirminė socialinės organizacijos forma, atsiradusi giminystės ryšių pagrindu ir apibūdinama betarpišku santykių tipu.

Lietuvių kalbos žodyne pateikiamas toks apibrėžimas “Bendruomenė - gamybiniais ir kitais santykiais susijęs gyvenimas, kolektyvas“ (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, p.79). Gali būti pirmą kartą bendruomenė, gentinė bendruomenė, kaimo bendruomenė.

Populiariausi mokslinėje literatūroje bendruomenės analizės požiūriai: struktūrinis, socialinis-psichologinis, žmonių ir teritorijos, veiklos procesų, socialinės sistemos funkcionavimo. (Baršauskienė ir Leliūgienė, 2001). **Struktūrinis** bendruomenės apibrėžimas remiasi politiniu - teisiniu požiūriu: vaidmenų nustatymu bei paslaugų suteikimu. **Socialiniu-psichologiniu** požiūriu bendruomenę vienija bendri interesai bei santykių normos tradicijų ir elgesio sferoje forma. **Žmonių ir teritorijos** požiūris remiasi demografija ir žmonių sąveika su aplinka, aplinkos įtaka žmonių gyvenimui. **Veiklos procesų ir funkcionavimo** požiūris bendruomenę apibrėžia kaip struktūrą, atliekančią tam tikras funkcijas. **Socialinės sistemos** aspektu į bendruomenę žiūrima kaip į socialinių elementų ir sistemų visumą, vykdančią socialinį užsakymą.

Pasak S.Budvyčio (1999) pastaruoju metu mokslininkai nebesistengia tiksliai suformuluoti bendruomenės apibrėžimo, o apsiriboja tuo, kad bendruomenė laiko teritoriją su joje gyvenančiais žmonėmis ir jų tarpusavio ryšiais. Įvairiais bendruomenės analizės požiūriais nagrinėjami narių tarpusavio ryšiai leidžia manyti, kad šių ryšių kokybė gali tapti esmine sėkmingo demokratizacijos proceso sąlyga. Kaip nurodo S.Budvytis (1999), pilietinės visuomenės teoretikai Putmanas, Gibsonas teigia, kad demokratijoje piliečių saviorganizacija vyksta per autonomiškas institucijas, kurios iš dalies kontroliuoja valstybės galią. Tuo pačiu pilietinės visuomenės plėtra yra siejama su efektyviais požiūriais ir piliečių dalyvavimu demokratiniam valdymo procese.

Viena pilietinės visuomenės saviorganizacijos formų galima laikyti **teritorinę** bendruomenę. Dideliu bendruomeniškumu pasižyminti teritorinė bendruomenė yra ideali aplinka kolektyvinių tikslų siekimui (Budvytis, 1999). Todėl galima teigti, kad siekdami sustiprinti bendruomeniškumą gyvenamosios vietovės pagrindu, teritorinės bendruomenės organizatoriai plėtoja pilietinę visuomenę.

Teritoriniai-socialiniai bendruomenės apibrėžimo aspektai yra svarbiausi ir analizuojant vietos institucijų, šiuo atveju, viešosios bibliotekos, vaidmenį bendruomenėje. Galima pateikti keletą apibrėžimų:

Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme bendruomene vadinami atitinkamoje teritorijoje nuolat gyvenantys asmenys, susieti bendrais poreikiais ir interesais (Lietuvos Respublikos savivaldos įstatymas). I. Leliūgienė visiškai sutinka su S.Būdvyčiu įvardijant bendruomenę kaip šeimų ar žmonių grupę, jungiamą tam tikrų bendro naudojimo vertybių, turinčią vieningas tarnybas, įstaigas ir interesus ar geografinį artumą. R. Jodienė, analizuodama teorinius bei praktinius bendruomenės veiklos aspektus, teigia, kad bendruomenė – tai sąvoka, vartojama socialiniams santykiams grupėje ar tam tikroje teritorijoje apibūdinti (Baršauskienė ir Leliūgienė, 2001).

Taigi teritorinė bendruomenė – tai grupė žmonių, kuri turi bendras naudojimo vertybes, aptarnavimo įstaigas (seniūnija, sveikatos priežiūros, švietimo, kultūros ir kt.) ir gyvena apibrėžtoje teritorijoje – kaimas, gyvenvietė, mikrorajonas. Kiekvieną teritorinę bendruomenę sudaro žmonių grupės, kiekvienoje teritorinėje bendruomenėje galima išskirti subkultūrą, mikrosociumą, kiekviena teritorinė bendruomenė turi savo ugdymo institucijas, religines, auklėjimo, verslo ir kitas organizacijas. Todėl teritorinę bendruomenę galima nagrinėti kaip mikrosociumą ir socialinę aplinką. Mikrosociumas – tai artimiausia žmogui erdvė ir socialinė aplinka, betarpiškai veikianti jo vystymąsi. Šiuo aspektu, pasak P. Natorpos, ypač svarbu suvokti neatsiejamą individo ir bendruomenės ryšį. Vienas iš veiksnių, įtakančių individo-bendruomenės nario vertybių formavimąsi ir esančiu kokybiško jo gyvenimo prielaida – socialinė aplinka.

1.2. Socialinės aplinkos ir institucijų įtaka socializacijai

Socialinė aplinka – žmogų supantis socialinis pasaulis (sociumas) – visuomeninės (materialinės ir dvasinės) žmonių gyvenimo, jų vystymosi ir veiklos sąlygos. Socializacija – visuomeniškai vertingos asmenybės formavimas per kryptingą ugdymą ir aplinkos veiksmus. Nagrinėjant apibrėžimus galima pastebėti, kad visi autoriai didelę reikšmę socializacijos procese teikia aplinkai. Teritorinė bendruomenė yra ta istoriškai susiformavusi aplinka, kurioje sąveikauja asmenybė ir visuomenė, todėl ji vaidina didelį vaidmenį žmogaus socializacijos procese. Tuo pačiu teritorinei bendruomenei būdingos ir socialinės aplinkos problemos.

Išskiriamos tokios pagrindinės socialinių problemų teritorinėje bendruomenėje grupės (Baršauskienė ir Leliūgienė, 2001).

- problemos, kurios kyla dėl teritorinės bendruomenės geografinės padėties,
- urbanistinio ir architektūrinio pobūdžio problemos,

- problemos, susijusios su aptarnavimo sferos išvystymu,
- kultūrinės-rekreacinės problemos,
- problemos, susijusios su gyventojų sudėtimi,
- socialinės-psichologinės problemos.

Visų problemų sprendimus galima sieti su konkrečioje teritorinėje bendruomenėje esamomis institucijomis, įstaigomis, organizacijomis, jų skaičiumi, buvimu ar nebuvimu, veiklos kokybe, pobūdžio tinkamumu ir sugebėjimu tenkinti socialinį bendruomenės užsakymą. Mūsų aptariama institucija – viešoji biblioteka – šioje galimų bendruomenės socialinės aplinkos problemų grupėje labiausiai sietina su kultūrinėmis-rekreacinėmis problemomis.

Kultūrinių-rekreacinių problemų priežastimis nurodoma darbo vietų stygius, jų netinkamas pobūdis, ugdymo įstaigų skaičius ir jų sugebėjimas tenkinti švietimo poreikius, kultūros, sporto įstaigų gausa ir jų kokybė. Problemos sprendimas siejamas su sociokultūriniu ugdymu, organizuojant laisvalaikį, įvertinant bedarbystės, socialinės atskirties ar etninių nesutarimų problemas. Sociokultūrinė veikla skatina pasitikėjimą, savigarbą, ugdo talentą ir sugebėjimus, kurie gali būti vystomi sociokultūrinėje aplinkoje; efektyvesniu tampa žmonių socializacijos procesas, užtikrinamas harmoningas bendravimas su žmonėmis ir pasaulio kultūra.

Išaugusią institucijų įtaką bendruomenės individų socializacijai patvirtina ir socialinės kaitos procesas. Žmonėms būdingos nuolatinės pastangos atnaujinti bendruomenę bei jos pagrindus, ir tai atskleidžia nekintantį žmoniškąjį poreikį, tai yra, socialinis gyvenimas neišsivaizduojamas be kolektyvinio kultūrinio pagrindo. Socialinio kaitos proceso pasekmėje mažos organinės teritorinės gyvenvietės išsiplėtojo į dideles ir kompleksines gyvenamąsias vietas. Vykstant šiam procesui pirminių grupių funkcijos buvo perduotos antrinėms grupėms – mokykloms, ligoninėms, bibliotekoms, policijos skyriams. Greitai kintančioje visuomenėje bendruomenės organizacijos atlieka tarpininko vaidmenį tarp individų, šeimų ir pirminių grupių, egzistuoja tankūs mainų tinklai tarp konkrečioje teritorijoje gyvenančių individų ir vietinių organizacijų ir šiuose socialiniuose tinkluose dalyvaujantys individai pasižymi aukštu bendruomeniškumo lygiu. Bendruomenės vertybių ir požiūrių homogeniškumas ir nuoseklumas, kuris anksčiau buvo kontroliuojamas papročių, sentimentų ir stiprių pirminės grupės sąveikų pagalba šiuolaikiniame pasaulyje administruojamas, panaudojant formalius kanalus (Imbrasaitė, 2004).

Bendruomenės institucijų efektyvumo sąlyga – bendruomenės, kaip socialinės sistemos, turinčios gyventojus, bendras institucijas ir vertybes bei reikšmingą sąveiką tarp individų ir institucijų, suvokimas. J. Imbrasaitė pateikia L.C.Johnson'o pasiūlytą detalią bendruomenės studijų schemą, padedančią geriau pažinti bendruomenę kaip organizaciją (žr.1 priedo 1 lentelę). Pagrindiniais bendruomenės pažinimo veiksniais nurodomi: fizinis įsikūrimas bei istorinis vystymasis ir demografinė situacija; ekonominė sistema, apimanti ekonominį gyventojų užimtumą;

politinė sistema, siejama su bendruomenėje veikiančiomis valdžios struktūromis, įtaka partijoms bei socialinių tarnybų sistemai; švietimo sistemos struktūra, jos finansavimas ir ugdymo veiksniai; socialinė-kultūrinė bei įvairių paslaugų sistemos siejamos su tos srities institucijomis, asociacijomis ir organizacijomis, kultūrinės veiklos, laisvalaikio organizavimu ir socialine gerove. Kaip vieną iš svarbių veiksnių, atpažįstant bendruomenę, autorius nurodo ir dabartinių bendruomenės problemų sprendimo būdų egzistavimą, bendruomenės narių susitapatinimą su bendruomene, stipriųjų ir silpnųjų bendruomenės gyvenimo kokybės pusių analizę (žr. 1 priedo 1 lentelę).

Analizuodami bendruomenės, kaip socialinės sistemos, veiksnius, galima pastebėti, kad nemaža dalis šių veiksnių siejasi su paslaugomis bendruomenėje. Jų buvimas ar nebuvimas, kokybė lemia bendruomenės gyvenimo patogumą, socializaciją bei įsijungimą į pilietinę visuomenę. Pastaruoju metu ypač populiarūs pasitenkinimo gyvenimo bendruomenėje tyrimai. Ypač nemažai tokių tyrimų atlikta aštuntajame dešimtmetyje JAV.

1.3. Socialinio ir kultūrinio kapitalo funkcijos bendruomenėje

1995 metais Kopenhagoje įvykusio Pasaulinio aukščiausio lygio pasitarimo, skirto socialinės plėtros klausimams, metu, IFS (International Federation of Settlements and Neighbourhood Centres) ir jai priklausančios organizacijos apibendrinu savo darbo pagrindinę idėją, nurodydama, kad organizacijų darbo tikslas yra stiprinti bendruomenės visuomenėje, skatinti žmones prisiimti atsakomybę už savo ateitį. IFS darbas paremtas įsitikinimu, jog efektyvi ir ilgalaikė socialinė ir bendruomeninė plėtra įmanoma tik tada, kai vertinama žmogaus vientisa asmenybė ir visų žmonių orumas bei jų įvairovė (Johnsonas, 2005).

Tyrinėtojai, analizuodami bendruomenės narių pasitenkinimą, naudoja eilę kintamųjų, kaip draugystė, giminystės ryšiai, pragyventas bendruomenėje laikas, pasitenkinimas paslaugų struktūra bei kitus. Paskutiniajai kategorijai šiuose tyrimuose skiriamas ypatingas dėmesys. J.Imbrasaitės atliktoje literatūros teorinėje analizėje (Imbrasaitė, 2004) pateikiami išsamūs įvairių autorių požiūriai į paslaugas bendruomenei bei jų tyrimai. Tyrinėtojai, norintys nustatyti žmonių pasitenkinimą gyvenimu bendruomenėje, turi analizuoti ekonominius, socialinius, psichologinius bei normatyvinius veiksnius.

Dažniausiai socialinis kapitalas suvokiamas kaip socialiniai ryšiai, tinklai, pasitikėjimas ir sąveikos normos.

Kaip nurodo J.Imbrasaitė (2004), A. Valantiejus (2004) ir kiti sociologai, analizuodami XX amžiaus paskutiniųjų dešimtmečių sociologų Pierre Bourdieu, Johno Colemano ir Roberto Putnamo darbus, socialinių organizacijų ypatybės, tokios, kaip pasitikėjimas, normos ir tinklai, gali padidinti visuomenės produktyvumą ir palengvinti koordinuotus veiksmus. Socialinis kapitalas reiškia

požiūrius, vertybes ir įpročius, kurie yra būtini pilietiniam dalyvavimui, o gyvybinga pilietinė visuomenė sudaro kultūrinius ir socialinius ryšių blokus, kurie padeda sukurti sėkmingą demokratiją. Socialinis kapitalas sutvirtina visuomenę. Tokie socialinių ryšių aspektai, kurie yra svarbus išteklius individui, taip pat palengvina kolektyvinius veiksmus ir veiklas siekiant bendros naudos. Socialiniam kapitalui matuoti gali būti pasitelkiami tokie parametrai:

- pasitikėjimo lygis (ar pasitikima kaimynais, ar manoma, kad jų gyvenvietė yra vieta, kur žmonės vieni kitiems padeda);
- narystė (kokioms draugijoms, grupėms, klubams priklauso);
- tinklai ir socialiniai ryšiai (su giminėmis, draugais, kaimynais, kt.);
- pilietinis aktyvumas (dalyvavimas balsavime, savanoriavimas).

Taigi ir vietos bibliotekos gali daryti įtaką šiems parametrų netiesiogiai: dažnai bibliotekininkui patikimos asmeninio gyvenimo problemos, bibliotekose suteikiama erdvė draugijų susirinkimams, kuriami klubai, bibliotekų teikiama informacija visuomeninio gyvenimo klausimais, vieša prieiga nuomonės išsakymui prisideda prie pilietinio aktyvumo skatinimo ir pan.

Ypatingai didelės galimybės bibliotekai atsiveria skatinant bendruomenės kultūrinio kapitalo kaupimą. Išskiriamos trys kultūrinio kapitalo egzistavimo formos (Glosienė, 2006):

- yra inkorporuotas habitus,
- objektyvizuotas kultūriniuose produktuose,
- institucionalizuotas kultūrinėse institucijose ir išreiškiamas sertifikatu, diplomu ir kitomis formomis.

Vietos biblioteka – tai institucionalizuota kultūros institucija, sauganti ir skleidžianti objektyvius kultūros produktus. Vietos bibliotekos kultūrinių fondų pasiūla, sutelkta informacija arba galimybė prieiti prie informacijos įvairiausiais gyvenimo klausimais gali padėti formuoti bendruomenės habitus, sujungti objektyvųjį ir subjektyvųjį socialinės tikrovės lygmenis.

Kultūrinio kapitalo nauda suvokiama ne tik kaip individo gaunama nauda. Tyrinėtojų pastebėta, kad bendruomenės, gyvenančios aktyvų kultūrinį gyvenimą, pasižymi didesniu sutelktumu ir pasitikėjimu, t.y. didesniu socialinio kapitalo laipsniu. Tyrimai rodo glaudų ryšį tarp dalyvavimo kultūriniuose ir meniniuose projektuose ir pilietiškumo. Aktyvi kultūrinė veikla stiprina bendruomeniškumo jausmą ir socialinę sanglaudą. Manoma, kad ir pasyvus kultūros vartojimas (t.y., nebūtinai dalyvavimas, kūrimas) skatina socialinį įsitraukimą: tie, kurie lankosi muziejuose ir bibliotekose, kultūrinėse vietose, skaito knygas ir pan., yra dažnesni savanoriškos veiklos dalyviai nei tie, kurie kultūra nesidomi, išsilavinę ir informuoti piliečiai yra aktyvesni savo bendruomenių nariai. Kultūrinio kapitalo pagrindu formuojasi bendruomenei-individui būdinga pasaulėjauta, vertybės, moralinės ir estetinės pažiūros, kas lemia bendruomenės unikalumą ir tapatumą bei integraciją į pilietinę visuomenę. Kanadoje atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad gyvenantys aktyvų

socialinį ir kultūrinį gyvenimą žmonės noriau dalyvauja ir bendruomenės reikaluose. Socialinio kapitalo dėka individualūs ir kolektyviniai veikėjai turi dalykus, padarytus geriau, todėl visuomenė kaip visuma gali būti geresnėje arba blogesnėje situacijoje. Individai, bendruomenės, visuomenė gali gauti naudos iš reliatyviai turtingesnės socialinės aplinkos.

Bendruomenės ir šiuolaikinės modernios visuomenės kultūrų pavidalus turi jungti tokios pagrindinės vertybės: sąžinė, garbė, gerumas, padorumas, atjauta, ištikimybė, pareiga, meilė Tėvynei, dvasinis tyrumas. Didėjantis susvetimėjimas visuomenei ir tarpusavyje kelia grėsmes. Žmonės užsislendžia, vis mažiau tarpusavyje bendrauja ir daugiau laiko praleidžia prie televizoriaus arba interneto. Iš uždarmo kyla nepasitikėjimo problema. Lietuvoje daugiau pasitikima televizijos žiniomis nei kaimynais ar valstybės institucijomis. Vykstančių greitų permainų ir socialinio bei emocinio nesaugumo sąlygomis žmonės ima ieškoti pasitikėjimo oazės – bendruomenės. Šiuolaikinės bendruomeniškos visuomenės vystymasis vyksta kultūros vertybių išsaugojimo bei kūrimo ir socialinių normų stiprinimo ir kūrimo linkme. Žmonės bendradarbiauja, siekdami bendro tikslo – kurdami ir realizuodami materialines gėrybes ir kultūrinės vertybes. Bendruomenei būdingi bruožai yra moralinė vienovė, narių bendravimas, gali būti narių giminingumas pagal kilmę ar bendrystę, siekimas bendro tikslo, materialinių ir kultūrinių vertybių bei socialinio darinio uždarumas. Bendravimas ir bendradarbiavimas – tai pagrindinės žmogaus bendruomeniškos formos (Šlapkauskas, 2004). Taigi kultūros funkcijos turėtų būti apibendrintos taip:

1. palaikyti bendruomenių pastangas didinti kultūrinio žinojimo įnašą į gamybą ir socialinės bei ekonominės atskirties mažinimą;
2. skatinti vietinį (regiono, bendruomenės) vystymąsi, panaudojant vietos bendruomenės socialinius, kultūrinius, fizinius ir ekonominius išteklius;
3. išsaugoti ir atstatyti kultūrinį paveldą;
4. puoselėti socialinį kapitalą, suteikiant naujų galimybių marginalinėms socialinėms grupėms išreikšti save, visokeriopai palaikyti jų įsitraukimą į socialinį ir ekonominį gyvenimą.
5. puoselėti ir įvairinti žmonių vystymosi ir jų gebėjimų ugdymo strategijas, grindžiant jas žinių visuomenės reikalavimais (Pruskus, 2003).

Skirtingi 21-jo amžiaus visuomenės bruožai įpareigoja žmoniją sukurti mokymo procesus ir vystyti individų adaptavimosi įgūdžius, įskaitant ir naują informaciją, jos gavimą ir naudojimą. Žmonėms būdingos nuolatinės pastangos atnaujinti bendruomenę bei jos pagrindus, ir tai atskleidžia nekintantį žmoniškąjį poreikį, tai yra „*socialinis gyvenimas neišsivaizduojamas be kolektyvinio kultūrinio pagrindo*“ (Valantiejus, 2003, p.467). Pastaraisiais metais Lietuvoje sparčiai besikuriančių bendruomenės centrų veikloje galima pastebėti tendencijas ne tik spręsti socialines problemas, bet ir rūpintis savo bendruomenės švietimu bei kultūriniu ugdymu. Apžvelgus esminius

bendruomenės bruožus, atstovaujančios bendruomenę organizacijos-bendruomenės centro veiklos aspektus, galima teigti, kad viešoji biblioteka savo paskirtimi turi potencialą veikti kaip bendruomenės socialinės sistemos dalis užtikrindama reikšmingą sąveiką tarp bendruomenės individų, bendruomenės ir savo institucijos, o aukščiau aptartos kultūros funkcijos gali būti deleguojamos viešajai bibliotekai vietos bendruomenėje.

2. VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS MISIJA BENDRUOMENĖJE IR JOS FUNKCIJŲ KAITA

2.1. Viešosios bibliotekos veiklos filosofija

Viešosios bibliotekos misija neatsiejama nuo bendruomenės, kurioje ji veikia. Viešoji biblioteka teikia paslaugas, kurios adekvačios aptarnaujamai bendruomenei. Ji aktyviai plečia savo, kaip bendruomenės informacijos, socialinių, kultūros ar integruojančių visus šiuos aspektus centrų veiklą. Tokia biblioteka yra ne deklaratyvus, bet realus bendruomenės centras, sudarantis gyventojams galimybę gauti informaciją visais vietos gyvenimo klausimais. Bibliotekos yra svarbios bendruomenei ir kaip susibūrimų, susirinkimų vieta. Viešosios bibliotekos yra bendruomenių ir jose esančių institucijų partneriai. Analogiją galėtume įžiūrėti ir jų kūrimosi istorijoje. Viešosios bibliotekos, kaip ir bendruomenių centrai, tėra vieno šimtmečio reiškinys ir savo misija pirmiausia laiko demokratijos plėtrą. UNESCO Viešųjų bibliotekų manifestas skelbia: *„Visuomenės ir individo laisvė, klestėjimas ir tobulėjimas yra svarbiausios žmogaus vertybės. Jos bus pasiektos, jei gerai informuoti piliečiai galės naudotis savo demokratinėmis teisėmis ir atlikti aktyvų vaidmenį visuomenėje. Kūrybiškas dalyvavimas ir demokratijos tobulinimas priklauso nuo patenkinamo švietimo ir galimybės laisvai bei nevaržomai naudotis žiniomis, idėjomis, kultūra ir informacija.“* (UNESCO viešųjų bibliotekų manifestas).

Biblioteka apibūdinama kaip socialinė komunikacijos institucija, kaupianti tvarkanti, sauganti ir teikianti visuomenei ir individui naudotis dokumentus – knygas, periodinius leidinius, kitus spaudinius, rankraščius, garso, vaizdo, elektroninius ir kitus dokumentus.

Istorijos tėkmėje susiformavo įvairių tipų bibliotekos: mokslinės, akademinės, nacionalinės, specialiosios, mokyklų, viešosios. Viešosios bibliotekos savo socialine prigimtimi yra arčiausiai bendruomenių. „Viešas“ – tai susijęs su visais žmonėmis, atviras visiems, išlaikomas bendruomenės lėšomis, tarnaujantis bendruomenei. Tik gerai informuota visuomenė ir jos nariai gali būti laisvi ir sėkmingai tobulinti gebėjimus, puoselėti žmogiškąsias vertybes bei aktyviai dalyvauti visuomenės demokratiname gyvenime. Viešoji biblioteka yra vietiniai žinijos vartai, kur sukuriama pagrindinės individo ir visuomenės viso gyvenimo mokymosi, nepriklausomų sprendimų, kultūrinio tobulėjimo sąlygos (UNESCO Viešųjų bibliotekų manifestas).

Viešosios bibliotekos yra žymiai jaunesnės nei mokslinės, nacionalinės, universitetų ar mokyklų bibliotekos. Jeigu dokumentų saugojimas ir išsaugojimas ateities kartoms, intelektualiojo ir kultūrinio palikimo tęstinumo užtikrinimas yra vienas svarbiausių nacionalinių, mokslinių ir akademinų bibliotekų tikslų, tai viešosios bibliotekos tikslas – žinių, informacijos, kultūros ir patyrimo paskleidimas, pateikimas vartotojams, galimybių nevaržomai jais naudotis sudarymas.

Todėl viešosios bibliotekos, kaip demokratizacijos produkto, misija – užtikrinti prieigą prie informacijos ir žinių visiems visuomenės nariams, skatinti demokratinę, laisvą ir atvirą visuomenę (Glosienė, 1998).

Misijos ir paskirties suvokimas tarnauja viešosioms bibliotekoms kaip gairės kuriant strategiją ir planus. Šiuolaikinės marketingo koncepcijos, kuriomis vadovaujasi ir viešosios bibliotekos, apibrėžia misiją kaip pareiškimą apie organizacijos tikslą – ką ji nori pasiekti plačiaja prasme, orientuodamasi į rinką. Viešosios bibliotekos rinka – teritorinė bendruomenė, kurioje ji įsikūrusi, tos bendruomenės ypatumai ir poreikiai.

Bendruomenių gyvenimas susijęs su skirtinga socialine, politine ir kultūrine aplinka, kuri, be to, nuolat keičiasi. Kadangi bendruomenių poreikiai nuolat kinta, bibliotekų paskirtis ir pagrindinė komunikacinė funkcija įvairiais istorijos etapais ir įvairiose visuomenėse atliekama skirtingai.

Daugelio šalių įstatymuose viešoji biblioteka apibūdinama kaip visuomenės išlaikoma, demokratiška, laisva ir universali socialinė institucija. Jos paskirtis dalyvauti asmenybės tobulėjimo, individų integracijos atviros visuomenės formavimo procesuose. Šiandienos viešoji biblioteka jau tampa bendruomenės centru, jeigu ji teikia adekvačias aptarnaujamai bendruomenei paslaugas, jeigu ji aktyviai plečia savo, kaip bendruomenės informacijos, socialinių, kultūros ar integruojančių visus šiuos aspektus centrų veiklą, tai yra, sudaro gyventojams galimybę gauti informaciją visais vietos gyvenimo klausimais, stiprina bendruomenės tapatumo jausmą. Bibliotekos yra svarbios bendruomenei ir kaip susibūrimų, susirinkimų vieta.

Šiandienos viešoji biblioteka veikla suprantama kaip daugialypė švietimo, laisvalaikio, kultūros, informacijos ir rekreacijos institucija bendruomenėje. Biblioteka tampa aktyvia institucija ne tik tuomet, kai ji sau prisiima šias funkcijas. Biblioteka privalo priimti ir racionaliai panaudoti savo pajėgas racionaliam visuomenės dalyvavimui globalizacijos bei integracijos procesuose. Siekiant užtikrinti kokybišką prieigą prie informacijos išteklių būtinas bibliotekos bendradarbiavimas kaip vietiniuose taip ir platesniuose bendravimo tinkluose, įsisavinant ir plečiant informacijos gavimo bei apdorojimo technologijas.

Taigi viešoji biblioteka savo misija bei veiklos funkcijomis ir ypatumais yra daugialypė socialinė institucija, visuomet pasirengusi pokyčiams priklausomai tiek nuo permanentiškai besikeičiančios visuomenės poreikių, tiek nuo pačios įstaigos vidinių galimybių.

2.2. Lietuvos bibliotekų sistemos veiklos pagrindai

Per praėjusį dešimtmetį Lietuvoje formavosi naujas viešųjų bibliotekų modelis. Jaunoje demokratinėje valstybėje ir savivaldoje bibliotekos funkcijų svarba susirikiavo taip: informacinė, kultūros, švietimo visuomeninė ir laisvalaikio. Tai bendra situacija ir tendencijos, tačiau kiekvienos konkrečios bibliotekos padėtį lemia ir vietos veiksniai. Pastarojo dešimtmečio viešųjų bibliotekų plėtrą veikė vietos bendruomenės struktūros bei poreikių pokyčiai, ekonominės sąlygos, paramos fondai ir programos, vidiniai bibliotekų veiksniai.

Lietuvos viešųjų bibliotekų sistema apima 60 savivaldybių viešųjų bibliotekų su 1340 filialų ir penkias apskričių bibliotekas (Senkus, 2007). Įpareigojimus kiekviename savivaldybėje steigti viešąsias bibliotekas ir jos filialus bei rūpintis bibliotekos paslaugų prieinamumu savivaldybės gyventojams apibrėžia Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas (Bibliotekų įstatymas). Pagrindinis savivaldos teisės dokumentas, Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas), taip pat patvirtina savivaldybių prievolę rūpintis bibliotekomis: savivaldybių administravimo subjektais įvardijamos savivaldybės institucijos ir joms pavaldžios įstaigos. Administravimo teisė, palikta savivaldai, sudarė galimybes plėtoti ir viešųjų bibliotekų valdymo decentralizaciją. Tai įtakojo pakankamai didelę bibliotekos paslaugų bei vaidmenų įvairovę, nulemtą bibliotekų potencialo bei tų bendruomenių, kuriose jos yra, interesų. Kita vertus, sustiprėjo viešųjų bibliotekų bei bibliotekų vadovų atsakomybė vietos politikos erdvėje ir atvirkščiai – savivaldos tarybos susidūrė su atsakomybe už bendruomenių informacinį aprūpinimą viešosiose bibliotekose.

Šiuo metu bibliotekos vaidmuo yra apibrėžtas ir pagrindiniuose Lietuvos kultūros dokumentuose: numatytas tolesnis kultūros valdymo decentralizavimas, kultūros paslaugų sklaidos regionuose didinimas. Vis dėlto didžiausią įtaką Lietuvos viešosioms bibliotekoms turi įgyvendinama Lietuvos informacinės plėtros strategijos priemonės ilgalaikė 2003-2013 metų bibliotekų modernizavimo programa (Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strateginis planas). Jos tikslai – sudaryti sąlygas Lietuvos piliečiams įgyti būtinų šių dienų visuomenėje žinių ir kvalifikacijų, užtikrinti visiems lygias galimybes naudotis informacinėmis technologijomis ir turiniu, kurti tinkamas sąlygas bibliotekose kaupti, saugoti ir skleisti kultūros bei mokslo paveldą.

Viešųjų bibliotekų atsisukimui į informacijos sklaidos pusę įtakos turėjo ne tik valstybės teisės aktai bei priimtose programos, bet ir besikeičiantis visuomenės modelis ir gyvenimo įpročiai. Siekiant šių tikslų nebepakanka turėti vien biblioteką, kurioje yra fondai, ir laukti, kol kas nors jais pasinaudos. Iš pasyvios ir pagalbinę funkciją visuomenėje atliekančios institucijos biblioteka virsta aktyvia socialinio gyvenimo dalyve (Petuchovaitė, 2004).

Įtakojamos bendruomenių kaitos pagrindinėmis pastarųjų metų viešųjų bibliotekų plėtros sritimis tampa interneto prieiga, bibliotekos veiklos procesų kompiuterizavimas, kvalifikacijos ugdymas, tikslinių paslaugų organizavimas, vietos bendradarbiavimas, duomenų bazių prieiga, tarptautinis bendradarbiavimas. Naują plėtrą skatino vidiniai veiksniai ir vietos bendruomenės poreikiai bei išorės programinio-projektinio finansavimo galimybės. Ilgalaikės strategijos teikė stabilumo viešosios bibliotekos vaidmens įtvirtinimui (Petuchovaitė, 2004), tačiau jos tampa lanksčios, daugialypės ir tolygios.

Šiuolaikinė viešoji biblioteka – tai institucija, kurios koncepcijoje vyrauja – komunikacinis ir informacijos aspektas bendruomenėje. Bibliotekų ekspertų nuomone, ateityje žinių ir informacijos sklaidos reikšmė didės sparčiau nei išsaugojimo. Mnemotinės bibliotekų funkcijos reikšmingumo didėjimą. Tai lems supratimas, kad biblioteka atlieka kultūros ir intelektualinio paveldo tęstinumo, sklaidos ir kūrybiškumo ugdymo funkcijas, kurios svarbios įgyvendinant Europos Sąjungos ir nacionalinių valstybių harmoningos raidos planus. Mnemotinių bibliotekų vaidmenį turėtų stiprinti ir vis labiau vertinama vietos kultūra (kraštotyra ir bendruomenių informacija) bei intensyviai taikomos skaitmeninio ir kitos technologijos (Petuchovaitė, 2004).

Atrodo, kad viešosios bibliotekos modernizavimo pagrindas, netgi būtina pažangios plėtros sąlyga, yra veiksminga partnerystė su vietos savivaldybe. Sėkmingai dirbančių bibliotekų partnerystė apima partnerystę su vietos savivaldos institucijomis bei dalyvavimas kitų institucijų bei individų tinkluose. Šalia to, išplėtoti viešieji ryšiai, leidžia išlaikyti tikslingus santykius su visomis biblioteka suinteresuotomis grupėmis, formuoti realų bibliotekos veiklos ir galimybių įvaizdį, o įtikinti, kad biblioteka turi galimybes tenkinti kompetentingų organizacijų poreikius (Petuchovaitė, 2004).

Sėkmingo darbo bendruomenėje prielaida – ryšiai su įvairiomis grupėmis, turinčiomis bendrus tikslus: draugijomis, klubais, sąjungomis, asociacijomis ir pan. Būtina, kad biblioteka visus jai svarbius įvykius, sėkmes pažymėtų kartu su bendruomenės žmonėmis (Cicėnienė, 2006). Bibliotekos įvaizdis labai priklauso ir nuo valdžios atstovų lankymosi bibliotekos renginiuose. Į bibliotekos veiklą svarbu įtraukti visuomeninės nuomonės lyderius, nes tai žmonės, turintys autoritetą. Šiuo atveju nesvarbu užimamos pareigos, tik pati asmenybė. Ryšių su visuomene filosofija paprasta – būtina nustatyti bibliotekos vartotojų, darbuotojų, vadovų, esamų ir būsimų rėmėjų poreikius, ketinimus ir tarpusavio ryšius. Pats įvaizdis – tai bibliotekos veiklos rezultatas (Ivaškevičienė, 2001).

Bibliotekos kaita neišivaizduojama be bendruomenių gyvenime vykstančių pokyčių sampratos. Kinta ne tik bendruomenės narių poreikių įtakojamos bibliotekų funkcijos. Kinta ir bibliotekos savęs, kaip organizacijos, suvokimas ir veiklos formos (žr.1 lentelę).

1 lentelė. Naujo Lietuvos viešųjų bibliotekų modelio ypatybės

Sritis	Formos
Socialinės atskirties mažinimas	Tikslinės paslaugos neįgaliesiems, fizinis bibliotekos prieinamumas, Informacijos ir laisvalaikio neįgaliesiems ir senyvo amžiaus žmonėms įkūrimas, bendradarbiavimas su neįgaliųjų artimaisiais, socialiniais darbuotojais, neįgaliųjų draugijomis bei nevyriausybinėmis organizacijomis.
Informacinės atskirties mažinimas, informacijos technologijų prieigos organizavimas	Interneto prieigos ir kompiuterinių paslaugų prieinamumas visoje bibliotekos struktūroje Informacinės prieigos kokybės stiprinimas, informacijos srautų valdymas – duomenų bazių prenumeravimas, internetinių skaityklų kūrimas, viešų interneto prieigos taškų bibliotekose kūrimas, kompiuterinio raštingumo mokymas, elektroninių paslaugų plėtra
Projektinė veikla	Bibliotekos teikia paraiškas Bibliotekų renovacijos ir modernizavimo programai, atnaujindamos bibliotekų pastatus bei plėtodamos bibliotekų kompiuterizaciją, tobulina fondų prieigą, dalyvaudamos LIBIS sistemoje. Išnaudojamos ES struktūrinių fondų parama informacijos sklaidos srityje, teikiamos paraiškos respublikiniams bei vietos projektinės paramos fondams, stiprinant kultūrinę bei edukacinę veiklą.
Partnerystė	Viešosios bibliotekos bendradarbiauja su vietos institucijomis: bendrojo ir papildomo ugdymo įstaigomis, švietimo centrais, socialinėmis tarnybomis, verslo, nevyriausybinėmis organizacijomis, seniūnijomis, vietos savivaldybių, apskričių administracijomis, privačiais asmenimis. Plėtojami ryšiai su respublikinėmis institucijomis, kaip Paramos šeimai tarnyba, Europos komitetas, Darbo birža, Šiaurės Ministrų Taryba, Vidaus reikalų ministerija, vyksta partnerystė dalijantis patirtimi bei kuriant bendrus projektus su užsienio šalių viešosiomis bibliotekomis.
Viešieji ryšiai	Bibliotekų paslaugos reklamuojamos žiniasklaidoje, kuriamos ir atnaujinamos internetinės bibliotekų svetainės, vieši bibliotekų renginiai tampa vietos kultūrinės kokybės ženklu bei vizitine kortele

Lobistinė veikla	Tiesioginiai kontaktai su vietos valdžia, bibliotekų darbuotojų dalyvavimas vietos valdyme, draugijose, asociacijose, nevyriausybinėse organizacijose padeda formuoti palankias nuostatas bibliotekų reikšmingumo atžvilgiu.
Bendruomenės švietimas	Bibliotekos teikia paslaugas, organizuodamos kursus pagal bendruomenės poreikius, tai kompiuterinio raštingumo, užsienio kalbų, socialinės adaptacijos, sveikatingumo ir panašiai, suteikia savo bendruomenių nariams mokymosi visą gyvenimą galimybes.
Kultūrinė veikla	Bibliotekų renginiai-pažintis su šalies kultūros procesu bei vietinės bendruomenės kultūros vyksmo reprezentacija
Klubinė veikla	Bibliotekos ugdo bendruomenės tapatumo jausmą, siekia tapti bendruomenės sutelktumo centrais, suteikdamos erdvę klubinėms iniciatyvoms. Bibliotekose veikia interesų klubai, kaip literatū, kompiuterininkų, jaunimo, vaikų, tautinių mažumų, kraštiečių ir pan.
Bendruomenės poreikių tyrimas	Bibliotekos teikia tikslines paslaugas vietos žmonėms, organizuodamos poreikių tyrimus ir viešus aptarimus.

Vienas iš esminių šiuolaikinės bibliotekos veiklos tikslų – klientų pasitenkinimas. Jis atspindi bendrą visuomenės tendenciją pagrindinį dėmesį skirti vartotojui. Vartotojas dažniausiai ateina į biblioteką tuo pat metu turėdamas keletą informacinių poreikių. Pavyzdžiui, norėdami gauti konkrečią knygą ar literatūros konkrečia tema ir siekdami patenkinti mažiau apibrėžtus informacinius poreikius - ieškodami įdomios knygos savaitgaliui, pasižiūrėti parodą, pasinaudoti kompiuteriu ar tiesiog paskaityti laikraščius.

Bibliotekų darbuotojai, pažindami savo socialinę, ekonominę bei kultūrinę terpę, gali atitinkamai plėsti veiklos sferas. Objektvūs pažinimas gali susiformuoti tik atlikus išsamius tyrimus. Tiriant potencialų vartotoją išeities pozicija gali būti socialinės ir socioinformacinės visuomenės struktūros ir jos raidos tendencijų pažinimas, svarbūs yra demografiniai kriterijai (išsimokslinimas, profesija, pajamos), psichografiniai (lūkesčiai, požiūris, gyvenimo būdas ir pan.).

Jeigu potencialūs vartotojai nesinaudoja biblioteka dėl neteisingo jos paslaugų įsivaizdavimo, reikia išsiaiškinti, kas jiems trukdo. Tai gali būti: nepasirengimas naudotis biblioteka (nepakankamas išsimokslinimo bei kultūros lygis, socialinės motyvacijos nebuvimas ar kiti atskirti charakterizuojantys kaip individų, taip ir bendruomenės ar jos grupių bruožai.), didelis nuotolis iki bibliotekos, nepatogios darbo valandas, informacijos apie biblioteką stoka, sveikatos stoka ir pan.

Anot R.Kvietkauskienės (2001), modernios rinkodaros šalininkai tvirtina, kad šiuolaikiniai metodai padeda kurti profesionalesnį bei rimtesnį bibliotekos įvaizdį.

Rinkodaros uždaviniai:

- paklausos prognozavimas, naudojantis poreikių tyrimo rezultatais;
- paklausos valdymas;
- paklausos tenkinimas.

Plėtojant paslaugas reikalinga nuolat analizuoti esamą būklę. Bibliotekos fondai ir paslaugos turi apimti visas vartotojams tinkamų laikmenų rūšis ir šiuolaikines technologijas pagal vietos poreikius ir sąlygas. Analizuojant fondo sudarymą, svarbu prisiminti, kad naudojimasis juo gali apimti viską – nuo paprasto prisilietimo ir knygos ištraukimo iš lentynos iki valandą trunkančių jos turinio studijų. Šių dienų tendencijos rodo, kad naudojimasis vietoje kitais dokumentais nei knygomis yra svarbus ir greičiausiai taps vis svarbesnis, nes lankytojai vis dažniau ateina, neturėdami tikslo pasiimti į namus konkretaus dokumento (Kvietkauskienė, 2001).

Naujus reikalavimus bibliotekų pastatams diktuoja ir informacinių technologijų skvarba. Tenka pasukti galvą, kaip surasti vietos terminalams, internetui, naujoms muzikos perklausos vietoms. Padaryti taip, kad netrukdytų tradicinėms paslaugoms, ir kad interneto vartotojai nejaustų, jog pažeidžiama jų asmeninė zona. Esama vieningos nuomonės, kad mokymuisi ir išsimokslinimui ateityje vis labiau bus būdingas bendradarbiavimas. Tai reiškia, kad bibliotekai reikės vis didesnių galimybių pasiūlyti patalpas grupėms ir bendrą priėjimą prie technologinių išteklių. Taip pat aišku, kad siekiantieji išsilavinimo plačiąja prasme taps vis individualesni, taigi fizinės reikmės erdvei bus ne tokios standartinės. Iškils poreikis kurti ir socialinę erdvę, ir ramias zonas (Johannsen ir Pors, 2005).

Visuomenės kaitos kontekste pastebimos ir fundamentinių viešosios bibliotekos misijų transformacija bei funkcijų prioritetų kaita, į pirmą vietą iškelianti informacijos sklaidos svarbą. Taip Lietuvoje formuojasi naujas viešosios bibliotekos modelis. Jo įsitvirtinimą, be abejonės, lemia besikeičiančio gyvenimo poreikių įtakojama bendruomenė. Viešosios bibliotekos randa ir naujas darbo formas – tai orientacija į vartotoją, partnerystės, ryšių su visuomene, rinkodaros principų taikymas.

2.3. Užsienio šalių viešųjų bibliotekų kaitos pagrindiniai bruožai

Kultūrinio, politinio, socialinio bei ekonominio gyvenimo integracijos bei globalizacijos procesai besikeičiančioje visuomeninio gyvenimo erdvėje paliečia ne tik sostinių bei didmiesčių gyvenimą, tačiau randa atsaką ir pačių mažiausių bendruomenių vystymosi procesuose. Todėl nenuostabu, kad siekimas sumažinti savo šalies mažų bendruomenių atskirtį verčia vis dažniau

pažvelgti kaip į kaimyninių, taip ir labiau nutolusių valstybių viešųjų bibliotekų veiklos principus ir formas, naudotis jų patirtimi, kurti bendrus projektus, taikyti ar netaikyti naujas paslaugų formas. Vadovaujantis Lietuvos ir užsienio šalių tyrėjų literatūros šaltiniais, atspindinčiais užsienio viešųjų bibliotekų situaciją bei jų funkcijų bendruomenėje kaitos įvairovę, galima įvardinti kelis dėsningumus:

- viešosios bibliotekos gyvena savo bendruomenių ritmu. Jos tampa vietinės žinijos ir informacijos centrais, lygios prieigos prie informacijos garantais, pilietinio aktyvumo, socialinės sanglaudos skatintojais, kultūrinio tapatumo ir kūrybinės išraiškos bendruomenių centrais;

- viešosios bibliotekos – bendruomenės pokyčių ir aktyvumo produktas. Ryškios vietinės iniciatyvos - jos rizikuoja, eksperimentuoja, plėsdamos savo funkcijas, keisdamos aplinką ir erdves, įsileisdamos draugiškumą vartotojui, įvairiausių poreikių analizę ir kokybišką jų tenkinimą;

- bibliotekų profiliai kinta. Randasi vis naujesnių ir drąsesnių sprendimų - nuo informacinių technologijų erdvių kūrimo ir mokymo iki pilietinių debatų, virtualaus bendravimo galimybių ar kūrybinių pajėgumų skatinimo ir edukacinių studijų;

- viešosios bibliotekos įdėmiai seka savo bendruomenių pokyčius. Padidėjęs dėmesys imigrantų problemoms, daugiakalbystei, socialiai pažeidžiamos grupėms, psichologinėms problemoms ar Japonijos Hino miesto atveju – bibliotekos prieinamumui;

- stiprėja valstybinio lygmens dėmesys viešųjų bibliotekų vystymui. Inicijuojami tyrimai, rengiamos nacionalinės koncepcijos ir programos. Siekiama, kad viešųjų bibliotekų teikiamų paslaugų asortimentas aplenktų augančius bendruomenės poreikius.

Užsienio viešųjų bibliotekų pavyzdžiai nevienareikšmiškai rodo, kad bibliotekų vertybės kinta kartu su savo bendruomenėmis (žr. 2 lentelę). Šio proceso kryptį galėtume apčiuopti kaip ėjimą nuo svarbios ir reikšmingos institucijos, link tos, kurioje tu laukiamas visoks, kaip individualus ir nepakartojamas, kurioje malonu būti.

2 lentelė. Užsienio šalių viešųjų bibliotekų funkcijų bendruomenėje kaita

Sritis	Formos
Informacijos sklaidos užtikrinimas	Užtikrinama lygi, patogi ir greita prieiga, naujoviškos skaitymo programos ir informacinės technologijos, įvairios dokumentų laikmenos, kuriamos tiesioginio informavimo tarnybos. Bibliotekos tampa vietiniais žinijos ir informacijos centrais (ALA).

Pilietinio aktyvumo skatinimas	Vietinės bendruomenės dalyvavimas vietos veiksmuose naudojantis bibliotekų tinklais; vietos žmonių įtaka kuriant bibliotekų ateities paslaugas (Dorte).
Draugiškumas vartotojui	Bibliotekos keičia aplinką ir erdves: atveriamos laisvos, nevaržomos zonos, tarnaujančios individualiems, bendriems bei specifiniams poreikiams. Kuriama laike ir erdvėje neribota prieiga prie informacijos išteklių (Skandinavijos bibliotekos) Bibliotekos kuriamos pačiose netikėčiausiose, bet populiariose bendruomenėse vietose, kaip prekybos centrai, metro, degalinės ir pan. Bibliotekų darbo laikas koreguojamas pagal bendruomenių poreikius, atsiranda ir visą parą dirbančių bibliotekų. Įsitvirtina kaip „trečiosios vietos“, rūpinasi bibliotekų prieinamumu (Kaktytė, Petuchovaitė ir Glosienė, 1998; Glosienė, Petuchovaitė ir Padaigaitė, 2006; Klingaitė-Dasevičienė, 2007).
Profilių kaita	Skatinamas daugialypiškumas stiprina formalųjų bei neformalųjų švietimą (Didžioji Britanija), kuria biblioteką kaip virtualų bendruomenės centrą, sukuriama aplinka bendruomenės narių kūrybinei savirealizacijai. Drąsiai eksperimentuojama (Nyderlandų pavyzdys (ALA; Jarockienė; Frame of the Future).
Bendruomenės pokyčių seka ir socialinės sanglaudos skatinimas	Padidėjęs dėmesys demografiniai situacijai, tautinių mažumų, imigrantų problemoms, socialiai pažeidžiamoms grupėms, daugiakalbystei, psichologinėms problemoms, bibliotekų plėtra (skyriai, bibliobusai) siejama su kokybiška prieiga kuo didesnei socialinei visuomenės daliai (Didžioji Britanija) (Public Library Corner; Day, 2007); Japonija (Welch 1998) .
Šiuolaikinės vadybos taikymas	Kuriasi bibliotekų marketingo strategijos, naudojami viešųjų ryšių principai, plėtojama partnerystė (<i>Public Libraries Corner</i>).

Taigi apibendrinant gausią teorinę bei praktinę medžiagą galima teigti, kad viešoji biblioteka, būdama teritorinės bendruomenės socialinės sistemos dalis, taip pat yra vertinama ir kaip paslaugų teikėja. Paslaugų kiekis, kokybė, spragos, atitikimas bendruomenės poreikiams gali įtakoti bendruomenės narių gyvenimo kokybę bei socializaciją. Paslaugų lokalizacija bendruomenėje leidžia taikyti organizuotos bendruomenės raiškos kategoriją bei kelti prielaidas apie bendruomenės (bendruomenėje esančių organizacijų) eventualų dalyvavimą paslaugų rinkoje.

Organizuota bendruomenė gali būti svarbi politinio bei administracinio atstovavimo bei bendradarbiavimo aspektais. Atkreiptinas dėmesys, jog viešajai bibliotekai nišą suteikia ir tyrimų rezultatai, neigiantys paslaugų infrastruktūros svarbumą. Jei nedidelių bendruomenių gyventojams svarbesni yra individualūs, šeimyniniai, bendruomeniniai veiksniai, tai biblioteka šiose vietovėse veiks kaip bendruomenės kultūros centras (ypač ten, kur kitokių kultūros centrų nėra), gali skatinti bendruomeniškumą. Viešoji biblioteka, kaip ir kitos bendruomenės institucijos, negali įtakoti visų šios sistemos veiksmų. Vis dėlto, tiek tradicinės bibliotekos funkcijos, tiek šiuolaikinės visuomenės poreikiais pagrįstos naujos veiklos formos suteikia galimybes viešajai bibliotekai tapti stipria socialinės sistemos dalimi, bendruomenės gyvenimo kokybės veiksmu. Pavyzdžiui, viešoji biblioteka nepakeis ekonominės situacijos, tačiau joje esanti informacija, bendradarbiavimas su kitomis institucijomis, kaip verslo informacijos centrai, Darbo birža, Sodra, gali padėti spręsti problemas. Politinė sistema egzistuoja savaime, bet viešoji biblioteka gali skatinti bendruomenės organizuotumą, ugdyti pilietinę savivoką, aktyvią gyvenimišką poziciją, o tai turi atgalinį ryšį. Mažose bendruomenėse viešoji biblioteka kaupdama bei skleisdama vietos kultūros paveldą, skatindama narių tarpusavio ryšius stiprina ir bendruomenės tapatumą.

3. MARIJAMPOLĖS PETRO KRIAUCIŪNO VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS ATVEJIS

3.1. Marijampolės Petro Kriaučiūno viešoji biblioteka ir jos aplinka

Marijampolės Petro Kriaučiūno viešoji biblioteka yra daugialypis kultūros, informacijos, edukacinis ir bendravimo centras Marijampolės savivaldybėje. Biblioteka yra viena iš labiausiai lankomų kultūros įstaigų dėl vertybinių nuostatų, bendrų visoms viešosioms bibliotekoms, kurios buvo aptartos antrajame skyriuje. Marijampolės Petro Kriaučiūno viešosios bibliotekos misija – moderni ir patraukli darbai, laisvalaikiui ir saviraiškai aplinka, skatinanti bendruomenės informacinę kompetenciją. Strateginis tikslas – tapti bendruomenės informacijos, kultūros, laisvalaikio centru, plėtoti lavinimosi visą gyvenimą galimybes bibliotekoje, rengti bendruomenę ir personalą gyventi ir dirbti žinių visuomenėje. Marijampolės viešoji biblioteka savo istoriją skaičiuoja nuo 1921 metų. Biblioteka turi 26 filialus, iš jų 1 mieste ir 25 kaimo filialus seniūnijų centruose ir didesniuose kaimuose. Kaimo filialai savivaldybės teritorijoje išdėstyti tolygiai, didžiausias atstumas tarp bibliotekų – 8 km., vidutinis nuotolis tarp bibliotekų – 4-5 km. 8 kaimo bibliotekos aptarnauja daugiau kaip 1000 gyventojų. Vidutiniškai kaimo filialas aptarnauja 884 gyventojus, Marijampolės viešoji biblioteka – 23635. Marijampolės Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje yra 92687, o visose savivaldybės viešosiose bibliotekose – 287890 leidinių. Biblioteka tampa svarbiausiu centru, aprūpinančiu bendruomenę laisvalaikio priemonių bei informacijos ištekliais.

Bibliotekoje ir jos filialuose per metus apsilanko iki 200 000 lankytojų. Tai ne tik Marijampolės miesto, bet ir gretimų, Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Vilniaus, o neretai ir iš kitų valstybių: Rusijos, Europos šalių gyventojai. Per dieną viešosios bibliotekos skyriuose vidutiniškai apsilanko 200 lankytojų, kurie bibliotekoje gauna jiems reikalingą informaciją, skaito periodinius leidinius, knygas, dalyvauja bibliotekos renginiuose. Biblioteka, puoselėdama tradicines bibliotekines darbo formas, siekia kurti atvirą visiems bendruomenės nariams ir modernią biblioteką.

Marijampolės biblioteka atlieka pagrindines viešosioms bibliotekoms priskiriamas funkcijas:

Edukacinė. Bibliotekoje kaupiama mokslinė ir informacinė literatūra, atsižvelgiant į vartotojų užklausų sritis. Šakinė literatūra sudaro 55% viso viešosios bibliotekos fondo. Be to bibliotekoje yra prenumeruojamos Lietuvos (*LITLEX, Verslo žinių*) bei užsienio (*EBSCO ir Oxford Reference on-line*) duomenų bazės. 57,8% bibliotekos vartotojų yra moksleiviai, studentai bei

dirbantys ir besimokantys. Taigi bibliotekos studijų ir mokymosi informacijos ištekliai yra adekvatūs vartotojų poreikiams. Kita vertus, bibliotekoje vyksta vartotojų mokymas ir orientavimas. 2005 m. 80 val. buvo skirta išmokyti vartotojus naudotis elektroninės bankininkystės paslaugomis, deklaruoti pajamas dirbti MS Word, PowerPoint programomis, atlikti paiešką informacijos paieškos portaluose. Mokymai organizuojami bibliotekos specialistų iniciatyva, atsižvelgiant į vartotojų pageidavimus.

2007 m. bibliotekoje įkurtas Multicentras – tai interaktyvaus mokymosi centras, skirtas mokslui ir pažinimui, kuriame siūlomos plačios veiklos sritys ir tyrinėjimai, susieti su naujausiomis informacinėmis technologijomis. Interaktyvaus mokymosi centro tikslas – skatinti vaikų ir jaunimo domėjimąsi informacinėmis technologijomis, teikti mokykloms papildomo mokymo galimybę, skatinti vaikų užimtumą. Šis socialinis, kultūrinis ir edukacinis projektas taip pat skatins bendruomeniškumą: čia galės burtis vienaminčių grupės, šeimos, klasės, siekiančios gilinti žinias ir ugdyti kūrybiškumą. Projektą iš dalies finansavo Europos Sąjunga (Europos regionų plėtros fondo lėšomis per INTERREG IIIA Lietuvos, Lenkijos ir Rusijos Federacijos Kaimynystės programą). Visa projekto vertė yra 2,3 milijono litų (Marijampolės Petro Kriaučiūno viešoji biblioteka). Kaip matome, partnerystės ryšiai skatina tarpusavio bendradarbiavimą plečiant bibliotekų paslaugas bendruomene bei bendrų projektų kūrimą.

Kultūrinė. Bibliotekoje organizuojami įvairūs renginiai: parodos, susitikimai, vakarai ir kita. Taip ne tik plečiamas bendruomenės kultūrinis akiratis, formuojamos estetinės pažiūros, bet ir prisidedama prie viešosios nuomonės formavimo, pilietinio sąmoningumo gebėjimų ugdymo. 2006 metais bibliotekoje ir filialuose buvo surengti 613 renginių (2005 m. – 672), kuriuose apsilankė 10 546 lankytojai (2005 m. – 8546) (*2006 metų ataskaita*). Puoselėjant regiono dvasinį paveldą bibliotekos krašto fonde kaupiama ir saugoma informacija (periodika, knygos, nuotraukos, rankraščiai), kurioje fiksuojamos krašto kultūros vertybės ir atmintis. Nuo 2003 metų įdiegtas analizinės bibliografijos posistemis. Kiekvienais metais Nacionaliniam bibliografijos duomenų bankui pateikiama iki 2000 bibliografinių įrašų iš vietinių periodinių leidinių „Suvalkietis“, „Marijampolės miesto laikraštis, „Savaitė“. Bibliografiniai įrašai, saugomi vietinėje analizinėje duomenų bazėje. Organizuojamos konferencijos, susitikimai, parodos kraštiečiams ir jų darbams pažymėti.

Laisvalaikio arba rekreacijos. Siekiant geriau atlikti šią funkciją, bibliotekoje lankytojams siūloma neknyginės medžiagos: muzikos, žaidimų, vaizduojamojo meno bei teatrinių gebėjimų ugdymo priemonių. Daugiau kaip 20 metų Vaikų literatūros skyriuje veikiantis lėlių teatras *Trivainėlis* kartu su vaikais parengia ir parodo spektaklius, mažojoje galerijoje vyksta vaikų darbų parodos. Bibliotekos Meno skyriuje komplektuojamas muzikos įrašų fondas. Tačiau ši sritis reikalauja didesnio dėmesio ir finansavimo.

Informacinė. Bibliotekoje kiekvienais metais sėkmingai atsakinėjama į vartotojų užklausas integruojant spausdintą ir skaitmeninę informaciją. 2006 m. bibliotekos darbuotojai atsakė į 3663 (2005 – 18347) užklausas, kurių 73, 9 % teminės (2006 metų ataskaita).

Bibliotekoje vystoma paslaugų reklama ir viešieji ryšiai. Apie renginius ar svarbius įvykius bibliotekoje informuojama vietinė ir respublikos žiniasklaida. Sukurta keletas videoklipų, kuriais siekiama sudominti bendruomenę vykstančiais procesais. Rengiami lankstukai, skrajutės, skelbimai, programos. 2006 m. bibliotekos 85-erių metų jubiliejaus proga išleista knyga „*Tiltas, jungiantis dabartį su praeitimi ir ateitimi*“ (2006). Apie bibliotekos paslaugas informacija pateikiama ekskursijų metu. 2006 metais buvo organizuotos 54 ekskursijos, kuriose apsilankė 1137 žmonės (2006 metų ataskaita).

Apibendrinant galima pasakyti, kad Marijampolės viešoji biblioteka atlieka visas viešosioms bibliotekoms, kaip bendruomenės sociokultūrinėms institucijoms, priskiriamas funkcijas. Bibliotekoje lankytojas gali atlikti daugelį veiklų: paskaityti juos dominančią spaudą, pasikeisti sau ir šeimai knygas, atlikti daugelį procedūrų internete, pažiūrėti įdomią parodą, o vakare dalyvauti įdomiame renginyje.

Bibliotekos filialai atlieka dalį arba visas apžvelgtas funkcijas, jų veiklos specifiką lemia vietos bendruomenės, dažnai daugiau ar mažiau paliestos socialinės, ekonominės ir kultūrinės atskirties. Siekiant suprasti viešosios bibliotekos vaidmenį mažose bendruomenėse, buvo atlikta bendruomenių anketinė apklausa.

3.2. Tyrimo „Vietos bibliotekos vaidmuo bendruomenėje“ tikslai ir metodai

Kaip minėta anksčiau, Marijampolės Petro Kriaučiūno viešoji biblioteka ir jos 25 filialai yra išdėstyti teritorijoje tolygiai. Tačiau tik vietos bendruomenės gali įvertinti, kaip mažos bibliotekos tenkina jų poreikius. Šiuo tikslu Marijampolės Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje buvo atlikta Marijampolės savivaldybės mažų bendruomenių gyventojų apklausa „Vietos biblioteka bendruomenėje“.

Apklausa siekta išsiaiškinti pagrindines bendruomenių, kaip socialinės sistemos, problemas, jų ryšius su vietos biblioteka, teikiamų paslaugų reikalingumą ir trūkumus, gyventojų poreikius. Apklausa atlikta anketavimo būdu. Anketą sudarė 22 mišrūs klausimai (žr. 2 priedą), apibendrinantys vietos bibliotekų funkcijas bei paslaugas ir socialinius bendruomenės ypatumus.

Buvo pasirinktos 5 bendruomenės, kuriose veikia vietos bibliotekos – Marijampolės Petro Kriaučiūno viešosios bibliotekos filialai, ir 5 bendruomenės, kurių gyvenviečių teritorijoje nėra vietos bibliotekos, o gyventojai gali naudotis to mikrorajono biblioteka. Siekiant sudaryti tiriamųjų grupę, kurios savybės ir imtis yra adekvačios populiacijos savybėms, buvo pasirinktos maždaug

tolygios vidutinio dydžio bendruomenės. Naudotas sisteminis anketinis apklausos būdas, kai tiriamieji pasirenkami ne atsitiktinai, t.y. iš parinktų populiacijų po vienodą skaičių tiriamųjų. Atliktas struktūrizuotas anketinis tyrimas tokiose bendruomenių grupėse:

1. Valavičiai - 261 gyventojas. Veikia bendruomenės centras, paštas, parduotuvė, laisvalaikio salė, pagrindinė mokykla. Bibliotekos mikrorajone yra 616 gyventojų, sutelkta 24 procentai gyventojų. Bibliotekoje skaito 162 skaitytojai, apsilankymų skaičius 4 775, dokumentų išduotis – 6 860. Dokumentų fondas – 9 561, grožinės literatūros – 59 proc., šakinės – 41 proc.

Materialinė bazė pakankamai gera: įsikūrusi naujame kultūros ir laisvalaikio komplekse, kompiuteriai – 3, yra interneto ryšys. Bibliotekininkė organizuoja nemažai renginių, ypač populiarios skaitytojų konferencijas, aktyviai dalyvauja Valavičių kaimo bendruomenės centro veikloje.

Vidgiriai yra Valavičių aptarnaujamame mikrorajone. Kaimas nutolęs nuo Valavičių 4 km. Gyventojų 85. Nėra jokių paslaugų įstaigų. Valavičių bibliotekoje skaito 5 Vidgirių gyventojai.

Svetlica yra Valavičių aptarnaujamame mikrorajone. Kaimas nutolęs nuo Valavičių 5 km.

Gyventojų 100. Nėra jokių paslaugų. Valavičių bibliotekoje neskaito. Skaito Marijampolėje.

2. Dauškiai priklauso Igliaukos seniūnijai. Yra 362 gyventojai. Daukšiuose yra bendruomenės centras, pagrindinė mokykla, bažnyčia, paštas, parduotuvė, laisvalaikio salė, keletas įmonių. Bibliotekoje skaito 223, sutelkta 38 procentai gyventojų. Apsilankymų skaičius – 2 958, dokumentų išduotis – 6 304. Dokumentų fondas – 9 324 fiziniai vienetai, iš jų 58 proc. grožinės literatūros, 42 proc. – šakinės.

Materialinė bazė: patalpos patenkinamos, pakankamai erdvios, tačiau reikalingas remontas; kompiuterių nėra. Surengta per metus 20 renginių, juose apsilankė 176 žmonės. Daug dirbama su skaitytojais vaikais.

Varnupiai nuo Daukšių nutolę 4 km. Yra 240 gyventojų. Veikia pradinė mokykla, bendruomenės centras, parduotuvė.

15 žmonių skaito Daukšių bibliotekoje. Knygas sau, tėvams ir kaimynams dažniausiai neša moksleiviai.

3. Baraginė priklauso Marijampolės seniūnijai. Yra 589 gyventojai, bibliotekoje sutelkta 42 procentai gyventojų. Veikia paštas, pagrindinė mokykla, laisvalaikio salė, susikūrusi kaimo bendruomenė. Bibliotekos skaitytojų skaičius - 248, apsilankymų skaičius – 5 700, dokumentų išduotis – 12 582. Dokumentų fondas – 5 600 fiziniai vienetai, iš jų 52 proc. grožinės literatūros, 48 proc. – šakinės.

Materialinė bazė: 2007 m. biblioteka persikėlė į rekonstruotas Baraginės pradinės mokyklos patalpas, įėjimas atskiras, tačiau patalpos mažos; 1 kompiuteris, nėra interneto ryšio. Aktyviai bendradarbiaujama su mokykla ir kaimo bendruomene. Per metus surengti 26 renginiai vaikams ir

suaugusiems, pristatoma vietos žmonių kūryba, taip pat renkama medžiaga apie gražiausias kaimo sodybas, parašyta ir pristatyta kaimo istorija. Bibliotekininkė yra kaimo bendruomenės centro narė.

Pietariai nutolę nuo Baraginės 7 km; 80 gyventojų. Nėra jokių įstaigų. Skaito daugiausia Marijampolėje, nors netoli yra Puskelnių biblioteka (2 km), bet labai nepatogus susisiekimas.

4. Gavaltuva priklauso Sasnavos seniūnijai. Gyvenvietėje yra 332 gyventojai, bibliotekos mikrorajone -626, sutelkta 28 proc. gyventojų. Gavaltuvoje veikia pagrindinė mokykla, laisvalaikio salė, medicinos punktas. Skaitytojų skaičius – 175, apsilankymų skaičius – 4 740, dokumentų išduotis – 13 038. Dokumentų fondas – 7 079 fiziniai vienetai, iš jų 60 proc. grožinės literatūros, 40 proc. šakinės. Materialinė bazė: patalpos abonementui mažos, nors yra atskira patalpa žaislotekai, reikalingas remontas; 1 kompiuteris, bet nėra interneto prieigos. Surengta 30 renginių, kuriuose apsilankė 287 žmonės. Biblioteka bendradarbiauja su pagrindine mokykla, bendruomenės centru, yra bendruomenės tarybos narė.

Purviniškės kaimas, turintis 163 gyventojus, yra Gavaltuvos bibliotekos aptarnaujamame mikrorajone. Nėra jokių paslaugų, kultūros, švietimo įstaigų. Kaimas nutolęs nuo Gavaltuvos 4 km., nuo Sasnavos 3 km. Vaikai lanko Sasnavos vidurinę mokyklą, suaugusieji naudojami seniūnijos aptarnavimo įstaigomis. Gavaltuvos bibliotekoje skaito 4, Sasnavos bibliotekoje 12 Purviniškių gyventojų.

5. Trakiškiai yra Marijampolės seniūnijos gyvenvietė, turinti 367 gyventojus. Bibliotekos aptarnaujamame mikrorajone yra 756 gyventojai, sutelkta 17 proc. gyventojų. Bibliotekoje skaito 129 skaitytojai, apsilankymų skaičius 1 603, dokumentų išduotis – 5 803. Dokumentų fondas – 7056 fiziniai vienetai, iš jų 63 proc. grožinės literatūros, 37 proc. – šakinės. Materialinė bazė gera: patalpos nemažos, yra abonementas ir skaitykla; kompiuterio nėra. Per metus įvyko 25 renginiai, dauguma – vaikams, dalyvavo 248 žmonės. Bibliotekininkė dirba 0,5 etato. Trakiškiuose be bibliotekos nėra jokių kitų paslaugų ar socialinių institucijų, bet gyvenvietė arti miesto - 6 km., todėl naudojamos miesto institucijų paslaugomis, vaikai lanko miesto mokyklas.

Kuktų kaimas yra Trakiškių bibliotekos aptarnaujamame mikrorajone. Kaime yra 93 gyventojai. Nėra jokių įstaigų. Trakiškių bibliotekoje neskaitytų nė vienas Kuktų kaimo gyventojas, bet yra besinaudojančių Igliškėlių, Patašinės, Marijampolės bibliotekomis. Kuktai yra nutolę nuo Trakiškių 4 km. Gyventojams lankytis Trakiškių bibliotekoje neparanku dėl didelio atstumo ir kitų paslaugų stygiaus šioje gyvenvietėje.

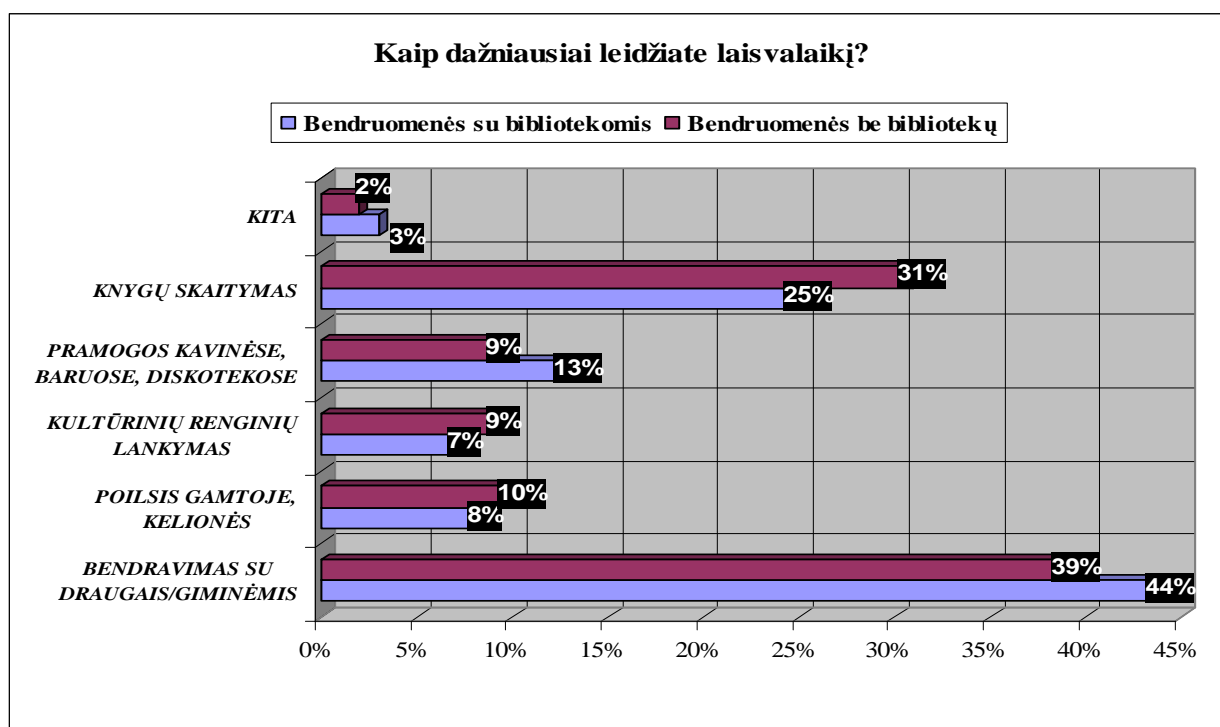
Apklausa vyko 2007 m. nuo lapkričio 20 d. iki gruodžio 10 d. Respondentai buvo prašomi užpildyti anketas pasirinktuose penkiuose viešosios bibliotekos kaimo filialuose bei kitose susibūrimo vietose arba tiesiog individualiai. Anketavimo darbe tyrėjai talkino viešosios bibliotekos metodikos skyriaus specialistai. Iš viso buvo išdalinta 200 anketų, atsakytos. – 157 anketos. Bendruomenėse, kuriose yra biblioteka, atsakyta 104, kuriose nėra – 53.

Toliau pateikiami tyrimo rezultatai, apibendrinant atskirai bendruomenių, kurių artimiausioje aplinkoje yra biblioteka, ir tų bendruomenių, kurios naudojasi biblioteka kitoje gyvenvietėje. Siekta iširti, kokią įtaką socialiniam bendruomenės gyvenimui, viešosios bibliotekos paslaugų naudojimuisi ir jų vertinimui turi geografinis viešosios bibliotekos prieinamumas.

3.3. Tyrimo „Vietos bibliotekos vaidmuo bendruomenėje“ rezultatų analizė

Pirmuoju klausimu respondentų teirautasi, kaip jie praleidžia laisvalaikį, siekiant išsiaiškinti gyventojų laisvalaikio struktūrą ir kokia dalis bendruomenės laisvalaikio poreikių siejasi su bibliotekos teikiamomis paslaugomis (žr.1 diagramą).

1 diagrama. Bendruomenių, kuriose yra biblioteka, laisvalaikis

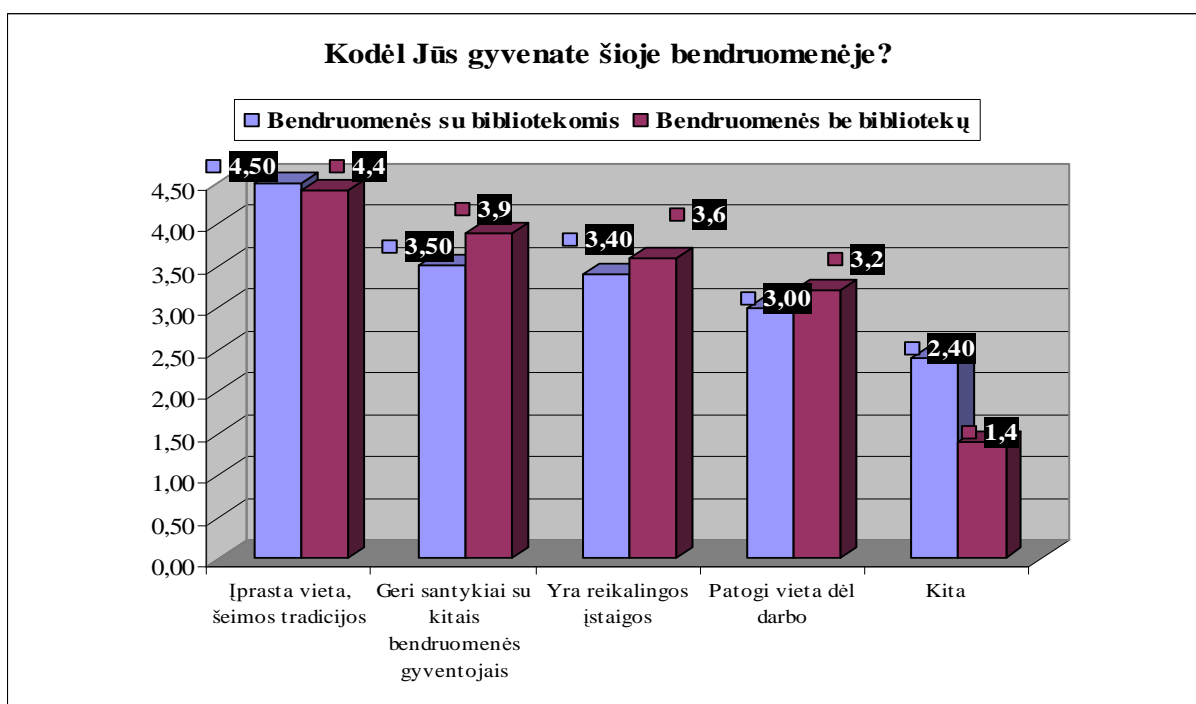
Analizuojant respondentų atsakymus paaiškėjo, kad pirmenybę gyventojai nedideliu skirtumu teikia ne individualiai veiklai, o bendravimui su draugais, giminėmis bei skaitymui. Kitos laisvalaikio formos, kaip pramogos kavinėse, poilsis gamtoje, kultūriniai renginiai susilaukia žymiai mažiau dėmesio. Atsakymų apie kitus pomėgius nedaug, abiejose bendruomenėse jie susiję su individualia veikla: mezga, žaidžia kompiuteriu, žiūri TV – didesnėse, ūkiniai darbai – mažose.

Toks laisvalaikio formų pasirinkimas atskleidžia stiprius bendruomeninius ryšius ir kultūrinės veiklos pozicijų egzistavimą tarp kitų laisvalaikio formų. Atsakymai patvirtina ir realią situaciją: kaimo gyventojų laisvalaikio pasirinkimą įtakoja gyvenamoji vieta. Poilsis gamtoje neaktualus, o kultūros bei pramoginių renginių bei pasibuvimo vietų pasiūla ribota. Bibliotekos

buvimas jokios įtakos pomėgių pasiskirstymui nedaro, tačiau abiejose grupėse yra pakankama galimybė bibliotekoms vykdyti vieną iš tradicinių – laisvalaikio praleidimo – funkcijų, nes, kaip matyti iš atsakymų dalies „kita“, didele įvairove bendruomenių laisvalaikis nepasižymi. Kultūros vartojimas labiau pasyvus – knygų skaitymas, bet nemažas jo procentas leidžia galvoti apie kultūros poreikį bendruomenėje ir galimybes vietas bibliotekai didinti kultūrinio žinojimo įnašą, mažinant socialinę atskirtį.

Analizuojant pasirinkimo gyventi konkrečioje bendruomenėje motyvus, išryškėja socialiniai-psichologiniai aspektai (žr. 2 diagramą). Svarbiausiu kriterijumi abiejose bendruomenių grupėse respondentai išskyrė vietos įprastumą ir šeimos tradicijas, po to rinkosi kitus socialinio kapitalo parametrus – pasitikėjimą bei ryšius su bendruomenės gyventojais. Tinkama paslaugų infrastruktūra tampa trečiu pasirinkimo gyventi toje bendruomenėje kriterijumi, o kitos priežastys nepasirodė svarbios.

2 diagrama. Bendruomenės pasirinkimo kriterijai

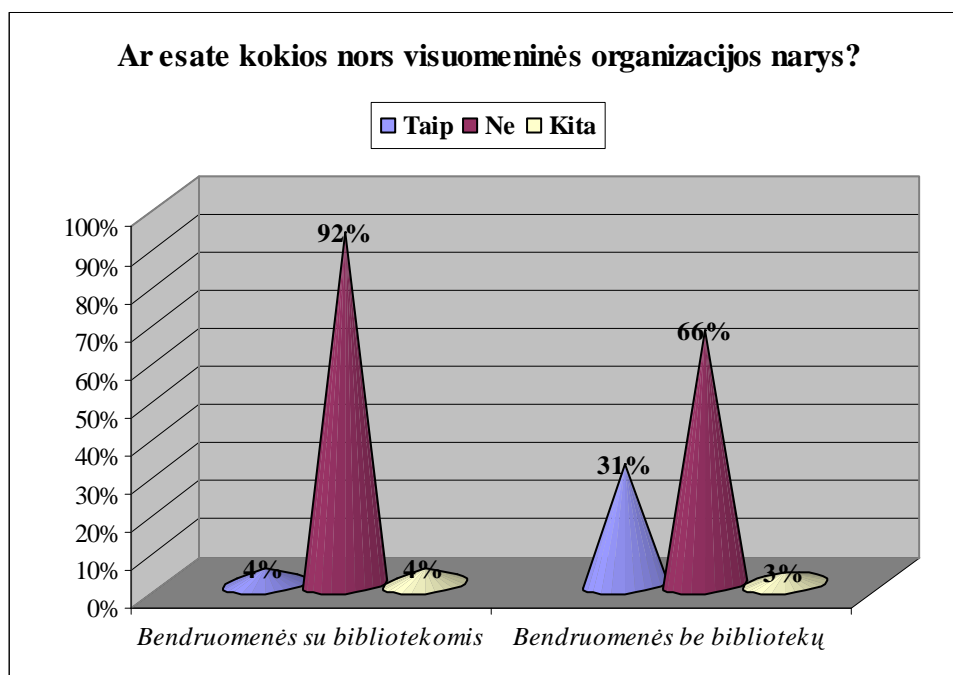

Trečiuoju klausimu siekta išsiaiškinti bendruomenės visuomeninio aktyvumo lygį, naudojant socialinio kapitalo veiksnį – narystę įvairiose organizacijose (žr. 3 diagramą). Visuomeninė veikla žymiai stipresnė didesnėse bendruomenėse – 92 proc. respondentų atsakė esantys visuomeninės organizacijos nariai, o mažose bendruomenėse tik 31 proc. respondentų. Atitinkamai nedalyvauja visuomeninėje veikloje – 4 ir 66 proc. Mažesnėse bendruomenėse 3 procentai respondentų visai neatsakė į šį klausimą. Prieš tai buvęs klausimas rodo, kad pasirinkimui gyventi bendruomenėje reikalingų įstaigų stoka nėra pagrindinė problema (daugumoje tiriamų vietovių jų nėra ir gyventojai naudojami šalia esančiomis), tačiau žemas aktyvumo lygis gali būti sietinas su nutolusiu nuo gyvenviečių ugdymo ir kultūros institucijų tinklu.

Didelis visuomeninio aktyvumo skirtumas tarp didesnių, turinčių socialinę infrastruktūrą, bendruomenių, ir mažų, jungiamų teritoriniu ryšiu, leidžia daryti išvadą apie įstaigų (tarp jų ir bibliotekos) įtaką pilietinei bendruomenės brandai. Tai patvirtina ir pirmoje dalyje analizuota socialinės aplinkos įtaka bendruomenei. Materialinės ir dvasinės žmonių gyvenimo, vystymosi ir veiklos sąlygos lemia socializacijos – asmenybės ir visuomenės sąveikos procesą.

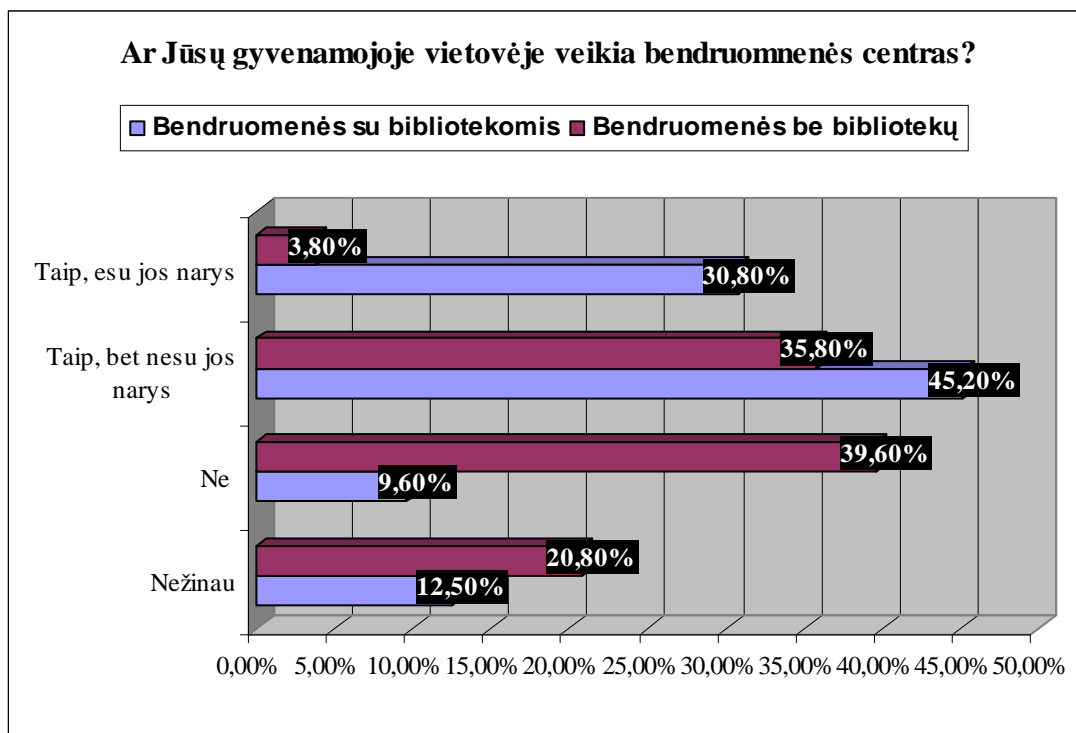
3 diagrama. Visuomeninio aktyvumo rodikliai vietos bendruomenėse

Bendruomenę kaip socialinę sistemą leidžia atpažinti sąveikos tarp jos individų ir institucijų reikšmės suvokimas. Visuomeninių bendruomenių aktyvumą bei pilietinės saviorganizacijos lygį rodo ir bendruomenę atstovaujančių organizacijų – bendruomenės centrų ar namų buvimas (žr. 4 diagramą). Tokie centrai yra susikūrę visose 5 tiriamose didesnėse bendruomenėse ir nei vieno mažose. Didesnės bendruomenės pakankamai gerai susipažinę, kokie pilietiniai procesai vyksta jų bendruomenėje. 30 proc. didelių bendruomenių respondentų yra bendruomenės centrų nariais, o 45 procentai, nors ir nedalyvauja centrų veikloje, apie juos žino. Tik apie 20 proc. respondentų atsakė neigiamai. Visai kitoks vaizdas – mažose bendruomenėse, jų anketose dominuoja neigiami atsakymai. Konstatuoja realią situaciją, kad jų bendruomenėje nėra tokios organizacijos 39 procentai respondentų, nežino – 21 proc.. Tik 4 proc. dalyvauja šalia esančių didesnių bendruomenių centrų veikloje, o 35 proc. respondentų apie juos žino. Mažesnių bendruomenių respondentų nuomonė apie veikiančius jų bendruomenėje centrus (nors faktiškai toje gyvenvietėje tokio centro nėra) paaiškinama tuo, kad šių bendruomenių gyventojai įsijungia į didesnių bendruomenių socialinę veiklą ir naudojami jų paslaugomis bei jas vertina. Vis tik menkas narystės

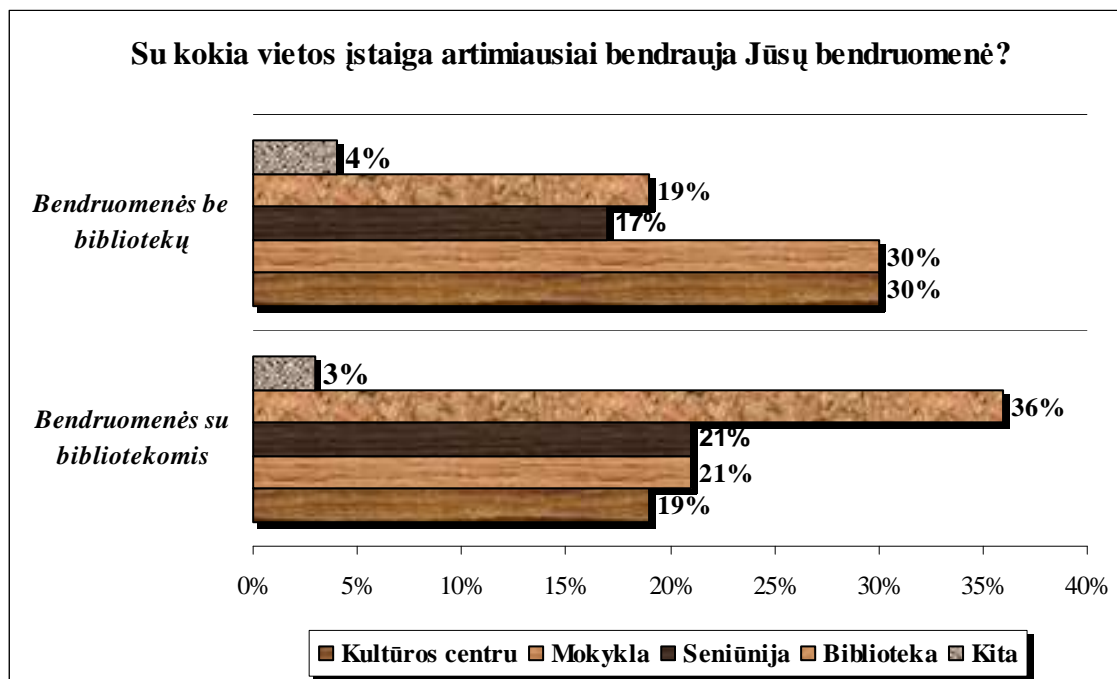
ir saviorganizacijos lygis leidžia sieti jį su sociokultūrinės aplinkos nebuvimu mažesnių bendruomenių gyvenamoje teritorijoje. Tokiose bendruomenėse ryškūs socialiniai ryšiai, tačiau bendruomenė silpnesnė kaip socialinė organizacija, turinti pilietinę brandą.

4 diagrama. Gyventojų dalyvavimas bendruomenės veikloje

Viešųjų bibliotekų veikloje didelis dėmesys yra skiriamas partnerystei su įvairiomis institucijomis. Vienas klausimas buvo skirtas išsiaiškinti, kaip išnaudojamas naujai atsirandančių partnerių, bendruomenės centrų, potencialas, kiek pastarasis mato partnerystės galimybes su viešąja biblioteka (žr. 5 diagramą). Bendruomenės centras, respondentų nuomone, artimiausiai bendrauja didesnėse bendruomenėse su biblioteka – 36 proc., o mažose su mokykla ir kultūros centru – po 30 proc. Didesnėse kiti reikšmingesni partneriai – mokykla ir seniūnija – po 21 proc. Antru partneriu mažesnių bendruomenių respondentai nurodė artimiausią biblioteką – 19 proc. ir seniūniją – 17 proc. Nedidelė dalis respondentų nurodė, kad nežino. Išreikšta respondentų nuomonė leidžia teigti, kad tarpinstituciniai viešosios bibliotekos ryšiai labiau matomi ir suvokiami didesnėse bendruomenėse, kurių teritorijoje pastaroji veikia.

5 diagrama. Įstaigos, su kuriomis bendrauja bendruomenės centrai

Bendruomenės, kaip socialinės sistemos, tyrimai dažnai siejami su paslaugomis bendruomenėje. Šis veiksnys yra vienas iš svarbesnių, tiriant bendruomenės narių pasitenkinimą. Klausimu apie paslaugų prieinamumą siekta išsiaiškinti bendrą tiriamų bendruomenių paslaugų infrastruktūrą bei jos vertinimą ir bibliotekos poreikį šioje infrastruktūroje. Bendra situacija geresnė didesnėse bendruomenėse, jose yra dauguma reikalingų paslaugų, kurios vertinamos gana palankiai. Atsakymai rodo, kad bendruomenėse geriausiai vertinama institucija yra biblioteka. Vertinimai dėsningai siejasi su gyventojų laisvalaikio formų pasirinkimu – vienas iš pagrindinių pomėgių yra knygų skaitymas. Biblioteka suteikia tokią galimybę. Manytume, kad įtakos teigiamam vertinimui turėjo ir viešosios bibliotekos paslaugų prieinamumas kiekvienam gyventojui. Tai, kad gyventojai retai pasirenka laisvalaikio kultūrinių renginių lankymą, atsiliepia vertinant kitą kultūros įstaigą – kultūros centrą. Pastarasis respondentų vertinimo skalėje užima priešpaskutinę vietą. Galėtume sieti šiuos atsakymus su nepakankama kultūrinių renginių pasiūla ar kokybe, neatitinkančia poreikių, tačiau šis anketa konkrečių priežasčių neatskleidžia. Tam reikėtų specialaus tyrimo. Švietimo paslaugas respondentai vertino teigiamai, tačiau nedideliu skirtumu nuo kitų socialinio aptarnavimo paslaugų, tokių kaip parduotuvė ir paštas. Įtakos galėjo turėti ir respondentų amžius, nemaža dalis jau neturi tiesioginių ryšių su mokykla, tačiau suvokia jos reikalingumą, nors pasitaikė ir keletas neigiamų įvertinimų. Policijos paslaugų respondentai arba nevertino, nes tiriamose bendruomenėse nėra policijos įgaliotinio, jie įsikūrę tik seniūnijų centruose, arba vertino tik patenkinamai arba neigiamai. Komentarai „laiku neatvažiuoja, kai reikia, neprisikviesi“, rodo susiformavusį neigiamą policijos įvaizdį.

Mažose bendruomenėse didžiausią dalį atsakymų sudaro pastebėjimas, kad tokios paslaugos nėra. Vis dėlto, dalis respondentų vertino visas įstaigas. Todėl, kad mažos bendruomenės yra glaudžiai susijusios su didesnėmis, naudojasi jų paslaugomis ir jas vertina. Kaip ir didesnės, mažosios bendruomenės geriausiai vertina biblioteką ir mokyklą. Mažų bendruomenių gyventojai yra mažiau kritiški kultūros centro paslaugoms, joms skirta ketvirta vieta. Blogiausias požiūris tradiciškai į policiją bei skirtingai, nei didesnėse bendruomenėse – paštą. Pastaroji kritika aiškintina paslaugos kokybe, nes didesnėse bendruomenėse veikia pašto skyriai, o mažesnes aptarnauja tik paštininkai.

Vertinimų rezultatai atskleidžia, jog pakankamai didelę reikšmę paslaugų vertinimui turi paslaugų prieinamumas artimiausioje gyvenamojoje vietovėje ir jų kokybė. Be to, aiškiai matyti, jog kaimo bendruomenės aktualios ne tik socialinės, bet ir švietimo bei kultūros reikmės (žr. 3 priedo 1-2 diagramas).

Paslaugų kokybės reikšmę respondentai patvirtina ir nurodydami, kokių paslaugų jie atsisakytų. Mažiausiai paveiktų bendruomenės narių gyvenimą atsisakymas tų paslaugų, kurios buvo įvertintos blogiausiai. Didesnėse bendruomenėse galėtų atsisakyti kultūros centro – 33 proc., policijos – 23 proc., pašto – 20 proc., mokyklos – 16 proc. (kai kurie motyvuoja, kad jau vaikai baigė mokyklą, taigi šalia minėtų dviejų svarbiausių veiksnių – prieinamumo ir kokybės, ryškėja dar vienas aspektas – asmeninis poreikis), pažymėjo, kad išsiverstų be bibliotekos tik 3 proc., seniūnijos – 2 proc., o 3 procentai respondentų nurodė, kad reikalingos visos (žr. 3 priedo 3-4 diagramas).

Trūkstamų paslaugų sąrašė didesnėse bendruomenėse sveikatos priežiūros bei aptarnavimo paslaugos, kaip stomatologijos kabinetas, buitinis aptarnavimas, kelių priežiūra. Pasigendama ir laisvalaikio praleidimo bei bendravimo vietų – kavinės, klubo, bendruomenės namų. Vienas respondentas nurodė, kad visų paslaugų užtenka, 18 – neatsakė.

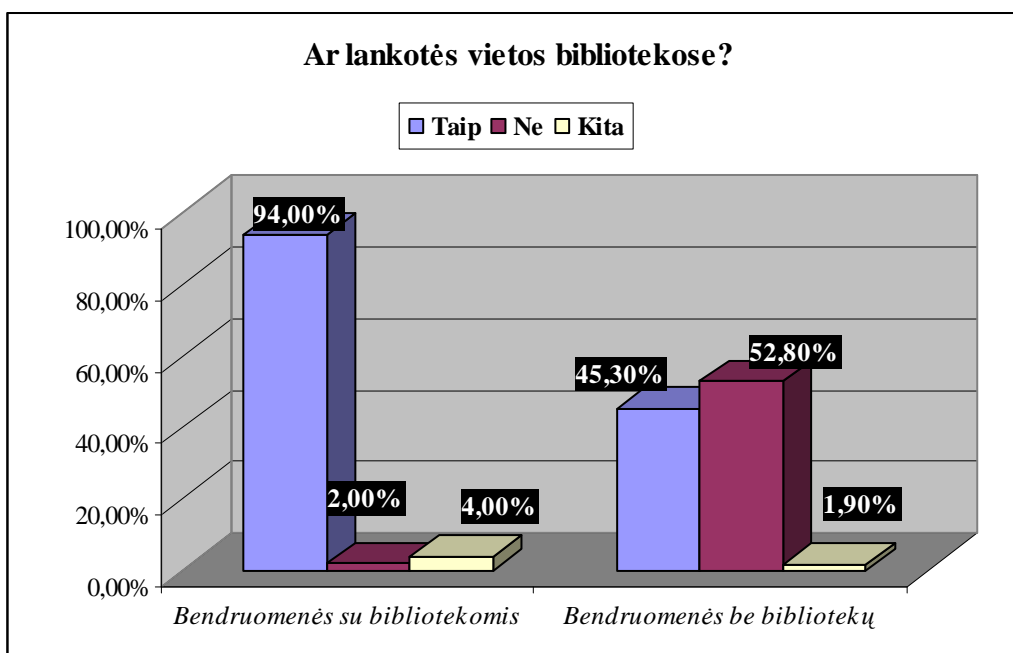
Mažesnėse bendruomenėse gyventojai labiausiai pasigestų kasdieniniame jų gyvenime reikalingos parduotuvės, tačiau nemaža dalis respondentų mano, kad gyvenvietėje būtų reikalingos ir bibliotekos paslaugos. Šis pastebėjimas leidžia manyti, jog kaimo bibliotekų paslaugų prieinamumas nėra tolygus visame mikrorajone (žr. 3 priedo 5-6 diagramas). Užsienio bibliotekų dėmesys paslaugų prieinamumui, taikant mobilią aptarnavimo formą, gali padėti išspręsti nustatytą problemą.

Remiantis statistiniu respondentų atsakymų vidurkiu, galima teigti, kad pasitenkinimas bibliotekos paslaugomis yra aukštas. Reitinguodami švietimo ir kultūros įstaigas, veikiančias bendruomenėje, didesnių bendruomenių respondentai labiausiai pasitikintys ir svarbiausia pažymėjo biblioteką, po to – mokyklą. Kadangi klausimas asmeninis „Kiek Jums svarbios įstaigos“, manytume mokyklos reitingą galėjo sumažinti respondentų asmeninė situacija, kai vaikai jau

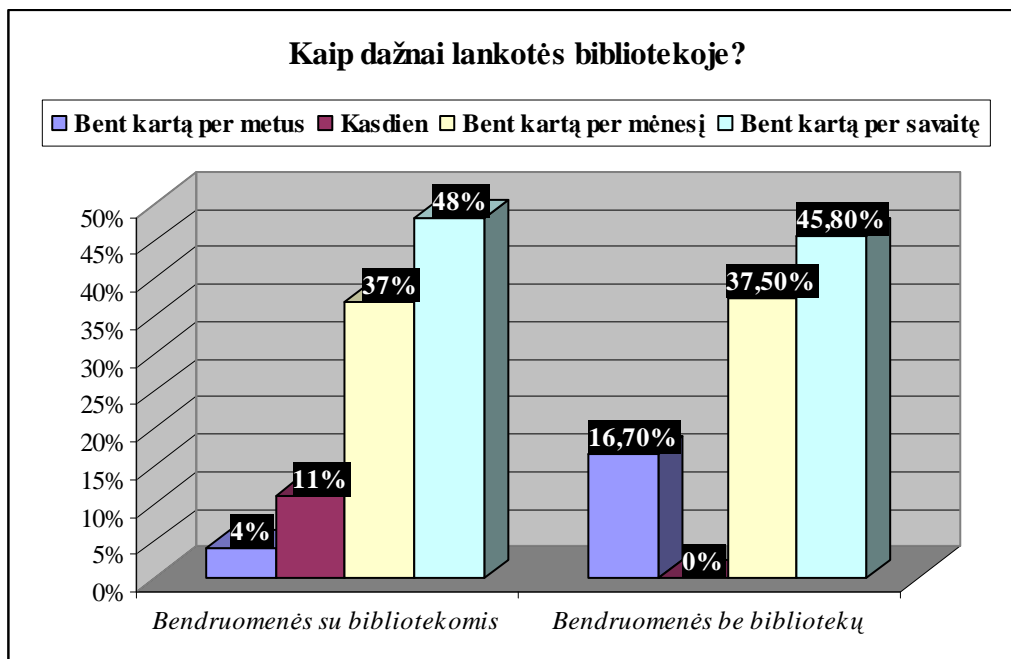
užaugę ir mokykla konkrečiai jiems kaip ir nereikalinga (pažymėta pastabose). Mažų bendruomenių respondentai svarbiausiomis jiems tarp kultūros ir švietimo įstaigų nurodė taip pat biblioteką ir mokyklą. Kitoms įstaigoms, kaip kultūros centras, bendruomenės namai ir kita, respondentai teikia ne itin didelę reikšmę (žr.3 priedo 7-8 diagramas).

Teigiamas bendruomenių narių nuostatas dėl bibliotekos patvirtina vietos bibliotekos lankomumo rodiklis. Didesnėse bendruomenėse, kurių gyvenvietėse yra vietos biblioteka, lankosi bibliotekoje 94 proc. respondentų, iš jų kasdien – 11 proc., bent kartą per savaitę – 48 proc., per mėnesį – 37 proc., bent kartą per metus – 4 proc., visai nesilanko – 2 proc., o 4 proc. respondentų atsakė, kad lankosi viešojoje bibliotekoje mieste arba kada reikia. Perpus mažesni lankomumo rodikliai tose bendruomenėse, kurių gyvenvietėse nėra vietos bibliotekos, o gyventojai gali naudotis artimiausia mikrorajono biblioteka. Atsakymai pasiskirstė taip: lankosi – 45,3 proc., iš jų kasdien – nei vienas, 45,8 proc. bent kartą per savaitę, 37,5 proc. – bent kartą per mėnesį, 16,7 proc. – bent kartą per metus. 52,8 proc. respondentų atsakė nesilankantys ir pažymėjo, kad nėra bibliotekos, 2 proc. nurodė lankantys miesto biblioteką. Matome, kad teigiamai įvertinę bibliotekos svarbą asmeniniame gyvenime bei suteikdami jai prioritetą tarp kitų bendruomenės įstaigų, mažų bendruomenių respondentai realiai paslaugomis naudojami žymiai mažiau nei bendruomenių, kuriose yra bibliotekos. Atstumas iki bibliotekos (geografinis prieinamumas) turi įtakos jos paslaugų naudojimuisi ir dažnumui.

6 diagrama. Bibliotekos lankomumas bendruomenėse

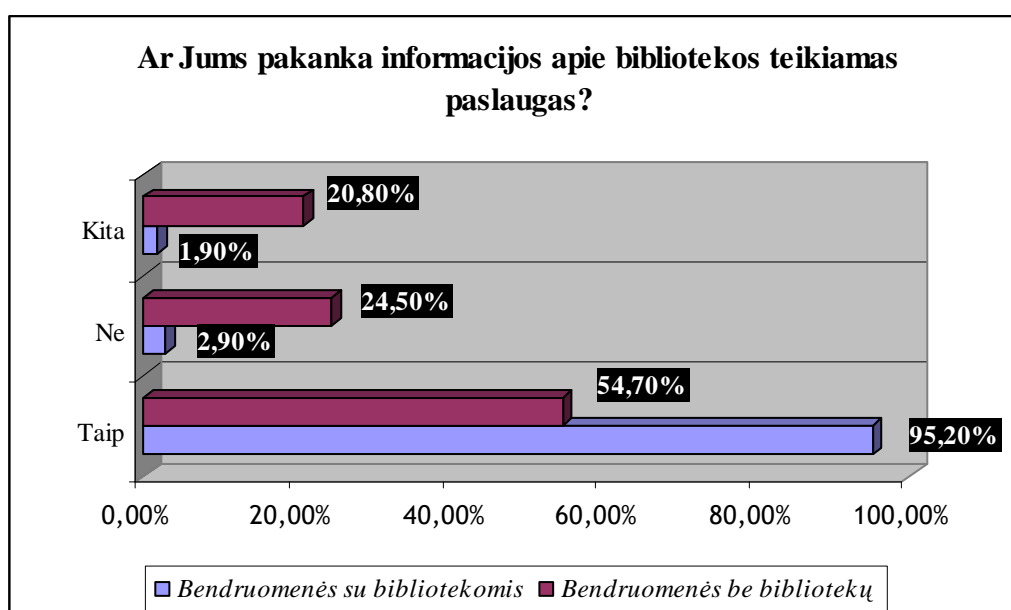

7 diagrama. Bibliotekos lankymo dažnumas bendruomenėse

Socialinė aplinka yra vienas iš veiksnių, įtakojančių individo, bendruomenės nario, gyvenimo, vystymosi ir veiklos sąlygas. Viešoji biblioteka, teikdama paslaugas, adekvačias savo aptarnaujamai bendruomenei, gali daryti įtaką šių sąlygų kokybei. Įtakos efektyvumas priklauso ir nuo informacijos pateikimo (žr. 8 diagramą). Tyrimo rezultatai rodo, kad informacijos apie vietos arba artimiausios bibliotekos teikiamas paslaugas pakanka daugumai didesnių bendruomenių respondentų. Taip atsakė 95,2 proc. respondentų, ne – 2,9 proc., pažymėjo, kad ne itin suteikiama arba neatsakė – 1,9 proc.

8 diagrama. Informacijos apie bibliotekų paslaugas bendruomenėse rezultatai

Mažesnėse bendruomenėse informacijos pakanka šiek tiek daugiau nei pusei respondentų – 54,7 proc., nepakanka – 24,5 proc., o 20,8 proc. neatsakė arba pažymėjo, kad bibliotekos nėra. Šie rezultatai taip pat leidžia iš dalies paaiškinti mažesnius bendruomenių, kuriose nėra bibliotekos, lankomumo rodiklius. Todėl galime daryti išvadą, kad viešosios bibliotekos nepakankamai dirba informacijos apie savo paslaugas sklaidos srityje tarp nutolusių nuo bendruomenės centrų savo mikrorajono gyventojų.

Kaip bendruomenės nariai vertina artimiausios bibliotekos vietą ir patalpas? Didesnių bendruomenių, kuriose yra biblioteka, respondentų atsakymai pasiskirstė vienareikšmiškai: tenkina vieta – 99 proc., ne – 1 proc. Tenkina patalpos – 83,7 proc., ne – 16,3 proc.

Mažesnių bendruomenių, kuriose nėra bibliotekos, respondentai, nors ir teigiamai vertino bibliotekos vaidmenį bendruomenės gyvenime, konkrečią nuomonę išreiškia žymiai pasyviau nei didesnių bendruomenių, kuriose yra biblioteka, respondentai. Teigiamai vertina artimiausios bibliotekos vietą – 58,5 proc. ir patalpas – 60,4 proc., neigiamai vietą vertina 3,8 proc., patalpas – 1,9 proc. Didelė dalis respondentų neturi nuomonės – net 36 proc., vienas nurodė, kad biblioteka per toli, nėra buvęs. Didelę nepareiškusių nuomonės respondentų dalį galime sieti su šių bendruomenių lankomumo rodikliais. Nesinaudodami arba retai naudodamiesi artimiausios bibliotekos paslaugomis gyventojai neturi konkrečių kriterijų įvertinimui ir nieko negali pasakyti (žr.3 priedo 9-10 diagramas).

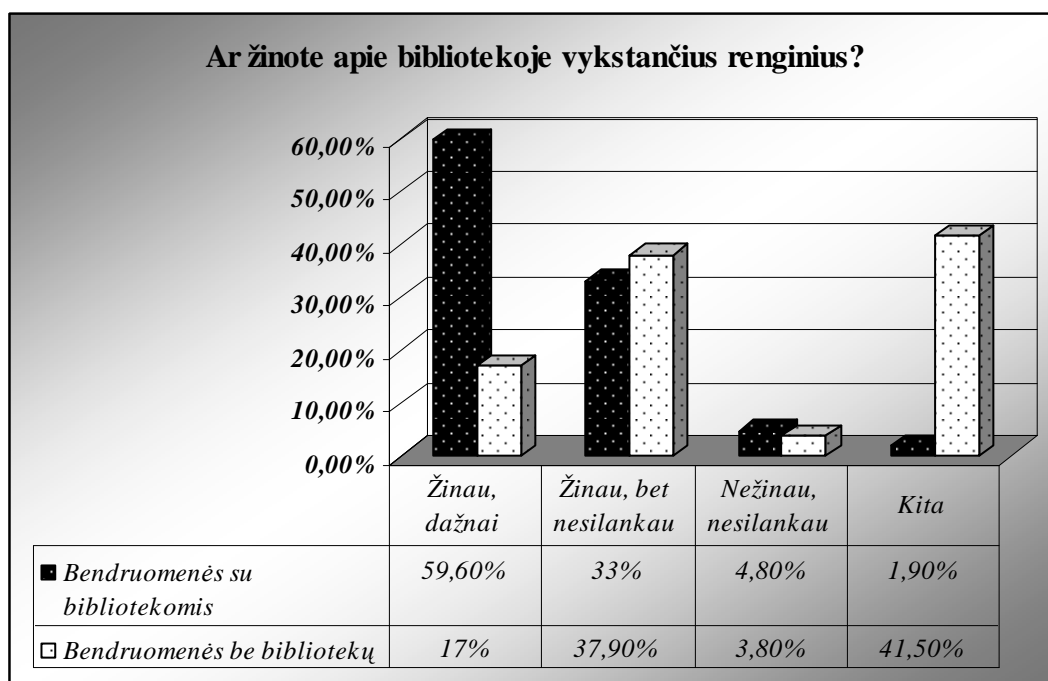
Apibendrinant vietos bibliotekos paslaugų vertinimą išaiškėjo, kad didesnių bendruomenių gyventojai labiausiai naudojami biblioteka dėl galimybės skaityti laikraščius ir žurnalus – nurodė 81 respondentas. Iš jų šią paslaugą vertina labai gerai – 60 respondentų, gerai – 16, patenkinamai – 5, o 12 respondentų pažymėjo, kad nesinaudoja. Antra pagal populiarumą paslauga – knygų skolinimasis, ja naudojami 69 respondentai. Labai gerai vertino – 54, gerai – 13, patenkinamai – 2, nesinaudoja – 15. Pakankamai populiaru ir vertinama bendruomenėje biblioteka ir dėl kultūrinių renginių – nurodė 67 respondentai. 44 iš jų įvertino kultūrinius renginius labai gerai, 19 – gerai, patenkinamai – 4. Nesinaudoja šia paslauga – 19. 50 respondentų biblioteką lanko ieškodami informacijos darbui ar studijoms, labai gerai vertina – 29, gerai – 17, patenkinamai – 2. Šios paslaugos kokybei vertinimai griežtesni – 2 įvertino neigiamai, 1 nurodė, kad tokios paslaugos nėra. 18 respondentų nurodė nesinaudojantys šia paslauga. Mažiausiai kaimo bendruomenėse bibliotekoje naudojamas kompiuteris – tik 19. Labai gerai įvertino – 10, gerai – 5, patenkinamai – 2, blogai – 2, nurodė nesinaudojantys net 23 respondentai.

Mažesnių bendruomenių respondentų atsakymus sunku apibendrinti, nes net 10 respondentų visai neatsakė į šį klausimą, o kiti vertino tik dalį paslaugų. Iš vertinusiųjų atsakymų matyti, kad jiems labiausiai reikalinga ir gerai vertinama galimybė susipažinti su spauda, po to pasiskolinti knygų bei dalyvauti bibliotekos organizuojamuose renginiuose. Nors pakankamai palankiai įvertino

bibliotekos paslaugą gaunant informaciją darbui ir studijoms, atsakymas, jog nesinaudoja kompiuteriu, rodo, kad naudojamosi daugiausia rašytiniais bibliotekos šaltiniais. Įtakos gali turėti nepakankamas kaimo gyventojų informacinis raštingumas bei informacinių technologijų stoka kaimo bibliotekose. Tiriamų bendruomenių tik viena biblioteka turi 3 kompiuterius ir interneto ryšį, dar dvi bibliotekos po vieną kompiuterį be interneto. Jais, pasak bibliotekininkių, daugiausia naudojami vaikai, ir suaugusiems neužtikrinama patogi psichologinė aplinka mokymuisi bei informacijos paieškai (žr. 3 priedo 11-12 diagramas).

Bibliotekoje vykstantys renginiai yra gerai žinomi bendruomenėje, kurioje yra biblioteka. Žino ir dažnai lankosi 59,6 proc. šių bendruomenių respondentų, žino, bet nesilanko – 33 proc., nežino ir nesilanko – 4,8 proc., o 1,9 proc. pažymėjo, kad žino, bet ne visada lankosi.

9 diagrama. Informatyvumo rodikliai bendruomenėje

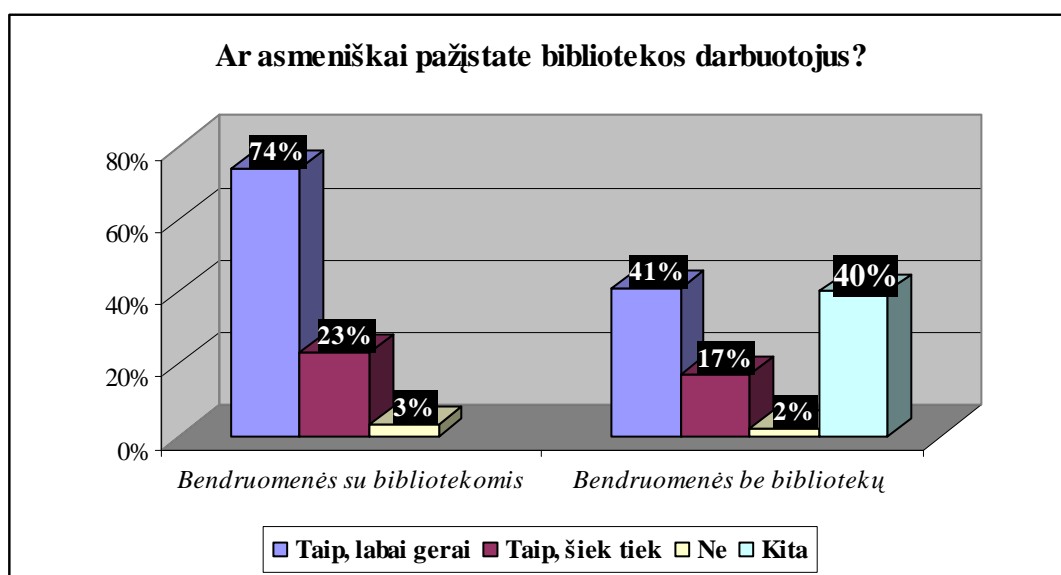
Mažesnių bendruomenių, kuriose nėra bibliotekos, respondentų atsakymus apie artimiausioje bibliotekoje vykstančius renginius sunku apibendrinti, nes beveik pusė respondentų nesigilino į atsakymų variantus ir visai neatsakė į šį klausimą. Tokią šių bendruomenių respondentų poziciją galėjo lemti žemi lankomumo bei informacijos apie paslaugas rodikliai. Atsakiusių rezultatai taip pat ženklai skiriasi nuo didesnių bendruomenių respondentų atsakymų: žino apie bibliotekos renginius pusė respondentų, bet lankosi tik trečdalis, o du trečdaliai žino, bet nesilanko. Neigiamai atsakė 3,8 procentų respondentų. Galime daryti išvadą, kad kaimo bibliotekos savo kultūrinių renginių organizavimą sieja tik su artimiausiomis bendruomenėmis, o mikrorajono gyventojai paliekami be dėmesio. Kultūrinės aplinkos nebuvimas įtakoja ir jų aktyvios gyvenimo

pozicijos stoka, būtent šių bendruomenių respondentai vangiau išsako savo nuomonę bei nepateikia vertinimų (žr. 9 diagramą).

Kaip nurodo teritorinės bendruomenės tyrėjai ir patvirtino pirmųjų klausimų atsakymai, bendruomeniškumo įtvirtinimui didelę įtaką daro tarpasmeniniai ryšiai. Kaip tai yra panaudojama viešosiose bibliotekose, veikiančiose bendruomenėse, kuriose didelė dalis gyventojų vieni kitus pažįsta, rodo klausimas apie bibliotekos darbuotojų ir gyventojų ryšius (žr. 10 diagramą). Asmeniškai bibliotekininkę pažįsta beveik didžioji dauguma bendruomenių, kuriose yra biblioteka, respondentų, iš jų labai gerai žymiai daugiau nei pusė, ir tik maža dalis respondentų atsakė nepažįstantys.

10 diagrama. Asmeninių santykių rodikliai bendruomenėse su biblioteka

Bendruomenių, kuriose nėra bibliotekos, narių asmeninis ryšys su bibliotekos darbuotojais yra žymiai silpnesnis: pažįsta bibliotekininkę 58 proc. respondentų, iš jų labai gerai – 41 proc., šiek tiek – 17 proc., nepažįstantys atsakė 2 proc., o 40 proc. pažymėjo, kad nesilanko.

Respondentams pateikta keletas priešingos reikšmės žodžių, galinčių apibūdinti biblioteką. Žodžių pasirinkimas gali padėti netiesiogiai išsiaiškinti respondentų nuostatas savo bibliotekos atžvilgiu. Dauguma nuostatų abiejose bendruomenių grupėse teigiamos. Įdomu, kad abiejose grupėse dažniausiai minimas apibūdinimas „šilta“. Tai galima sieti su bendra bibliotekos atmosfera, o galbūt ir atsimenamos taip neseniai buvusios šaltos, menkai apšildomos kaimo bibliotekos. Tiriamose vietovėse prieš penkerius metus būta patalpų šildymo problemų: Valavičių filialas, prieš įsikiliant į naują kultūros kompleksą, glaudėsi avarinės būklės pastate, Baraginės ir Gavaltuvos bibliotekos veikė pastatuose, kuriuose nebuvo išspręstos jų eksploataavimo problemos, todėl buvo apšildomos elektriniais radiatoriais. Antras populiarus apibūdinimas „džiugi“ kalba apie bendrai vyraujančios palankios vartotojui atmosferos bibliotekoje įtaką. Taip pat apibūdinimas „tradicinė“

pateikiamas respondentų, kurie pasirinko teigiamas visas kitas reikšmes, tuo išreikšdami palankų tradicinių bibliotekos funkcijų vertinimą. Mažiau sietinas šis vertinimas su nepakankamu kaimo bibliotekų modernumo konstatavimu, nes randame ir apibūdinimą „moderni“. Bendruomenėse, kuriose nėra bibliotekos, respondentai, prieš tai neturėję nuomonės apie konkrečias bibliotekos paslaugas, į šį klausimą atsakinėjo. Teigiamų nuostatų vyravimas apie bibliotekas, kurios neturi erdvių, moderniai įrengtų patalpų, tenkinasi ribotu fondu, leidžia manyti, kad šiose bendruomenėse labiau dominuoja bendruomeniški ryšiai nei vartotojiškas požiūris. Viešoji biblioteka, nors ir vykdanči tik tradicines funkcijas, čia reikalinga ir vertinama. Kita vertus, nors materialinis bibliotekos aprūpinimas yra svarbus veiksnys bendrai paslaugų kokybei, apklausos rezultatai atkreipia dėmesį, kad tam tikri apribojimai šioje srityje gali būti toleruojami, jei biblioteka atlieka svarbiausią uždavinį – pagal poreikius suteikia gyventojams informaciją (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Bibliotekų apibūdinimo rezultatai

Teigiamos nuostatos	Bendruomenės be bibliotekos	Bendruomenės su bibliotekomis
<i>Šilta</i>	85	28
<i>Džiugi</i>	64	18
<i>Iniciatyvi</i>	0	17
<i>Moderni</i>	24	14
<i>Tradicinė</i>	53	14
<i>Informatyvi</i>	47	14
<i>Iniciatyvi</i>	38	0
<i>Nauja</i>	34	0
Neigiamos nuostatos	Bendruomenės be bibliotekos	Bendruomenės su bibliotekomis
<i>Sena</i>	5	12
<i>Ribota</i>	3	12
<i>Sustabarėjusi</i>	0	1

Vietos bibliotekos vaidmenį asmeniniam gyvenimui bendruomenių gyventojai išreiškė atsakydami į klausimą „Ką duoda Jūsų gyvenimui biblioteka?“. Bendruomenėse, kuriose yra biblioteka, labiausiai vertinama tradicinė bibliotekos funkcija, net 91 respondentas pažymėjo, kad svarbiausia jam yra galimybė skaityti spaudą, knygas. Antras pagal svarbą – komunikacinis aspektas, net 63 respondentai pažymėjo „bendrauju su bibliotekininke“. Reikalingos informacijos randa 46 respondentai, 35 respondentai vertina galimybę renginiuose pasiklausti įdomių žmonių, 29 – susitinka su pažįstamais. Naujomis bibliotekos galimybėmis naudojasi nedaug respondentų- tik 5 nurodė „mokausi dirbti kompiuteriu“, bibliotekoje susiranda draugų – 4, kategoriškai neigiamas

vertinimas „nieko neduoda“ – 1, variante „kita“ vienas respondentas pažymėjęs, kad negali nueiti, neatsakyta – 2.

Mažose bendruomenėse, kuriose nėra bibliotekos ir jos naudojasi artimiausia biblioteka, vertinimai panašūs: „skaitau spaudą, knygas“ nurodė 21 respondentas, „bendrauju su bibliotekininke“ – 13, „randu reikalingos informacijos“ – 11, susitinka su pažįstamais – 11, renginiai domina 6 respondentus, gali susirasti draugų ir mokytis dirbti kompiuteriu po 2. Tačiau šioje grupėje stipresnė neigiama nuostata – kad nieko neduoda jų gyvenimui pažymėjo 4 respondentai, dauguma respondentų rinkosi tik po vieną ar du atsakymus (žr. 3 priedo 13-14 diagramas).

Kokią įtaką bendruomenei turi vietos biblioteka įtvirtindama bendruomenės narių tarpasmeninius ryšius siekta išsiaiškinti klausiant respondentų, su kuo jie kalbasi apie kultūrinio ir politinio gyvenimo aktualijas. Abiejose grupėse pirmumas teikiamas artimiausiems asmeniniams santykiams: didesnėse bendruomenėse kultūros ir politikos klausimais kalbama su šeimos nariais – 95, mažesnėse – 58. Tačiau kultūrinės aktualijos labiau didesnėse bendruomenėse aptarinėjamos su bibliotekininku – 68 (su šeimos nariu – 54). Mažose bendruomenėse tokio ryšio su bibliotekininku nėra: apie kultūrą daugiau kalbama su šeimos nariu – 31, su bibliotekininku – 10. Antra vieta pagal asmeninius ryšius tenka kaimynui: didesnėse bendruomenėse – 52, mažesnėse – 32. Su kaimynu diskutuojama ir politinio gyvenimo klausimais: didesnėse – 29, mažesnėse – 14. Įdomu pastebėti, kad trečiasis asmuo, kuriam patikima asmeninė pozicija visuomenės gyvenimo klausimais yra bibliotekininkas: didesnėse bendruomenėse apie politiką su juo diskutuoja 24, mažesnėse – 9 respondentai. Ypač stiprios bibliotekininko pozicijos palyginus su kitų kaimo įstaigų darbuotojais: su kultūros centro specialistais asmeniškai bendrauja didesnėse bendruomenėse 19 respondentų (net apie kultūrą žymiai daugiau kalbama su bibliotekininku -68, nei su kultūros centro specialistu - 14), mažesnėse – 2, seniūnijos darbuotoju – 4 ir 2, paštininku – 6 ir 8, pardavėja – 6 ir 2. „Man tai neįdomu“ nurodė 12 ir 8 respondentų, variante „kita“ pažymėjo „su draugais“ po 3 respondentus iš abiejų bendruomenių (žr. 3 priedo 15-16 diagramas).

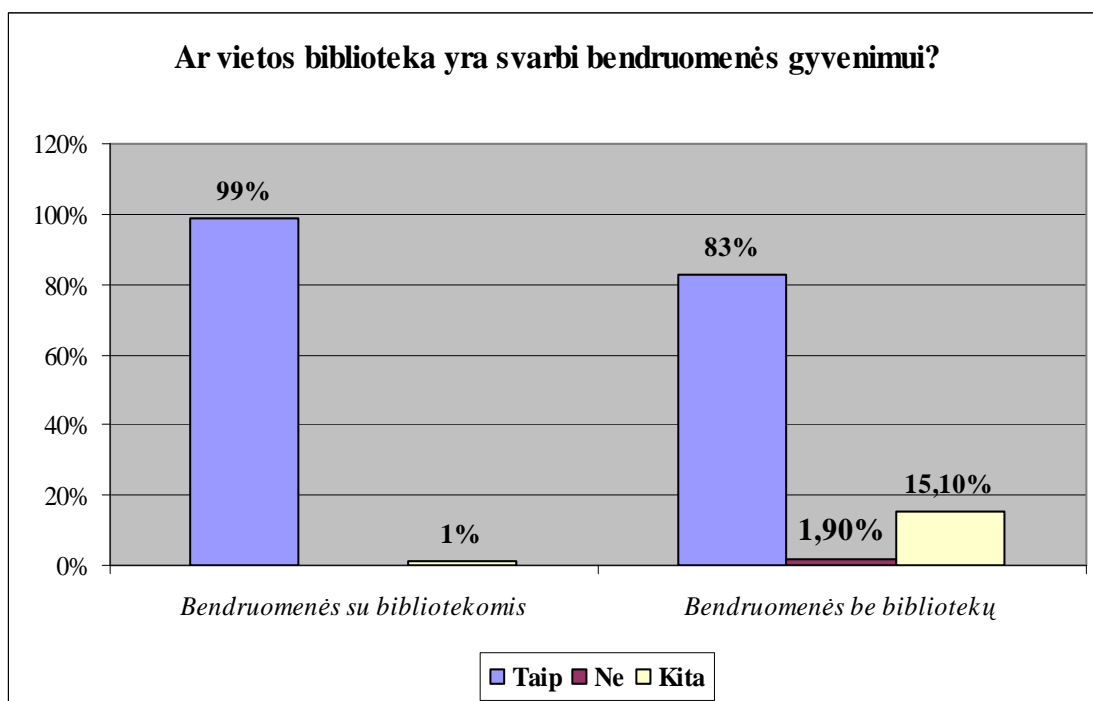
Didesnių bendruomenių respondentai pirmiausia ieškotų informacijos internete darbo (studijų) klausimais, buities klausimais – klaustų pažįstamų, o laisvalaikiui rinktųsi biblioteką. Antru informacijos šaltiniu pasirinktų biblioteką darbo ir buities klausimais, o laisvalaikiu naršytų internete. Trečias šaltinis darbui – pažįstami, buičiai internetas, laisvalaikiui – pažįstami. Knygynas pasirenkamas tik ketvirtuoju informacijos šaltiniu visais klausimais – darbui, buičiai, laisvalaikiui. Kita įvardijamas kaip penktas šaltinis, tačiau nesukonkretinta, koks jis.

Mažų bendruomenių apklausti atstovai internete pirmiausia ieškotų informacijos darbo (studijų) klausimais, po to naudotųsi pažįstamų informacija. Buities ir laisvalaikio klausimais pirmiausia kreiptųsi į pažįstamus, po to ieškotų internete. Biblioteka, kaip informacijos šaltinis

visais klausimais atsiduria trečioje vietoje, o visai mažas respondentų skaičius naudotusi knygynu bei kitais informacijos šaltiniais. Abiejų grupių atsakymai rodo nepakankamą informacinių bibliotekos paslaugų kokybę.

Teigiamą bibliotekos vietą bendruomenės gyvenime patvirtina ir klausimo „Ar vietos biblioteka yra svarbi bendruomenės gyvenime?“ atsakymai (žr. 11 diagramą).. Ypač tai akivaizdu bendruomenėse, kuriose yra biblioteka. 99 proc. respondentų atsakė „taip“, neigiamo atsakymo nėra, 1 proc. neatsakė. Bendruomenėse, kurių teritorijoje nėra bibliotekos, nuomonė teigiama, tačiau ne tokia vienareikšmiška: „taip“ atsakė 83 proc., „ne“ – 1,9 proc., 15 proc. respondentų neturėjo nuomonės.

11 diagrama. Bibliotekos svarbos rodikliai bendruomenėse

Konkretizuodami, ko labiausiai netenka bendruomenė uždarius vietos biblioteką, respondentai dažniausiai pasigestę informacijos ir žinių šaltinio – 42 respondentai, nors prieš tai buvusiam klausime bibliotekos nenurodė pirmuoju informacijos paieškos šaltiniu, bei knygų ir spaudos – 36. Bibliotekos, kaip kultūros židinio, kultūros renginių organizatorės netekimą nurodė 23 respondentai. 14 respondentų pasigestę bibliotekos kaip bendravimo, susibūrimų vietos. Po keletą respondentų mano, kad bendruomenėje sumažėtų laisvalaikio praleidimo, savišvietos galimybių.

Nors teigiamai įvertino bibliotekos svarbą bendruomenės gyvenimui, konkretizuoti mažų bendruomenių respondentai mažiau norėjo. Daugiausia jų mano, kad uždarius biblioteką bendruomenė netenka informacijos ir žinių bei išsilavinimo šaltinio – 26 respondentai. Skaitymo

galimybių apribojimą sieja su bibliotekos uždarymu 9 respondentai. Kaip laisvalaikio praleidimo, kultūros židinio, renginių ir bendravimo vietos praradimą įvardija – 11. Vienas respondentas pastebėjo, kad su bibliotekos uždarymu didėja gyventojų socialinė atskirtis. Du respondentai apibūdino kaip visko netekimą, o 3 – nemato jokios neigiamos įtakos bendruomenės gyvenimui uždarius biblioteką. Neatsakė 10 respondentų (žr. 3 priedo 17-18 diagramas.).

Respondentai akcentuoja bibliotekos, kaip informacijos šaltinio svarbą, tačiau nepasirenka jos pirmiausiai, ieškodami informacijos. Tai dar kartą patvirtina kaimo bibliotekų informacinės funkcijos trūkumus.

Išsakydami savo nuomonę, kokia turėtų būti vietos biblioteka, respondentai pasirodė pakankamai informuoti apie šiuolaikines bibliotekų paslaugų tendencijas. Didesnių bendruomenių 60 proc. respondentų norėtų naujos, modernios, kompiuterizuotos su interneto prieiga bibliotekos, bibliotekos informatyvumą akcentavo 23 proc., tenkintų tradicinę – 6 proc., besirūpinančią kultūriniu gyvenimu – 5 proc. Kad biblioteka būtų bendravimo vieta, šilta, jauki, maloni užėti nurodė taip pat 5 proc. respondentų.

Mažų bendruomenių norimai bibliotekai taikomi šie kriterijai: 19 proc. respondentų nurodo, kad biblioteka turi būti kompiuterizuota, užtikrinta interneto prieiga, 8 proc. respondentų ją apibūdino kaip informatyvią ir modernią, reikalavimus bibliotekos fondams pateikė 10 proc. respondentų, tai yra, biblioteka turi būti aprūpinta naujausia literatūra (8 proc.) ir skatinti domėjimąsi knygomis (2 proc.). Dar du kokybiniai pastebėjimai – maloni, bendraujanti, padedanti, praktiška (po 1 proc.). Materialinei bibliotekų bazei nedaugelis respondentų skyrė dėmesio – pageidauja jaukių, didelių ir gražių patalpų – 3 proc., dar 3 proc. respondentų akcentuoja, kad biblioteka turi būti prieinama kiekvienam. Nurodė, kad yra patenkinti esama situacija 1 procentas respondentų. Anksčiau pateiktuose bibliotekos apibūdinimuose respondentai akcentavo bendras teigiamas nuostatas – „šilta, džiugi, iniciatyvi“, informatyvi“, nenorėjo ar nedrįso kritikuoti. Tačiau konkretus norimos bibliotekos įsivaizdavimas jau siejasi su šiuolaikiniais vartotojų poreikiais ir išryškina bibliotekų veiklos spragas (žr. 3 priedo 19-20 diagramas).

Respondentų savybės. Didžioji dalis respondentų ir bendruomenėse su biblioteka, ir bendruomenėse be bibliotekos – moterys (85 ir 68 proc.), pagal išsilavinimą vyrauja vidurinis išsilavinimas (47 ir 51 proc.), perpus mažiau – asmenų su aukštesniu išsilavinimu, ir nedidelė dalis – turinčiųjų aukštą išsilavinimą (17 ir 11 proc.). Pagal amžių yra abiejų grupių respondentai taip pat mažai skiriasi, nors didesnėse bendruomenėse vyrauja vidutinio amžiaus respondentai, mažesnėse daugiau jaunesnių ir vidutinio amžiaus respondentų (nuo 16 iki 36 metų).

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad kaimo ar nedidelių miestelių bendruomenėse egzistuoja stiprūs socialiniai ryšiai, išreikšti tarpasmeniniais santykiais bei tinkliniais ryšiais tarp individų ir toje teritorijoje veikiančių įstaigų. Didesniu visuomeniniu

aktyvumu, organizacija ir pilietinės nuostatos turėjimu pasižymi tos bendruomenės, kuriose yra tinkama kultūros ir švietimo įstaigų infrastruktūra. Bendruomenių, kuriose yra viešoji biblioteka, respondentų atsakymai tikslesni, aiškesni, jie išreiškia savo nuomonę visais klausimais, o bendruomenių, nutolusių nuo viešosios bibliotekos, atsakymai ne tokie išsamūs, daugeliu atveju nuomonė neišreikšta. Tam gali turėti įtakos ir tai, kad biblioteka ir bendruomeninė veikla jiems yra mažiau pažįstama.

Nors bendruomenėms narių apsisprendimą gyventi toje bendruomenėje labiau lemia ne paslaugų infrastruktūra, o tokie parametrai, kaip ryšiai ir pasitikėjimas kitais bendruomenės gyventojais, viešoji biblioteka yra teigiamai vertinama ir yra pagrindinis bendruomenės partneris. Ji apibūdinama teigiamai, suvokiama kaip sava, joje susitinkama su pažįstamais. Bibliotekininkė gerai asmeniškai pažįstama, su ja bendruomenės nariai dalinasi populiariomis politinio bei kultūrinio gyvenimo aktualijomis. Savumo niuansas dominuoja ir vertinant materialinę bibliotekos bazę – didelė dalis respondentų teigiamai vertina bibliotekos patalpas, nors realybėje jos nėra erdvios ir modernios, apibūdinami biblioteką pasirenka žodžius „nauja“, „moderni“, džiaugdamiesi elementariu remontu, tvarka ar keliais kompiuteriais.

Klasikinis viešosios bibliotekos modelis kaimo bendruomenėje stiprus. Tradicinės paslaugos, kaip skolinti knygas, suteikti galimybę paskaityti spaudą, rasti informaciją reikiama klausimais vertinama teigiamai ir jomis dažnai naudojamosi, ypač bendruomenėse, kurių gyvenvietėse yra viešoji biblioteka. Tačiau menkas naudojimas kompiuteriu, paieška internete bibliotekoje patvirtina realų informacinės bibliotekų funkcijos ribotumą kaimo bendruomenėje. Informacijos sklaida vyksta, siūlant vartotojams tradicinius spausdintus šaltinius, tik viena iš tiriamų bendruomenių bibliotekų gali pasiūlyti interneto ryšį, nesant bazės, kaimo bibliotekos nesusietos informacinė sistema, o taip pat neįmanoma ir bibliotekininko, kaip bendruomenės narių informacinio raštingumo konsultavimo funkcija. Dėsninga, kad informacijos paieškai, kaip rodo tyrimas, pirmiausiai pasirenkami kiti šaltiniai, o biblioteka daugiausia naudojamosi laisvalaikio reikmėms. Vis dėlto, uždarius biblioteką, daugelis apgailestautų žinių ir informacijos šaltinio, ypač tai aktualu nutolusioms nuo viešosios bibliotekos bendruomenėms.

Tyrimas išryškina ir kaimo bibliotekos, kaip kultūros centro, svarbą bendruomenėje. Viešosios bibliotekos siūlo bendruomenės gyventojams ne tik pasyvaus kultūros vartojimo galimybes. Bibliotekų kultūriniai renginiai žinomi, jie nemažai lankomi, laukiama susitikimų su įdomiais žmonėmis (bibliotekos neturi didelių galimybių pasikviesti žinomų respublikos menininkų ar žymių žmonių, dažniausiai apsiribojama miesto kūrėjais, bet kaimo žmonių tai yra vertinama, kaip ir pagarsinami kūrybiškesni vietiniai jų bendruomenės žmonės). Biblioteka yra labiau populiari nei vietinis kultūros centras, dažnai apsiribojantis diskotekomis, kas buvo respondentų pažymėta pastabose.

Viešosios bibliotekos lankomumui ir paslaugų prieinamumui įtakos turi geografinė bibliotekos vieta bendruomenės teritorijoje. Nutolusių bendruomenių gyventojai rečiau lankosi bibliotekoje ir, nors teigiamai vertina artimiausią biblioteką, mažai gali pasakyti konkrečių pastebėjimų apie jos paslaugas, būtent šių bendruomenių nariams trūksta informacijos apie paslaugas, jie rečiau lankosi bibliotekos renginiuose ir žymiai silpnesni asmeniniai ryšiai su bibliotekininke.

Ir bendruomenių, kurių teritorijoje yra viešoji biblioteka, ir bendruomenių, nutolusių nuo viešosios bibliotekos, gyventojai tradiciškai pripažįsta bibliotekos svarbą. Tenkindama bendruomenės narių kultūros ir laisvalaikio praleidimo reikmes, palaikydama stiprų komunikacinį ryšį, biblioteka dalyvauja bendruomenės, kaip socialinės sistemos, struktūroje.

Bendruomenės nariai išreiškia ir šiuolaikinės visuomenės tendencijomis pagrįstus informacinius poreikius. Kaimo bibliotekos negali pasiūlyti kokybiškų šių paslaugų ir nepakankamai informuoja bendruomenės gyventojus apie esamas galimybes.

Kaimo viešųjų bibliotekų veikla yra stipresnė ir ryškesnė bendruomenių, kurių teritorijoje ji veikia, centruose. Nutolusių nuo bibliotekos bendruomenių gyventojus mažiau pasiekia informacija apie bibliotekos paslaugas, mažiau jomis naudojamosi, tuo apribojamos jų ugdymosi ir kultūros vartojimo galimybės.

IŠVADOS

Šiuolaikinės bendruomeniškos visuomenės vystymasis vyksta kultūros vertybių išsaugojimo bei kūrimo ir socialinių normų stiprinimo linkme. Žmonės bendradarbiauja, siekdami bendro tikslo – kurdami ir realizuodami materialines gėrybes ir kultūrinės vertybes. Narių bendravimas, gali būti narių giminingumas pagal kilmę ar bendrystę, siekimas bendro tikslo, materialinių ir kultūrinių vertybių bei socialinio darinio uždarumas. Bendravimas ir bendradarbiavimas – tai pagrindinės žmogaus bendruomeniškumo formos.

Bendruomeniškumo pagrindu formuojasi bendruomenei-individui būdinga pasaulėjauta, vertybės, moralinės ir estetinės pažiūros, kas lemia bendruomenės unikalumą ir tapatumą bei integraciją į pilietinę visuomenę.

Šis procesas vyksta gyvenamosios vietovės pagrindu susiformavusioje socialinėje aplinkoje, įtakojančioje individo socializaciją, tai yra vertingos asmenybės formavimą per kryptingą ugdymą.

Bendruomenėje, veikiančioje kaip socialinė sistema, egzistuoja tankūs mainų tinklai tarp joje gyvenančių individų ir vietinių organizacijų ir šiuose socialiniuose tinkluose dalyvaujantys individai pasižymi aukštu bendruomeniškumo lygiu.

Viešosios bibliotekos savo misija, veiklos ypatumais, laikydamosi profesinių postulatų išlaiko socialinės institucijos, svarbios visuomenės ir jos piliečių demokratijai, kokybiškam bendruomenės vystymuisi, statusą

Viešoji biblioteka savo paskirtimi turi potencialą veikti kaip bendruomenės socialinės sistemos dalis užtikrindama reikšmingą sąveiką tarp bendruomenės individų, bendruomenės ir savo institucijos funkcijų: palaikyti bendruomenių pastangas didinti kultūrinio žinojimo įnašą į gamybą ir socialinės bei ekonominės atskirties mažinimą, skatinti vietinį (regiono, bendruomenės) vystymąsi, panaudojant vietos bendruomenės socialinius, kultūrinius, fizinius ir ekonominius išteklius, išsaugoti ir atstatyti kultūrinį palikimą, puoselėti socialinį kapitalą, suteikiant naujų galimybių marginalinėms socialinėms grupėms išreikšti save, visokeriopai palaikyti jų įsitraukimą į socialinį ir ekonominį gyvenimą, puoselėti ir įvairinti žmonių vystymosi ir jų gebėjimų ugdymo strategijas, grindžiant jas žinių visuomenės reikalavimais. Sociokultūrinė veikla skatina pasitikėjimą, ugdo talentus ir sugebėjimus, kurie gali būti vystomi toje aplinkoje. Bibliotekoms reikia pažinti savo socialinę, ekonominę bei kultūrinę aplinką, ieškant galimų veiklos sferų. Tiriant potencialų vartotoją išeities pozicija gali būti socialinės ir informacinės visuomenės struktūros ir jos raidos tendencijų pažinimas, svarbūs yra demografiniai (išsimokslinimas, profesija, pajamos), psichografiniai (lūkesčiai, požiūris, gyvenimo būdas ir pan.) kriterijai.

Visuomenės kaitos kontekste pastebimos ir fundamentinių viešosios bibliotekos misijų transformacija bei funkcijų prioritetų kaita, į pirmą vietą iškelianti informavimo svarbą. Formuojasi naujas viešosios bibliotekos modelis. Jo įsitvirtinimą, be abejonės, lemia besikeičiančio gyvenimo poreikių įtakojama bendruomenė. Viešosios bibliotekos randa ir naujas darbo formas - tai orientacija į vartotoją, partnerystės, ryšių su visuomene, rinkodaros principų taikymas.

Svarbus veiksnys, turintis lemiamą reikšmę, yra partnerystė – partnerystė su vietos bendruomene, siekiant racionalaus bibliotekos vystymo atsižvelgiant ne tik į šios dienos poreikius, bet ir numatant perspektyvą, partnerystė su vietos valdžia, su bendruomenėje veikiančiomis specialiosiomis kultūros ir švietimo bei kitomis plataus diapazono institucijomis.

Dažnai potencialūs vartotojai nesinaudoja biblioteka dėl neteisingo jos paslaugų įsivaizdavimo. Reikia išsiaiškinti, kas jiems trukdo. Tai gali būti nepasirengimas naudotis biblioteka (nepakankamas išsimokslinimo bei kultūros lygis, socialinės motyvacijos nebuvimas ar kiti atskirtį charakterizuojantys kaip individų, taip ir bendruomenės ar jos grupių bruožai.), didelis nuotolis iki bibliotekos, nepatogios darbo valandas, informacijos apie biblioteką stoka, sveikatos stoka ir pan.

Tiek užsienyje, tiek Lietuvoje įsitvirtina naujojo viešųjų bibliotekų modelio principai. Didžiųjų ir mažesnių miestų viešosios bibliotekos tampa šiuolaikiniais informacijos prieigos, mokymo ir savišvietos centrais, kartu skiriamas didžiulis dėmesys visų bendruomenės narių (socialiai atskirtų, turinčių psichologinių problemų, neįgaliųjų, atskirų demografinių grupių) poreikiams, užtikrinant ne tik profesionalų aptarnavimą, bet ir psichologinį komfortą. Jos skatina pilietinį bendruomenių aktyvumą, tampa aktyviais bendruomenių partneriais, plėsdamos funkcijas ir eksperimentuodamos.

Mažiausiųjų, kaimo bendruomenių, viešųjų bibliotekų veikla neatsiejama nuo aptarnaujamos bendruomenės sociokultūrinės atskirties problemų. Marijampolės savivaldybėje atlikto tyrimo „Vietos bibliotekos vaidmuo bendruomenėje“ socialinės kaimo bendruomenės aplinkos ypatumus, išryškino kaimo viešųjų bibliotekų veiklos tendencijas, jų stipriąsias ir silpnąsias puses.

Kuo didesnė bendruomenė, tuo ji stipresnė kaip socialinė sistema. Jose sukurtos materialinės ir dvasinės žmonių gyvenimo, vystymosi ir veiklos sąlygos, išvystyta, nors ir ribotai, pagrindinių paslaugų infrastruktūra. Nutolusių nuo pagrindinių gyvenviečių bendruomenėse labiau dominuoja teritorinės bendruomenės bruožai.

Sociokultūrinė aplinka įtakoja bendruomenių gyvenimo kokybę, socializaciją, jų visuomeninę poziciją bei pilietinę brandą. Turinčiose tokią aplinką bendruomenėse pakankamai aukštas narystės, saviorganizacijos ir visuomeninio aktyvumo lygis, egzistuoja tinkliniai ryšiai ne tik tarp individų, bet ir tarp įstaigų.

Kaimo bibliotekos atsilieka nuo miesto viešosios bibliotekos savo materialine ir technologine baze bei funkcijų įvairove, tačiau jos stiprios kaip bendruomenės socialinės sistemos

dalyvės. Viešosios bibliotekos yra gerai vertinamos institucijos kaimo bendruomenėje. Jos yra vienos iš pagrindinių bendruomenės partnerių, sudarančių galimybes bendruomenei kaupti socialinį ir kultūrinį kapitalą ir taip integruotis į visuomenę. Viešosios bibliotekos naudojami partnerystės galimybėmis, bendradarbiaudamos su vietoje veikiančiais bendruomenių centrais, bibliotekininkės dalyvauja bendruomenių tarybų veikloje.

Pastaruoju metu įvairių sričių tyrinėtojų atkreipiamas dėmesys į visuomenėje pasireiškiančius ne tik vartotojiškus, bet ir asmenybės saugumo, ryšių, bendruomeniškumo poreikius. Kaimo viešosios bibliotekos turi gerus komunikacijos ryšius su vietos bendruomenės nariais, savo veikla ir asmeniniais santykiais, grindžiamais pasitikėjimu, stiprina bendruomeniškumo jausmą.

Kaimo bendruomenės išreiškia ne tik socialinių, bet ir švietimo bei kultūros poreikių aktualumą jų gyvenimui. Viešosios bibliotekos kaimo bendruomenėse geriausiai vykdo savo tradicines funkcijas – kultūros, švietimo ir laisvalaikio. Gyventojai dažniausiai naudojami biblioteka dėl galimybės pasiskolinti knygas, perskaityti spaudą ir dalyvauti bibliotekos organizuojamuose renginiuose. Tačiau šios paslaugos ir informacija apie jas mažiau pasiekiami nutolusių bendruomenių gyventojams, su šių bendruomenių nariais silpniau išreikšti asmeniniai ryšiai, tuo apribojama jų integracija į visuomenę.

Informaciniais kaimo bendruomenių poreikiams tenkinti viešosios bibliotekos dėl nepakankamo aprūpinimo naujausiomis informacinėmis technologijomis dažniausiai gali pasiūlyti tik tradicinių laikmenų dokumentus. Bendruomenės norėtų šiuolaikinės, kompiuterizuotos, modernios vietos bibliotekos.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. *2006 metų ataskaita* [interaktyvus]. Marijampolės Petro Kriaučiūno viešoji biblioteka [žiūrėta 2007 m. kovo 12 d. ir kt.]. Prieiga per internetą: <www.marijampole.mvb.lt>
2. *ALA: Europe Looks to Public in the Future* [interaktyvus] [žiūrėta 2007 m. gegužės 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.135.104/search?q=cache:byQyC5fyex4J:www.theshiftedlibrarian.com/a...>>
3. BANIONYTĖ, Emilija; ir ŽIRGULYTĖ, Rūta. *Iš kelionės po Didžiąją Britaniją* [interaktyvus] [žiūrėta 2007 m. birželio 4 d.]. Prieiga per internetą: <www.lbd.lt/reng/brit.htm>
4. BARŠAUSKIENĖ, Viktorija; ir LELIŪGIENĖ, Irena. *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje (Užsienio šalių patirtis)*: Monografija. Kaunas: Technologija, 2001. 375, [1] p. ISBN 9955-09-048-0.
5. *Bibliotekų įstatymas* [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos seimas [žiūrėta 2007 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkmlt.lt/index.php/lt/36458/>>
6. BORGMAN, Christine L. *Nuo Gutenbergo iki globalios informacijos infrastruktūros: informacijos prieiga tinklų apraizgytame pasaulyje*. Kaunas: UAB "Poligrafija ir informatika", 2003. 327, [1] p. ISBN 9986-850-49-5
7. BRUNI, Marie. *A Heart of the Community: The Libraries We Love* [interaktyvus] [žiūrėta 2007 m. gegužės 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/delivery?vid=7&hid=22sid=502fa782-51b4-460e-b...>>
8. CICĖNIENĖ, Viliunė. *Bibliotekų paslaugos ir įvaizdis*. Tarp knygų, 2006. vasaris, p.3-5. ISSN 0868-8826.
9. CIVINSKAS, Remigijus. *Bendruomeninių interesų raiškos ir bendruomenėje teikiamos paslaugos* [interaktyvus]. Vytauto Didžiojo universitetas. Socialinės ekonomikos institutas [žiūrėta 2007 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://politika.osf.lt/Kiti/dokumentai/BendruomeniuGalimybiuTyr.pdf>>.
10. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Lietuvių kalbos institutas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000. XXIV, 967, [1] p. ISBN 5-420-01242-1.
11. DAY, Rosalie. *Information Connecting People with Services: the Information and Referral Role of Community Service Organizations*. In APLIS, Sept. 2007, Vol. 20, Issue 3, P. 103-117 [interaktyvus] [žiūrėta 2007 m. lapkričio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com>>.
12. *Diskusija dėl Europos ateities*. Lietuvos Respublikos Seimas. 2002 m. liepos 4 d. Vilnius: Seimo I-kla „Valstybės žinios“, 2002. 193, [1] p. ISBN 9986-18-101-1.

13. DORTE, Skot-Hansen. *The public library in the service of civic society* [interaktyvus] [žiūrėta 2007 m. birželio 4 d.]. Prieiga per internetą: <www.splq.info/issues/vol35-3/>.
14. *Frame of the Future: Libraries, Learning and information in the Next Decade* [interaktyvus] [žiūrėta 2007 m. birželio 4 d.]. <http://www.culture.gov.uk/NR/rdonlyres/32CEF585-20BF-4677-9410-3CEC7705C2A6/0/Framework_for_the_Future1.pdf>.
15. GLOSIENĖ, Audronė; PETUCHOVAITĖ, Ramunė; ir RACEVIČIŪTĖ, Rasa. *Viešoji biblioteka: tradicija ir modernumas*: Mokomoji knyga. Vilnius: Žara, 1998. 138, [2] p. ISBN 9986-34-018-7.
16. GLOSIENĖ, Audronė; PETUCHOVAITĖ Ramunė; ir PADAIGAITĖ, Giedrė. Biblioteka kaip „trečioji vieta“. Iš *Informacijos mokslai*, 2006, 39, p. 32-52. ISSN 1392-0561.
17. IMBRASAITĖ, Jūratė. Dalyvavimas bendruomenėje: individualūs resursai, motyvacija ir socialinis kapitalas. Iš *Socialinė ekonomika: vietos bendruomenių poreikiai ir galimybės*. Kaunas: VDU leidykla, 2004, p.45-57
18. IVAŠKEVIČIENĖ, Genovaitė. Bibliotekos įvaizdžio formavimas. Iš *Biblioteka ir skaitytojas*: Teminis straipsnių rinkinys. Vilnius: LNB, 2001, p. 23-29. ISBN 9986-530-80-6.
19. JAROCKIENĖ, Nideta. „Skatinkime visų mokymąsi“ programa Didžiojoje Britanijoje. Pagal <http://www.resource.gov.uk/> parengė Nideta Jarockienė [interaktyvus] [žiūrėta 2007 m. birželio 4 d.]. Prieiga per internetą: <www.museums.lt/Lietuvos_muziejai_2003_nr3/jarockiene1.htm>.
20. JOHANNSEN Carl Gustav; a. PORS, Niels Ole. *Pokyčių ir kokybės valdymas bibliotekose*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005. 203, [1] p. ISBN 9955-585-70-6.
21. JOHNSONAS, Christianas. *Bendruomenė – jėga*. Kaunas: Kitos spalvos, 1998. 63 p. ISBN 9986-9261-0-6.
22. KAKTYTĖ, Asta. *Mintys iš kelionės į Šiaurės šalių bibliotekas*. Tarp knygų, 2006, sausis, p.5-7.
23. KLINGAITĖ-DASEVIČIENĖ, Nijolė. *Viešnage Suomijos bibliotekose*. Tarp knygų, 2007, kovas, p. 12-15.
24. KVIETKAUSKIENĖ, Rimalda. Rinkodara - būtina kokybiška skaitytojų aptarnavimo sąlyga. Iš *Biblioteka ir skaitytojas*: Teminis straipsnių rinkinys. Vilnius: LNB, 2001, p.15-23. ISBN 9986-530-80-6.
25. *Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strateginis planas* [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. [žiūrėta 2007 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą <www.litlex.lt/>.
26. *Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas* [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos seimas [žiūrėta 2007 m. spalio 5 d.]. Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=280842>.

27. *Lietuvos viešosios bibliotekos* [interaktyvus] [žiūrėta 2007 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą <<http://bibliotekos.utena-on.lt/index.php/pageid/164>>.
28. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. 967 p. ISBN 5-420-01242-1.
29. *Marijampolės Petro Kriaučiūno viešoji biblioteka* [interaktyvus] Prieiga per internetą: <www.marijampole.mvb.lt>.
30. NISBET, Robert. *Sociologijos tradicija*. Vilnius: Pradai, 2000. 503 p. ISBN 9986-943-40-X.
31. PETUCHOVAITĖ, Ramunė. *Viešųjų bibliotekų paslaugų bendruomenei plėtra: sėkmingos praktikos Lietuvoje ir tarptautinių veiksnių studija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004, 133, [1] p. ISBN 9986-19-679-5.
32. PRUSKUS, V. Kultūros įtaka visuomenės ekonominei plėtrai. Iš *Gedimino universitetas*, Vilnius, Gedimino technikos universitetas, 2003, nr. 4 (34). ISSN 1392-5857.
33. *Public Libraries Corner* [interaktyvus] [žiūrėta 2007 m. gegužės 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.135.104/search?q=cache:TPzCW&X1VGQJ:www.ariadne.ac.uk/issue4/p>>.
34. *Regionų kultūros plėtros programa* [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija [žiūrėta 2007 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą <www.lrkm.lt/index.php/lt/36490/>.
35. SENKUS, Antanas. Lietuvos bibliotekos 2006 metais. Iš *Tarp knygų*, 2007, nr. 6, p. 1-7; nr. 7/8, p. 1-7.
36. *Sėkmingiausi socialinio darbo bendruomenėje projektai 2005 m.: (bendradarbiaujant su Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija): metodinis leidinys*. Vilnius: Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba, 2006. 86, [1] p. - ISBN 9955-647-21-3.
37. ŠLAPKAUSKAS, Vytautas. *Teisės sociologijos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto Leidybos centras, 2004. 628 p. ISBN 9955-563-84-2.
38. *Tiltas, jungiantis dabartį su praeitimi ir ateitimi: Marijampolės Petro Kriaučiūno viešajai bibliotekai – 85*. Klaipėda: S. Jokužio spaustuvė, 2006, 48 p. ISBN 9986-31-181-0.
39. *Vietos savivaldos įstatymas* [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos seimas [žiūrėta 2007 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=240620>
40. *UNESCO viešųjų bibliotekų manifestas* [interaktyvus] [žiūrėta 2007 m. rugsėjo 4 d.]. Prieiga per internetą: <www.lbd.lt/dokumentai/UNESCO_VB_manifestas.pdfvb.lt>
41. VALANTIEJUS, Algimantas. *Kritinis sociologijos diskursas: tarp pozityvizmo ir postmodernizmo*. / Vilniaus universitetas / Socialinių tyrimų institutas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004. 976 p. ISBN 9986-19-692-2.

42. WELCH, Theodore F. *Libraries and Librarianship in Japan*. Westport, Connecticut-London: Greenwood Press, 1998. 217 P. ISBN 0-313-29668-5.

43. Viešosios bibliotekos skaitmeninės eros sankryžose. Europos Sąjungos projekto PULMAN gairės. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002, 141 p. ISBN 9986-19-514-4.

The Role of the Public Library in the Local Community

Daiva Kirtiklienė

Summary

The subject-matter of the master's thesis is the role of the public library in the community. The aim of the work is to define and evaluate the role of the public library as a socio-cultural object in the community. The goals of the research study are as follows: to establish cultural and information needs of the community, to review the mission and evolution of the public library, to estimate the need of the public library services and to define their structure, and to survey and evaluate the role of the branches of the Marijampolė municipality public library in small communities.

Having used the theoretical methods of induction and comparison of the scientific literature and the empirical scientific research based on the method of analyzing data from statistics and the data acquired from the questionnaires, a conclusion was made that the public library plays a significant role in the social system of the community. Having applied the method of generalizing abstraction, there was observed a dependence of the functioning of the community as a social system on the development of the infra-structure of the socio-cultural environment and that of the educational and cultural services.

Having analyzed territorial and social aspects, a conclusion was made that socialization and integration of the individual into the civil society takes place on the territorial basis in the set social environment through purposeful community and socio-cultural education. It was also noted that in the community functioning as a social system, there exists a dense exchange network among the individuals and local organizations, and the individuals taking part in the network have high level of community-sense. The public library as a partner of the social system has a potential to maintain the community's efforts to raise the cultural awareness while diminishing social disjuncture, encourages local development, fosters and diversifies strategies of people's evolution and development of their competences.

Having completed the research in the rural communities of Marijampolė municipality, analyzing the empirical data, a conclusion was made that social system works better in the larger communities that have the infra-structure of the services, and those that do not have it have more features of the territorial community. It was also noticed that the public library is a powerful member of the social system of the communities; it helps to create the socio-cultural environment in the communities, and the environment influences socialization of the individuals, their social activeness and civil maturity. The public library is an active partner of the community; it strengthens the feeling of community based on its activities, personal relations and trust. It was also

noticed that the public library, creating opportunities for the rural community members to consume traditional cultural values, does not meet their information needs based on modern requirements of the society, especially in the remote form the public library communities.

The research work is a matter of great relevance as the collected and organized information about features of social characteristics of the community and the changes in the mission and functions of its institution, the public library, can help to form a new attitude towards the local library as the object of information, socialization and education, increasing the potential of the communities and developing sociality and public spirit.

The master's thesis can be useful for professionals at public libraries and their administrators, for lecturers and students of communication disciplines and for anyone interested in the subject.

PRIEDAI

1 priedas. Lentelės

1 lentelė. L.C.Johnson nurodomi bendruomenės pažinimo veiksniai (Imbrasaitė, 2004)

Veiksniai	Sudėtinės dalys
Įsikūrimas, istorija, demografija	Fizinis įsikūrimas Istorinis vystymasis Demografija Kultūra
Ekonominė sistema	Užimtumas Ekonominiai veiksniai
Politinė sistema	Valdžios struktūra ir funkcijos Teisinė priežiūra Partijų politika Įtaka socialinių tarnybų sistemai Teikiamos paslaugos
Švietimo sistema	Struktūra ir administravimas Finansavimas, pastatai Moksleiviai ir studentai Ugdymo veiksniai Popamokinė veikla Bendruomenės ryšiai
Socialinė- kultūrinė sistema	Poilsio-kultūrinė veikla Religinės institucijos ir veikla Asociacijos ir organizacijos Žiniasklaidos priemonės bendruomenėje Etninės ir kitos grupės Bendruomenėje gerbiami asmenys
Įvairių paslaugų žmonėms sistema	Sveikatos priežiūros tarnybos ir institucijos Formali socialinės gerovės sistema Neformali pagalbos sistema Planavimo tarnybos
Bendri pasvarstymai	Dabartinės bendruomenės problemos Įprastiniai būdai, kuriais sprendžiamos bendruomenės problemos Bendruomenės sprendimų priėmimo procesas Ar stiprus žmonių susitapatinimas su bendruomene? Bendruomenės stipriosios pusės gyvenimo kokybės aspektu Silpnosios bendruomenės pusės gyvenimo kokybės aspektu.

2 lentelė. Marijampolės Petro Kriaučiūno viešosios bibliotekos pastarųjų penkių metų svarbiausieji projektai

Projektai	Vykdy mo metai	Rėmėjai	
„MULTICENTRŲ įkūrimas Olštyne ir Marijampolėje	2007	INTERREG IIIA Lietuvos, Lenkijos ir Rusijos Federacijos Kaimynystės programą	
„Ateik užteks ir tau čia vietos...“ skirtas neįgaliųjų integracijai	2007	Marijampolės savivaldybė	
Muziką reikia atrasti	2006-2007	LR Kultūros ministerija	
Menas visiems	2006	LR Kultūros ministerija	
Marijampolės Petro Kriaučiūno bibliotekos savastis ir pokyčiai	2006	Marijampolės apskritis	
Sveikos gyvensenos bei ligų prevencijos propagavimas viešosios bibliotekose.	2006	Marijampolės savivaldybė	
Bibliotekininkų bendradarbiavimo perspektyvos: Marijampolė – Černiachovskas	2006	LR Kultūros ministerija Marijampolės savivaldybė	
Bibliotekos savastis kultūros vertybių sklaidos Sūduvos krašte kontekste	2006	KSRF	
Kultūros vertybių sklaida Suvalkijos (Sūduvos) krašte	2005	KSRF	
Informacijos apie Sūduvos regioną sklaida	2005	LR Kultūros ministerija Marijampolės savivaldybė	
Mažoji galerija – regioninės kultūros ir meno sklaida vaikams ir jaunimui	2005	LR Kultūros ministerija Marijampolės apskritis	
Sugrįžimai	2005	Marijampolės apskritis	
Akistata su menininkais ir jų kūryba	2005	LR Kultūros ministerija	
Patrauklaus kultūros ir laisvalaikio centro neįgaliesiems vaikams įkūrimas	2005	Marijampolės savivaldybė	
Bibliotekininkų profesinių įgūdžių ir kompetencijos ugdymas	2005	Marijampolės apskritis	
Viešosios interneto prieigos taškų steigimas kaimiškose vietovėse.	2005	Informacinės visuomenės plėtros komitetas	
Sugrįžimai	2005	Marijampolės apskritis	
Petras Kriaučiūnas - lietuviybės žadintojas Sūduvoje.	2004	Marijampolės apskritis	
Savarankiško kalbų mokymosi erdvės sukūrimas	2004	Marijampolės savivaldybė	
Lėlių teatras ir skaitymas, puoselėjant Marijampolės regiono tradicijas	2004	LR Kultūros ministerija	
Lėlių teatras ir skaitymas - priemonė vaikų meniniam ugdymui ir socialinės atskirties mažinimui	2004	Atviros Lietuvos fondas	
Mokslas – visuomenei	2004		
Bibliotekininkų mokymo iniciatyvos - informacinės visuomenės plėtros prielaida	2003	PHARE	

Žvelk plačiau - kvėpuok giliau.	2003	Lietuvos telekomas	
Viešųjų Interneto centrų (VIC) steigimas	2003	Aljansas „Langas į ateitį“	
Muziką reikia atrasti	2006 2007	LR Kultūros ministerija	

2 priedas. Anketos pavyzdys

ANKETA VIETOS BIBLIOTEKA BENDRUOMENĖJE

Gerb. respondente,

Vilniaus universiteto Bibliotekų ir informacijos centrų vadybos magistrantė, rengdama magistro darbą, atlieka tyrimą, apie vietos bibliotekų veiklą ir jų vaidmenį mažose bendruomenėse.

Bendruomenė šiame tyrime suprantama kaip grupė žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje, turinčioje bendras aptarnaujančias įstaigas (seniūniją, mokyklą, sveikatos priežiūros, kultūros ir kitas įstaigas) bei bendras naudojimo vertybes.

Biblioteka yra viena iš bendruomenės narius aptarnaujančių įstaigų. Svarbu būtų sužinoti, kaip gyvena kaimo bendruomenės: kokie jų ryšiai su vietos biblioteka, kokios jų teikiamos paslaugos yra reikalingos, kokios yra spragos, kokie Jūsų poreikiai.

Prašau užpildyti pateikiamą anketą, pasirenkant ir pažymint Jums labiausiai tinkantį vieną atsakymą arba išsakant savo nuomonę tais klausimais, kuriems atsakymų variantų nepasiūlyta. Prie klausimų nurodyta, kur galima pasirinkti daugiau nei vieną atsakymą.

Anketa yra anoniminė, duomenys bus naudojami tik apibendrinti ir tik mokslinio tyrimo tikslams.

Nuoširdžiai dėkoju už pagalbą.

-----
1. Kaip dažniausiai praleidžiate laisvalaikį? Pasirinkite ne daugiau nei 2 atsakymus ir juos pažymėkite.

- bendrauju su draugais/ giminėmis
- ilsiuosi gamtoje, keliauju
- lankausi kultūriniuose renginiuose
- pramogauju (kavinės, barai, diskotekos ir pan.)
- skaitau knygas
- kita (parašykite savo atsakymą) _____

2. Kodėl Jūs gyvenate šioje bendruomenėje? Įvertinkite pagal svarbą: 5 (svarbiausia) ir 1 (nesvarbiausia).

- įprasta vieta, šeimos tradicija
- geri santykiai su kaimynais, kitais bendruomenės gyventojais
- yra reikalingos įstaigos (mokykla, parduotuvė, kultūros namai, biblioteka ir kt.)
- patogi vieta dėl darbo
- kita _____

3. Ar esate kokios nors visuomeninės organizacijos narys (-ė)?

- taip, (įrašykite kokios) _____
- ne
- kita _____

4. Ar Jūsų gyvenamojoje vietovėje veikia bendruomenės centras?

- taip, esu jo narys
- taip, bet nesu jo narys
- ne (jei pasirinkote šį atsakymą, pereikite prie 6 klausimo)
- nežinau

5. Su kokia vietos įstaiga artimiausiai bendrauja Jūsų bendruomenės centras?

- kultūros centru

- mokykla
- seniūnija
- biblioteka
- kita _____

6. Kokios paslaugos prieinamos Jūsų gyvenvietėje? Kaip jas vertinate?

Įstaigų paslaugų pavadinimas	labai gerai	gerai	patenkinamai	blogai	tokios paslaugos nėra
Parduotuvė					
Paštas					
Policija					
Mokykla					
Kultūros centras					
Biblioteka					
Kita (įrašykite)					

7. Nurodykite, kurių paslaugų iš išvardintų 6 klausime atsisakymas mažiausiai paveiktų Jūsų gyvenimą? _____

8. Kokių svarbių paslaugų gyvenvietėje nėra, bet reikia Jūsų gyvenimui? Nurodykite, kodėl? _____

9. Kiek svarbios Jums yra švietimo ir kultūros įstaigos, veikiančios Jūsų bendruomenėje? Įvertinkite pagal svarbą: 5 (svarbiausia) ir 1 (nesvarbiausia):

- kultūros centras
- bendruomenės namai (centras)
- biblioteka
- mokykla
- kita _____

10. Ar lankotės vietos bibliotekoje?

- taip, (nurodykite, kaip dažnai):
  - kasdien,
  - bent kartą per savaitę,
  - bent kartą per mėnesį,
  - bent kartą per metus
- ne
- kita _____

11. Ar Jums pakanka informacijos apie vietos (artimiausios) bibliotekos teikiamas paslaugas ir galimybes bendruomenei?

- taip
- ne
- kita _____

12. Ar Jus tenkina artimiausios bibliotekos vieta ir patalpos?

Vieta	Patalpos	Kita:
☐ taip	☐ taip	

☐ ne	☐ ne	
-----------------------------	-----------------------------	--

13. Kaip vertinate šias vietos bibliotekos paslaugas?

Paslaugos pavadinimas	labai gerai	gerai	patenkinamai	blogai	nesinaudoju	tokios paslaugos nėra
Skolinuosi knygas						
Skaitau laikraščius ir žurnalus						
Ieškau informacijos darbui (studijoms)						
Naudujuosi kompiuteriu						
Dalyvauju renginiuose						
Kita (įrašykite)						

14. Ar žinote apie bibliotekoje vykstančius renginius?

- nežinau, nesilankau
- žinau, bet nesilankau
- žinau, dažnai lankausi
- kita .....

15. Ar asmeniškai pažįstate bibliotekos darbuotojus?

- Taip, labai gerai
- Taip, šiek tiek
- ne
- kita.....

16. Kokie žodžiai, Jūsų manymu, geriausiai apibūdina vietos biblioteką? Pasirinkite ne daugiau nei 5 atsakymus ir juos pažymėkite

☐ šilta	☐ moderni
☐ šalta	☐ tradicinė
☐ nauja	☐ iniciatyvi
☐ sena	☐ sustabarėjusi
☐ džiugi	☐ informatyvi
☐ niūri	☐ ribota

17. Ką duoda Jūsų gyvenimui biblioteka? Pažymėkite.

- susitinku su pažįstamais
- galiu susirasti draugų
- bendrauju su bibliotekininke
- skaitau spaudą, knygas
- renginiuose pasiklausau domių žmonių
- randu reikalingos informacijos
- mokausi dirbti kompiuteriu
- nieko neduoda
- kita.....

18. Su kuo dažniausiai aptariate kultūrinio ir politinio gyvenimo klausimus? Pasirinkite ne daugiau nei 2 atsakymus kiekviename stulpelyje ir juos pažymėkite.

Asmuo	Kultūrinio gyvenimo klausimai	Politinio gyvenimo klausimai
mokytoju (-ais)		
kultūros centro darbuotoju		
bibliotekininku		
seniūnijos darbuotoju		
paštininku		
pardavėja		
kaimynu		
šeimos nariu		
man tai neįdomu		
kita		

19. Kur pirmiausia ieškote Jums reikalingos informacijos? Pažymėkite.

Šaltinis	Darbo (studijų) klausimais	Buities klausimais	Laisvalaikio klausimais
klausiu pažįstamų			
internete			
knygyne			
bibliotekoje			
kita			

20. Ar, Jūsų manymu, vietos biblioteka yra svarbi bendruomenės gyvenime?

- taip
 ne
 kita.....

21. Ko, Jūsų nuomone, labiausiai netenka bendruomenė, kai uždaroma vietos biblioteka?

.....
 .....

22. Trumpai apibūdinkite, kokia turėtų būti biblioteka bendruomenėje ir kokias paslaugas ji turėtų teikti?

.....
 .....

Nuoširdžiai dėkoju už atsakymus. Papildomai prašyčiau šiek tiek asmeninių duomenų, pabraukite tinkamą atsakymą:

Jūsų amžius

16-25

26-35

36-55

56-65

> 65

Lytis

Vyras

Moteris

Išsilavinimas

Vidurinis

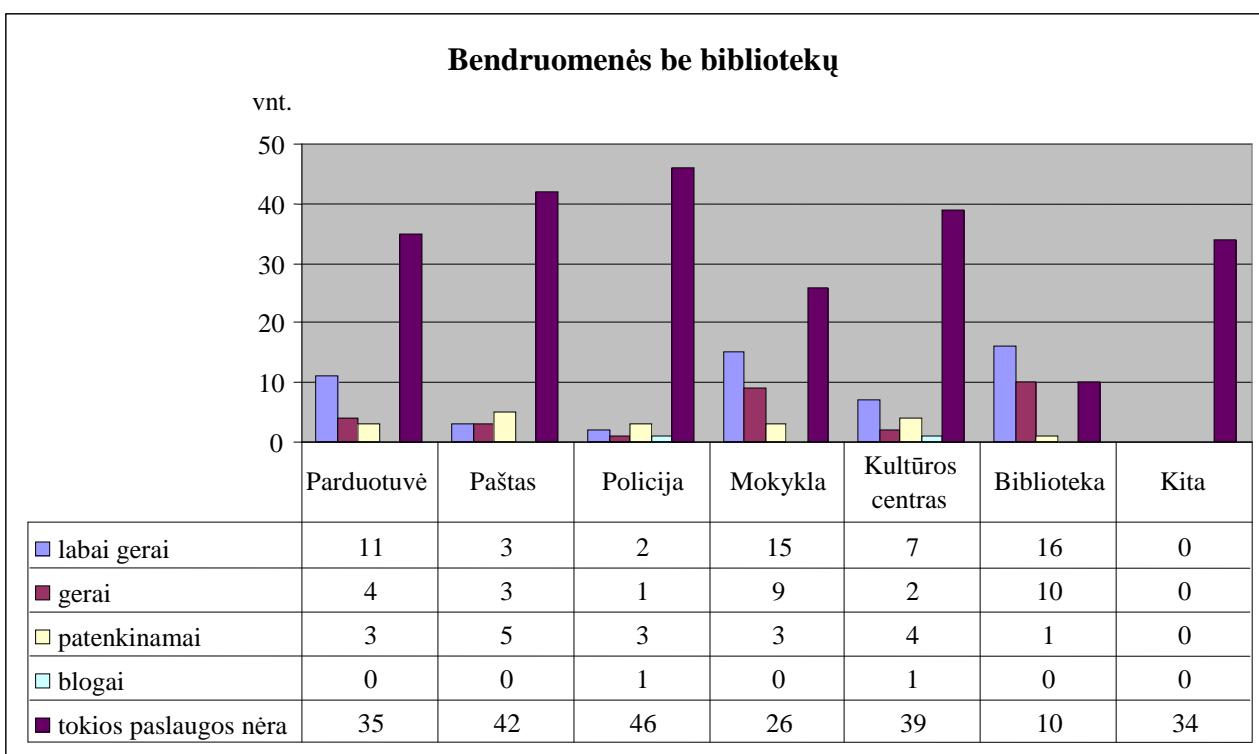
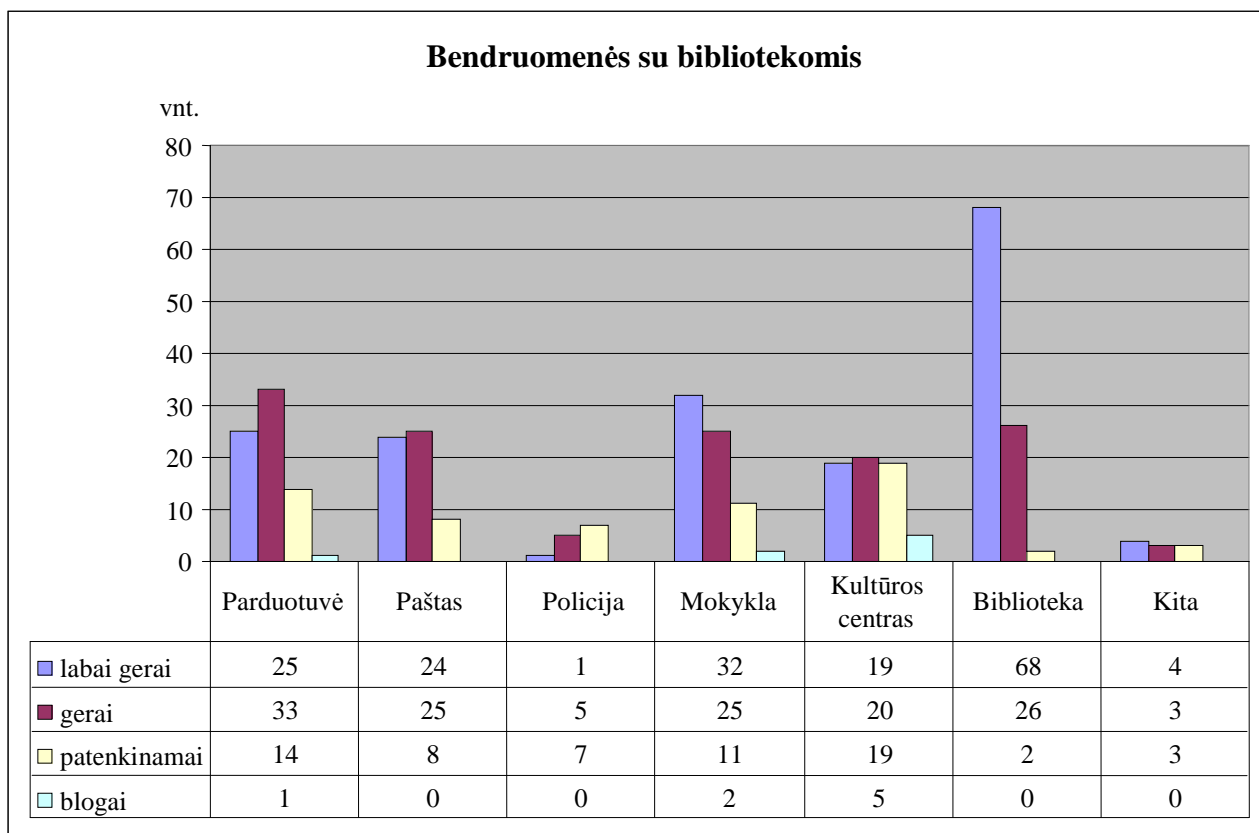
Aukštesnysis

Aukštasis

Kita.....

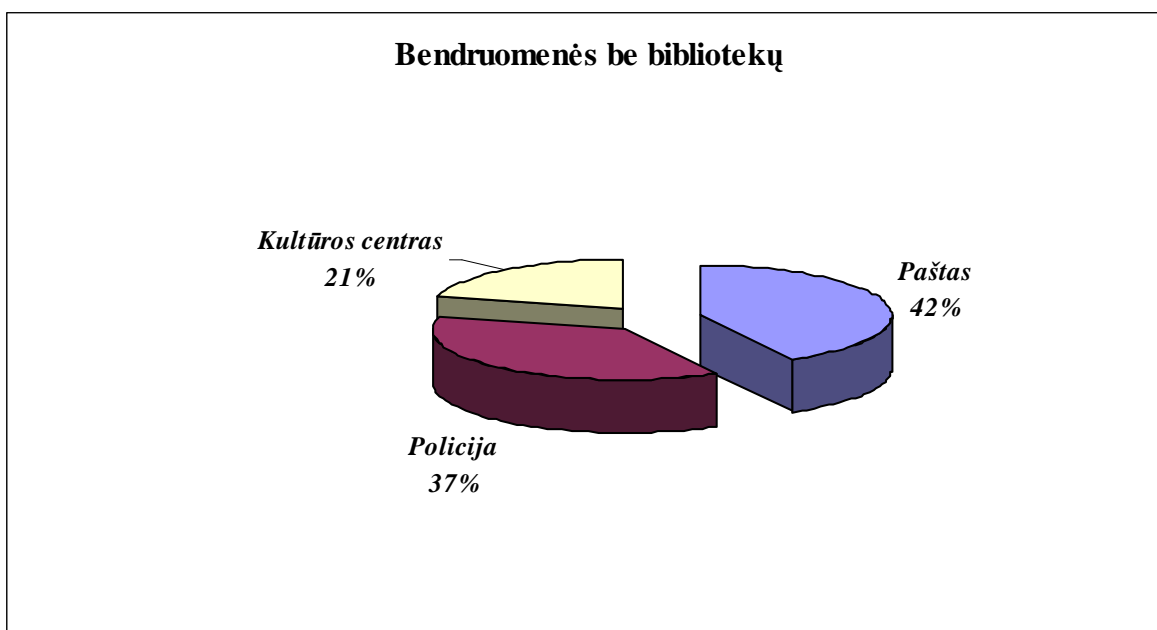
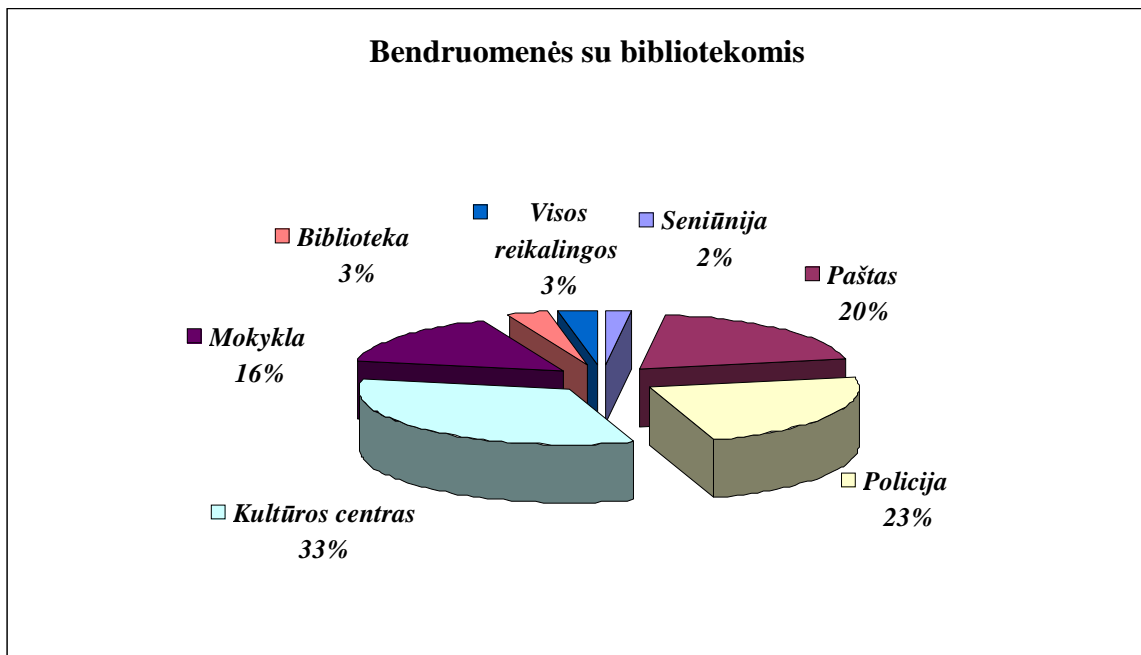
3 priedas. Diagramos

1-2 diagramos. Labiausiai prieinamos paslaugos ir jų vertinimas

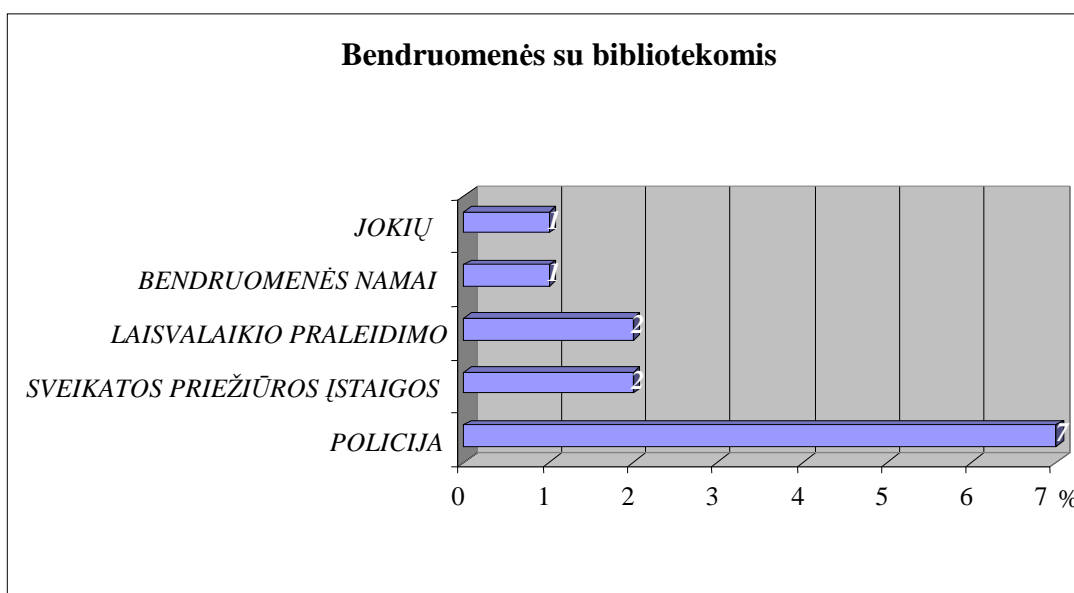
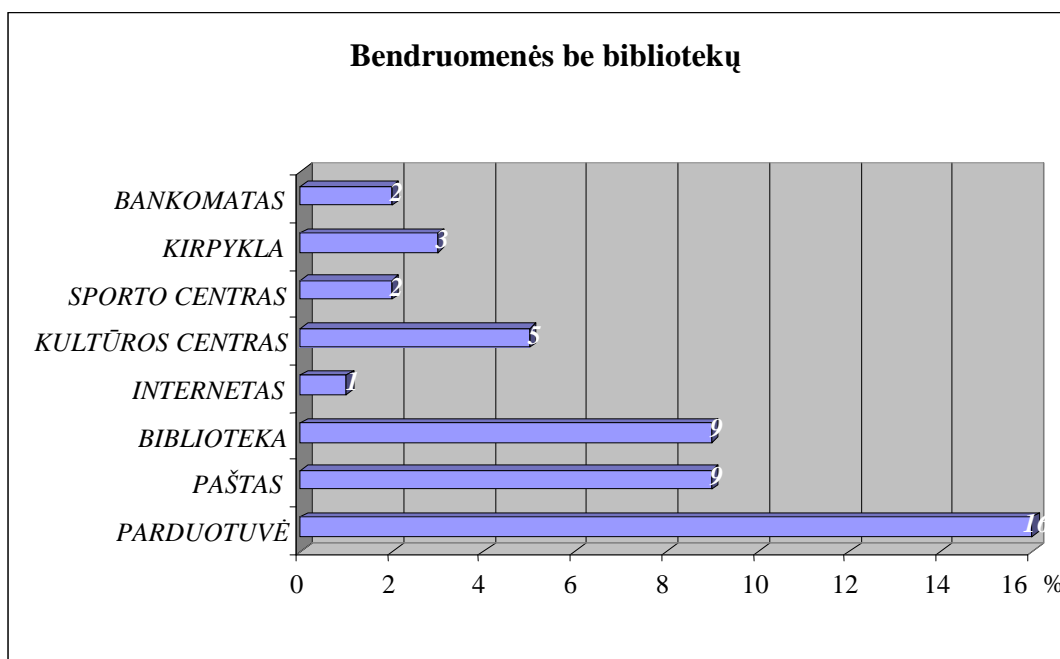

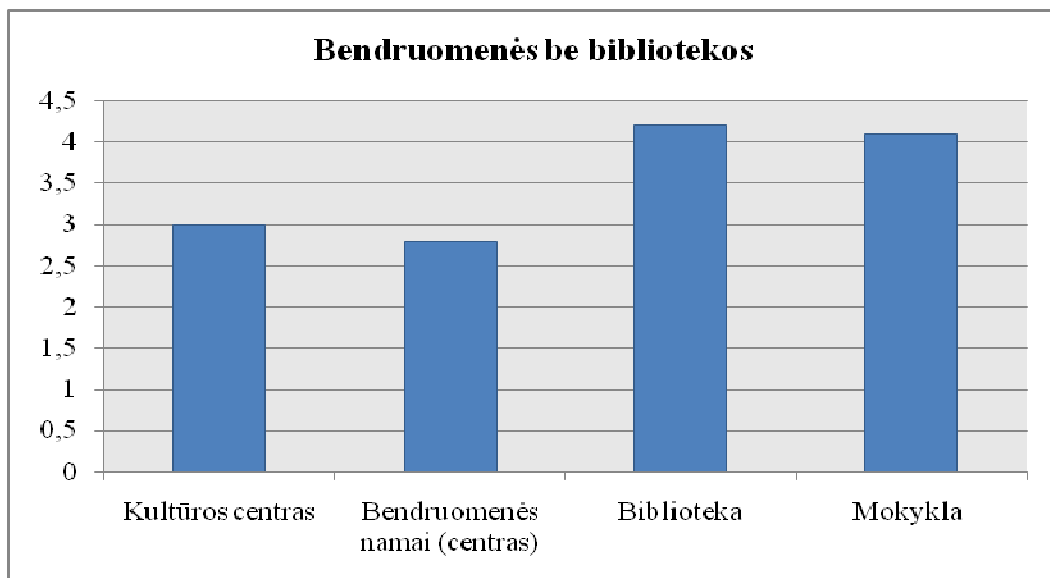
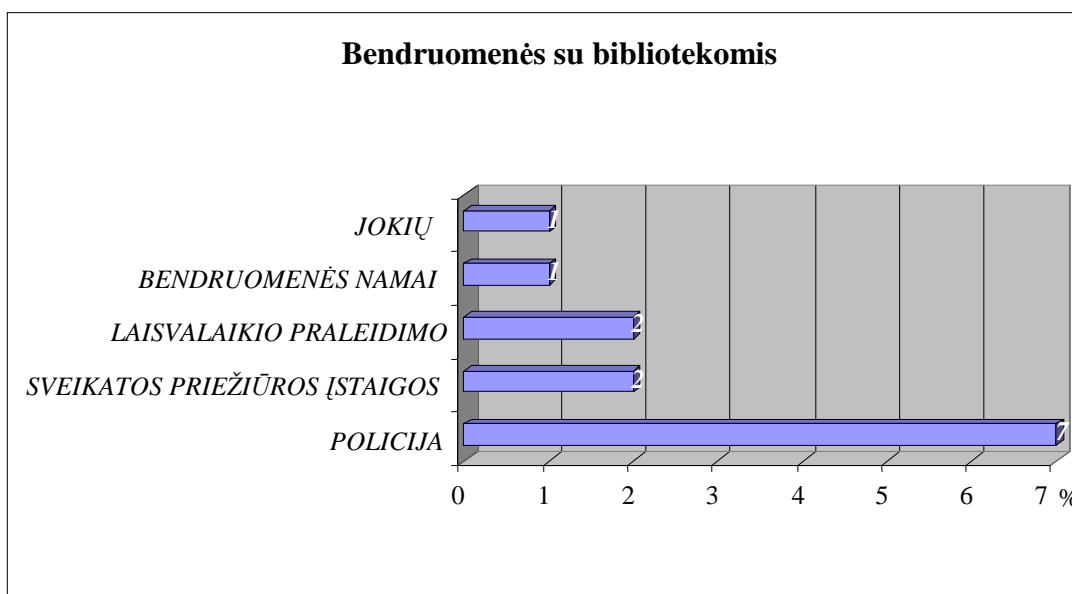
3 – 4 diagramos. Mažiausiai reikšmingos paslaugos

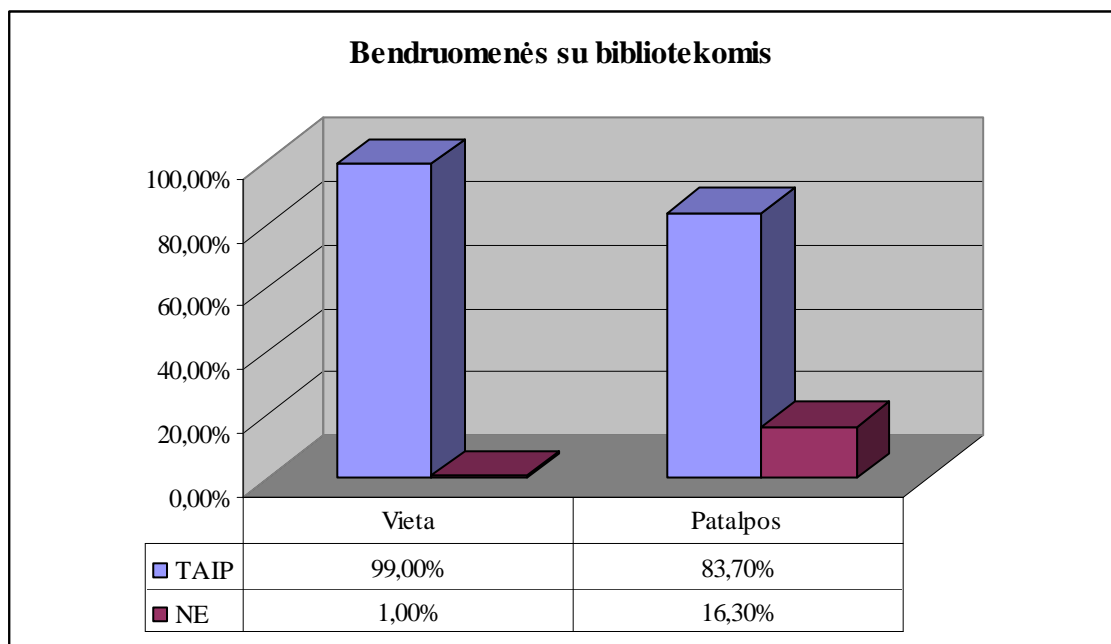
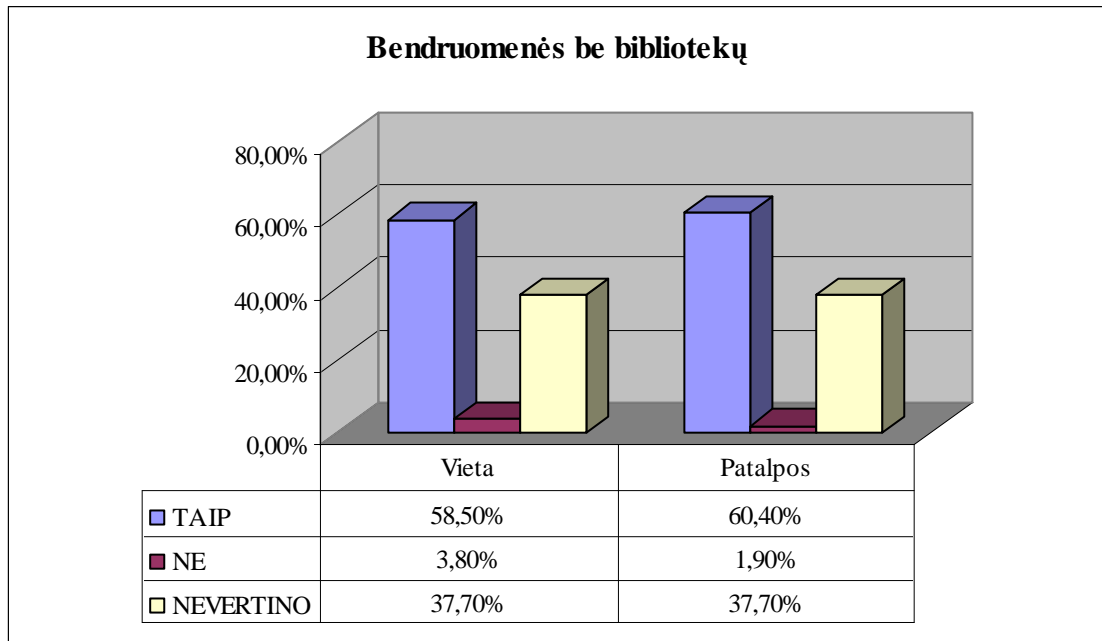
5 – 6 diagramas. Paslaugų poreikis bendruomenėse

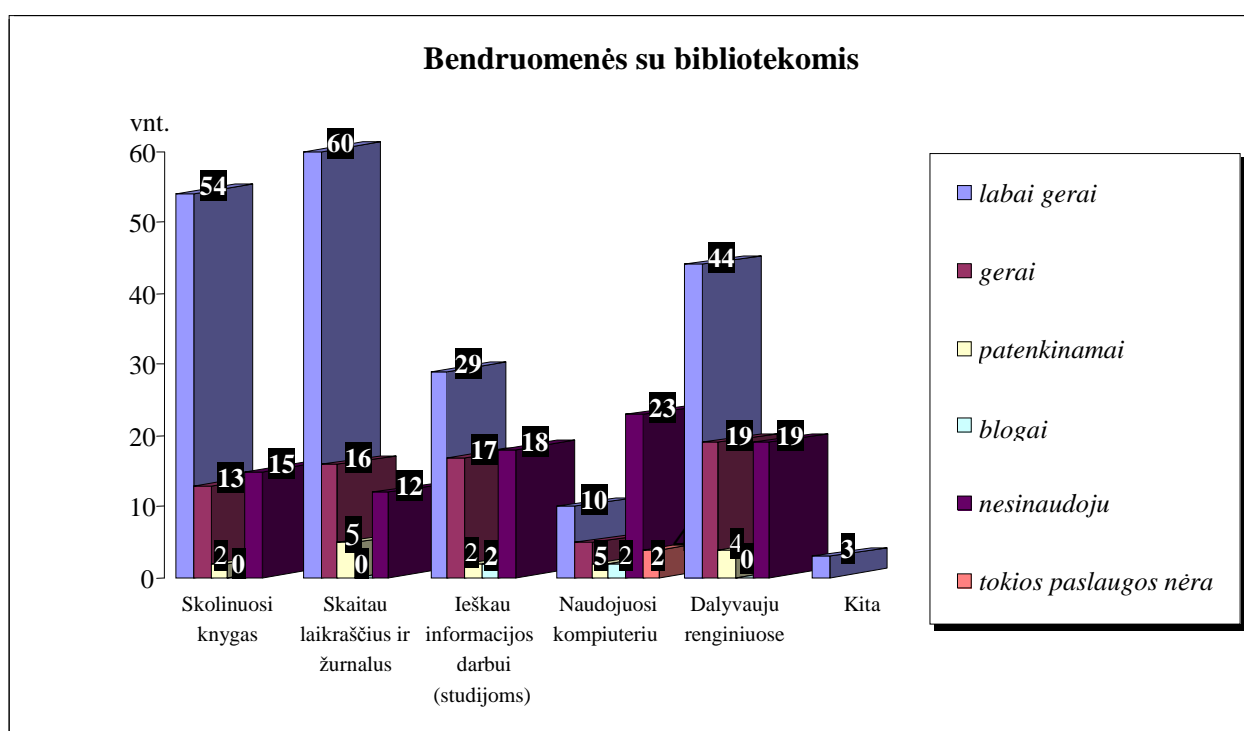
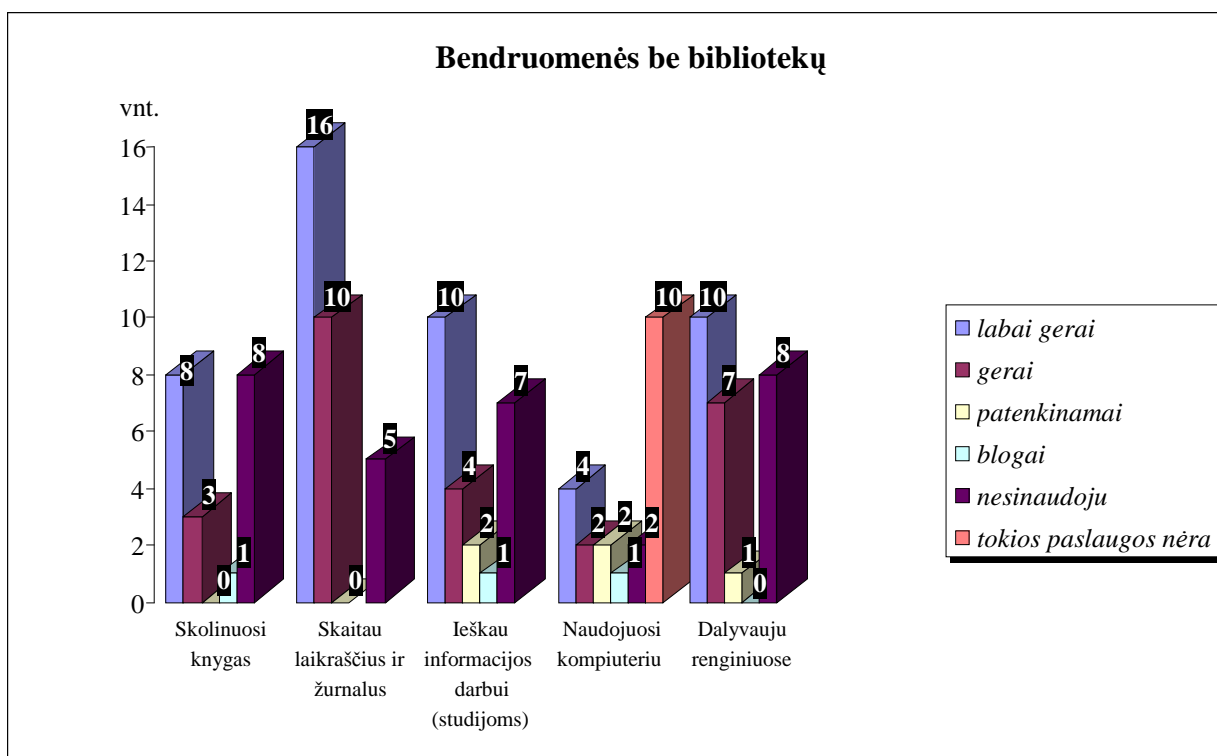
7 – 8 diagramos. Kultūros įstaigų svarba bendruomenėje

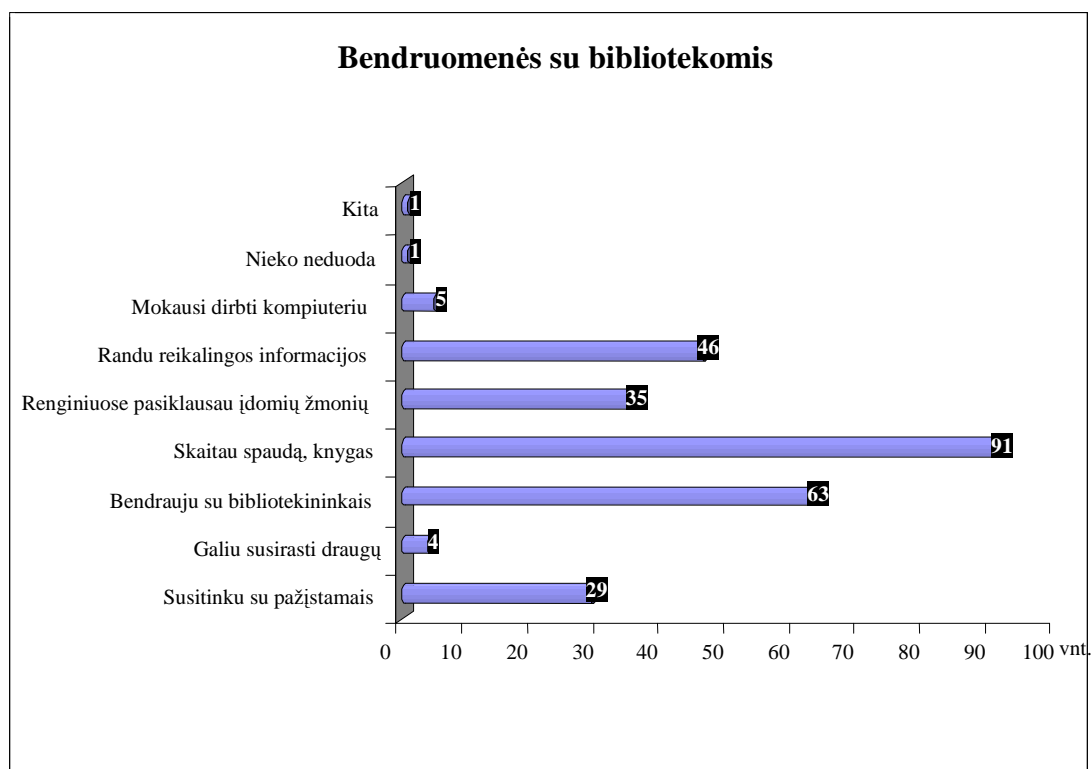
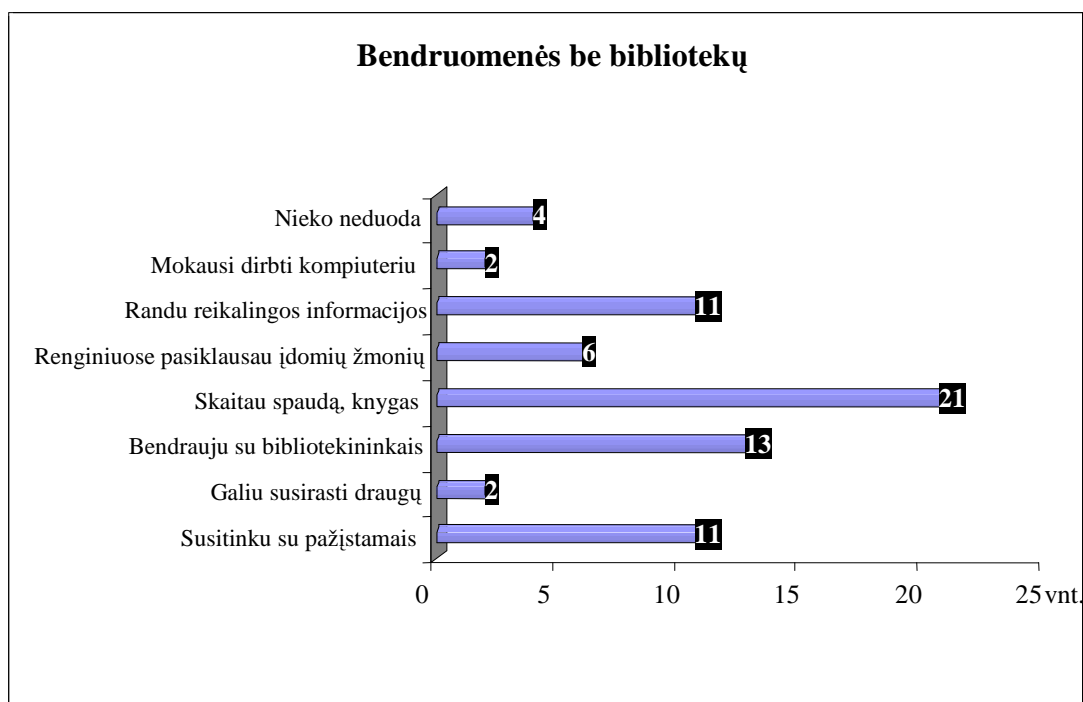
9 – 10 diagramos. Bibliotekos vietos ir patalpų vertinimas bendruomenėse

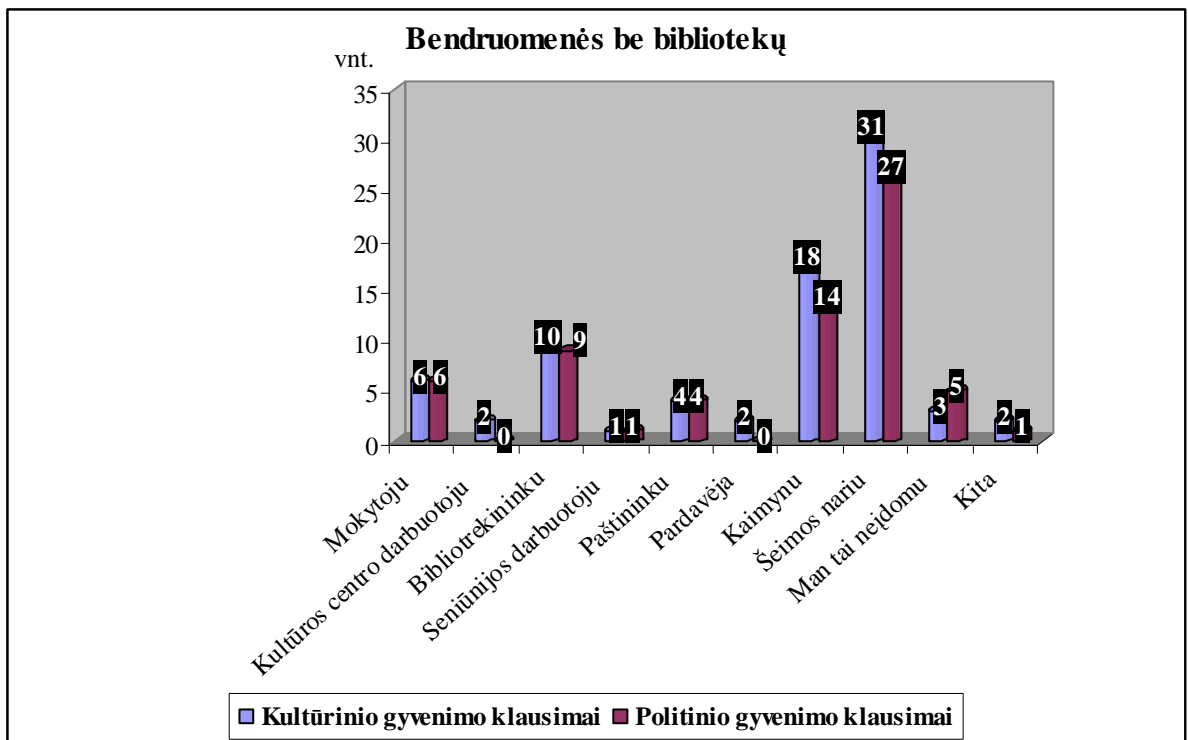
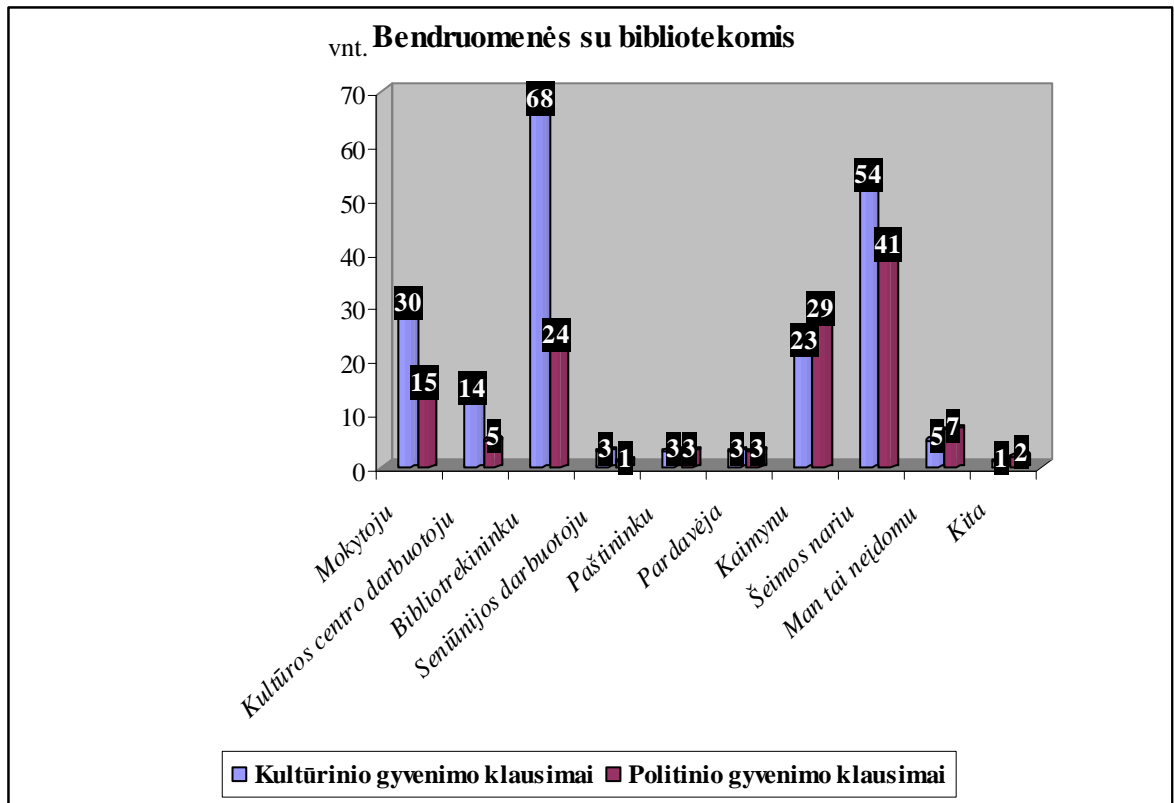
11 – 12 diagramos. Bibliotekos paslaugų vertinimas bendruomenėse

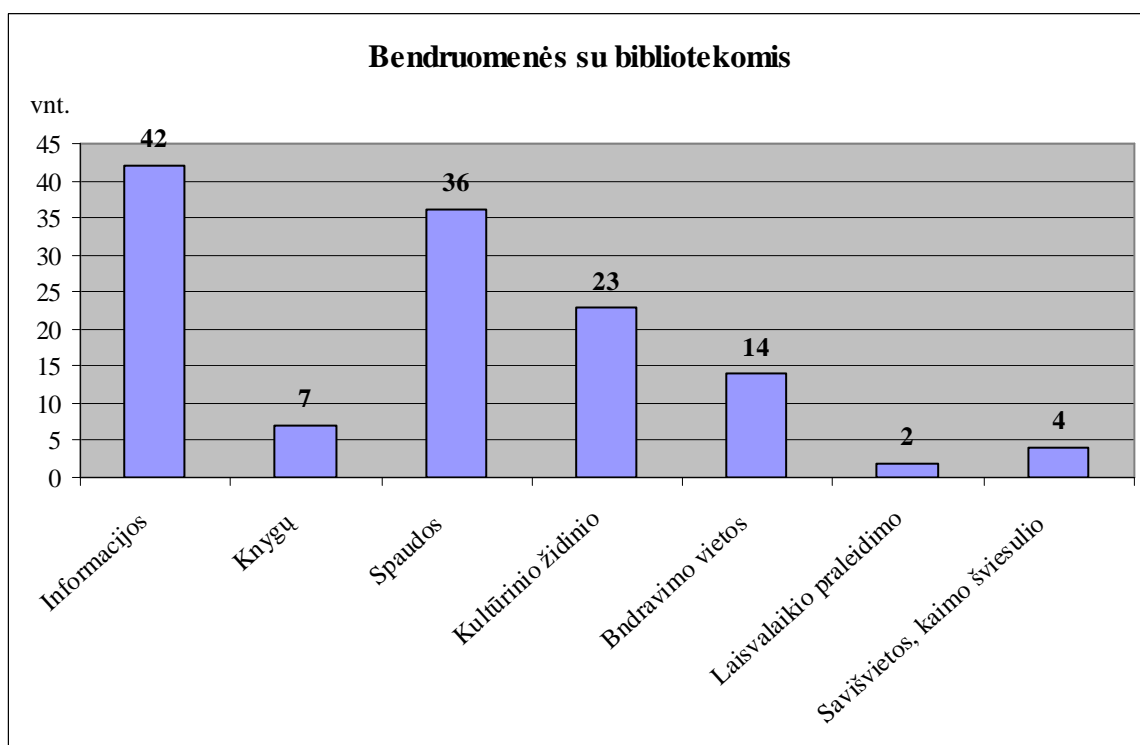
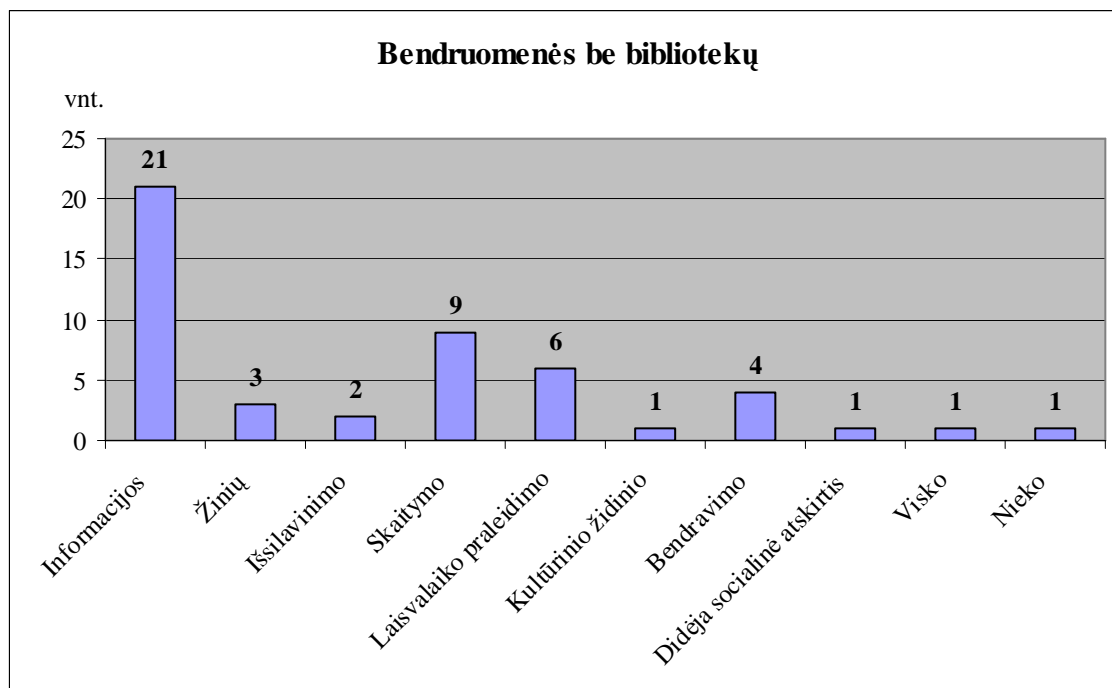
13 – 14 diagramos. Bibliotekos paslaugų vertinimo rodikliai bendruomenėse

15 – 16 diagramos. Bendravimo rodikliai bendruomenėse

17 – 18 diagramos. Bibliotekos funkcijų vertinimo rodikliai bendruomenėse

19 – 20 diagramos. Bibliotekos įvaizdžio nuomonių rezultatai

